

ΘΕΜΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ HARLING - 1942

(Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ)

Πρόλογος: E.C.W. MYERS
Εισαγωγή: C.M. WOODHOUSE

ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ HARLING - 1942

(Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ)*

* Το παρόν αποτελεί απόσπασμα του υπό εκπόνηση βιβλίου των πολεμικών εμπειριών του συγγραφέως.

ISBN 960-02-0899-9

Φωτοστοιχειοθεσία - Ατελιέ - Μοντάζ: Αφοί Φραγκούδη Ο.Ε.,
Σταδίου 60, 2ος όροφος, Αθήνα 105 64,
Τηλ. 32.27.323 - 32.24.548

Copyright © Θεμιστοκλή Μαρίνου Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ, Νικηταρά 2,
Αθήνα, τηλ. 36.22.496 - 36.09.150

ΘΕΜΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ

ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ HARLING - 1942
(Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
ΑΘΗΝΑ 1994

Στους συμπολεμιστές μου

I. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος: E.C.W. MYERS

Εισαγωγή: CM. WOODHOUSE

Κεφάλαια:

1. Προετοιμασίες στο Κάιρο	13
2. Τα προηγηθέντα στην Ελλάδα	27
3. Η αναχώρηση	39
4. Τα πρώτα δύσκολα βήματα της Χάρλινγκ	47
5. Το τρίτο κλιμάκιο βρίσκει τον Βελουχιώτη	61
6. Σε πλήρη σύνθεση και πάλι η Χάρλινγκ	79
7. Ο Ζέρβας στο προσκήνιο	91
8. Η ανατίναξη της γέφυρας Γοργοποτάμου	103
9. Επιστροφή στη βάση του Ζέρβα	133
10. Πέρασ της Αποστολής Χάρλινγκ	141

II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

III. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

IV. ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

V. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με μεγάλη χαρά μου δίνεται αυτή η ευκαιρία να προσθέσω μερικές ακόμη λέξεις στην έγκριτη Εισαγωγή του Μόντυ Γούντχαουζ που ακολουθεί για τον προσεκτικά μελετημένο απολογισμό της επιχειρήσεως Γοργοποτάμου από τον Θέμη Μαρίνο. Γιατί, κατά τον χρόνο που ο Θέμης ήταν υπό την διοίκησή μου, όχι μόνο με έσωσε από σύλληψη από τον εχθρό όταν ήμουν ασθενής με πνευμονία, αλλά καθ' όλη τη διάρκεια εκείνης της περιόδου επέδειξε εξαιρετο χαρακτήρα και ικανότητα.

Είμαστε πράγματι τυχεροί που μπορέσαμε να διαβάσουμε στα αγγλικά έναν τόσο ακριβή απολογισμό μιας επιχειρήσεως η οποία υπήρξε η πρώτη μείζων επιτυχία του είδους της που ξεκίνησε από την SOE κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Είχε πολύ ευρείας κλίμακος επιπτώσεις συμβάλλοντας στην ανύψωση του ηθικού του λαού της Ελλάδος που βρίσκονταν υπό εχθρική κατοχή. Επίσης ενεθάρρυνε τις βρετανικές αρχές να διαθέσουν μεγαλύτερη αεροπορική στήριξη όχι μόνο στην Ελληνική Αντίσταση αλλά και στην SOE παγκοσμίως.

Eddie Myers*

* Έντυ Μάγιερς, αρχηγός της Χάρλινγκ και πρώτος Διοικητής της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής στην εχθροκρατούμενη Ελλάδα (1942-1943).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία κάθε μάχης είναι ίσως διαφορετική για καθέναν που έλαβε μέρος σ' αυτήν. Όταν οι άνθρωποι τη θυμούνται εκ των υστέρων («με πλεονεκτήματα», όπως ορθώς το θέλει ο Σαίξπηρ), εκείνοι που ακούν ή διαβάζουν τις αναμνήσεις τους μπορεί να διερωτώνται μερικές φορές κατά πόσο αναφέρονται στα ίδια περιστατικά. Το ίδιο συνέβη και με τη μάχη στη γέφυρα του Γοργοποτάμου τη νύχτα της 25/26 Νοεμβρίου 1942. Ο ταξίαρχος Μάγιερς κι εγώ τη θυμηθήκαμε διαφορετικά. Ο Μιχάλης Μυριδάκης και ο Νικηφόρος (Δημητρίου) τη θυμήθηκαν διαφορετικά. Ο στρατηγός Ζέρβας έγραψε δυο διαφορετικούς απολογισμούς της μάχης μέσα σε λίγες μέρες μετά απ' αυτήν, τον έναν στο ημερολόγιό του και τον άλλον σε μια επιστολή προς το μυστικό αντιπρόσωπό του στην Αθήνα. Ο Άρης Βελουχιώτης πιθανόν να μη συμφωνούσε με κανέναν απ' αυτούς.

Κάθε χρόνο, επί σχεδόν πενήντα χρόνια, μάθαινα νέα γεγονότα σχετικά με τα περιστατικά της επιχειρήσεως, και πολλά απ' αυτά με εξέπληξαν. Ελάχιστα μόνο γεγονότα είναι σταθερά και από την πρώτη μέρα υπήρξαν για εμέ σαφή.

Το πλέον σημαντικό όλων είναι ότι η επιχείρηση δε θα μπορούσε ποτέ να επιτύχει χωρίς το θάρρος και την αφοσίωση στο καθήκον του Ελληνικού λαού — όχι μόνο των ανταρτών που πολέμησαν στη μάχη, αλλά των πρακτόρων στην Αθήνα, των χωρικών οι οποίοι μας υποστήριξαν στα βουνά, των βοσκών που προστάτευσαν

τους συμμάχους αλεξιπτωτιστές, και αλλοίμονο! των αθώων ομήρων που εκτελέστηκαν στα τυφλά για εκδίκηση από τους εξουσιοδοτημένους δολοφόνους του Χίτλερ. Αυτών η μνήμη είναι αιώνια, όπως λέγεται στα Ελληνικά. Όσο για τα γεγονότα που οδήγησαν στη νίκη και στα επακόλουθα, ο καθένας έχει τις δικές του αναμνήσεις.

Ένας από τους λόγους που η ενθύμηση της μάχης είναι διαφορετική για τον καθένα είναι ότι καμιά μάχη δεν εξελίσσεται ποτέ σύμφωνα με το σχέδιό της. Καθένας, επομένως, πρέπει να είναι έτοιμος να αυτοσχεδιάσει όταν συμβεί το απροσδόκητο. Αναμφισβήτητα αυτή ήταν η περίπτωση στη γέφυρα του Γοργοποτάμου. Και η απροσδόκητη τύχη παίζει επίσης ένα ρόλο: καμιά ανταρτική επιχείρηση δεν πέτυχε ποτέ χωρίς τύχη. Κανείς από όσους αναμίχθηκαν στο σχεδιασμό της επιχειρήσεως δε μπορούσε να είχε προβλέψει ότι η επίθεση στο βόρειο άκρο της γέφυρας θα αποδεικνυόταν πολύ πιο δύσκολη από εκείνη στο νότιο άκρο. Επομένως, αντίθετα προς την αρχική πρόθεση, ήταν καθαρή τύχη το ότι είχαμε τη μικρή εφεδρεία μας στη βόρεια πλευρά του ποταμού μάλλον παρά στη νότια πλευρά. Γιατί θα ήταν αδύνατο για την εφεδρεία να περάσει εγκαίρως τον ποταμό ώστε να ενεργήσει αποτελεσματικά εάν τα πράγματα εξελίσσονταν αντίθετα.

Αυτοί είναι μερικοί από τους λόγους για τους οποίους δεν ήταν ποτέ εύκολο να γραφεί ένας τελικός απολογισμός του τι ακριβώς συνέβη κατά την ιστορική νύχτα της επιθέσεως στην γέφυρα. Νέες ενθυμήσεις εξακολουθούν να έρχονται στο φως οι οποίες τροποποιούν τις λεπτομέρειες εδώ κι εκεί. Αλλά τώρα που έχουν περάσει σχεδόν πενήντα χρόνια από τη μάχη, οποιαδήποτε νέα στοιχεία τυχόν προκύψουν δε φαίνεται ότι θα επηρεάσουν τη βασική περιγραφή. Επομένως, ένας νέος λεπτομερής απολογισμός της επιχειρήσεως είναι επίκαιρος.

Ο Θεμιστοκλής Μαρίνος ήταν ένας από τους πρώτους δώδεκα αλεξιπτωτιστές που ρίφθηκαν στα Ελληνικά βουνά για να οργανώσουν την επίθεση στη γέφυρα. Ο δικός του

απολογισμός περιγράφει τις προσωπικότητες, τα κίνητρα, τις διαψεύσεις ελπίδων, τα σχέδια, τις καθυστερήσεις, τα λάθη, τις τυχερές ή άτυχες συγκυρίες, και την τελική επιτυχία της επιχειρήσεως. Είναι ιδιαιτέρως πολύτιμο το ότι συνέκρινε και εξέτασε σχολαστικά όλες τις δημοσιευθείσες αναμνήσεις των πρωταγωνιστών, αποκαλύπτοντας τα κοινά τους κύρια σημεία ορθότητας και απορρίπτοντας μόνο οτιδήποτε μπορεί να χαρακτηριστεί σα μύθος. Όλα αυτά έγιναν με θαυμαστή αμεροληψία και με συναρπαστική συναίσθηση των αξέχαστων συγκινήσεων της εποχής, ασχέτως αν γράφει για το δικό του ρόλο ή για εκείνον των άλλων. Αυτό το ιστορικό της Επιχειρήσεως Χάρλινγκ πλησιάζει ίσως τόσο πολύ στην ολοκλήρωση και τελειοποίηση όσο όποιο άλλο ενδεχομένως ιδούμε που θα απέβλεπε στον ίδιο στόχο.

C.M. Woodhouse*

* Κρις Γούντχαουζ, υπαρχηγός της Χάρλινγκ και κατόπιν Διοικητής της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής στην εχθροκρατούμενη Ελλάδα (1943-1945).

Ο συγγραφέας με στολή Έλληνα ανθυπολοχαγού του πυροβολικού και σήμα αλεξιπτωτιστού, στη Μέση Ανατολή.

1. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΚΑ·Ι·ΡΟ

Το καλοκαίρι του 1942, ο στρατάρχης Έργουϊν Ρόμμελ (Erwin Rommel), επικεφαλής του γερμανικού Αφρικανικού Σώματος (Afrika Korps) και των δυνάμεων του Άξονος στη Βόρειο Αφρική, προελαύνοντας ακάθεκτα είχε φθάσει προ των πυλών της Αλεξάνδρειας. Τότε υπηρετούσα σαν ανθυπολοχαγός του ελληνικού στρατού, του ΒΕΣΜΑ (Βασιλικός Ελληνικός Στρατός Μέσης Ανατολής), με μετάθεση στο βρετανικό Κέντρο Ειδικής Εκπαιδύσεως 102 (Special Training Center), γνωστό σα Σχολή STC 102, η οποία βρισκόταν στη Χάϊφα της Παλαιστίνης. Από εκεί είχα αποσπασθεί, εκείνη την περίοδο, στη μυστική στρατιωτική υπηρεσία G (R) του Γενικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής και σταλεί στην Αλεξάνδρεια με άκρως εμπιστευτική αποστολή σχετιζόμενη με τη γερμανική προέλαση.

Κατά τις 20 Σεπτεμβρίου, όταν είχε πλέον παρέλθει ο κίνδυνος εισβολής του Ρόμμελ, πήρα διαταγή να επιστρέψω επειγόντως στο Κάιρο και να παρουσιασθώ στο αρμόδιο γραφείο της υπηρεσίας μου, από όπου με οδήγησαν σε άλλο γραφείο, το ΜΟ4 (Γραφείο 4, Στρατιωτικών Επιχειρήσεων), μέσα στο ίδιο κτιριακό συγκρότημα, το περίφημο Ράσταμ Μπίλντιγκς (Rastam Buildings). Εκεί στεγαζόνταν όλα τα τμήματα της Διευθύνσεως Ειδικών Υπηρεσιών (Special Operations Executive ή SOE), αντικείμενο της οποίας ήταν οι λεγόμενες «ανορθόδοξες» πολεμικές επιχειρήσεις. Δηλαδή επιχειρήσεις που δεν

επιτρεπόταν να εκτελέσουν ο στρατός, το ναυτικό και η αεροπορία γιατί θα παραβίαζαν το διεθνές δίκαιο του πολέμου (μυστικές αποστολές, σαμποτάζ, κ.λπ.). Αρχηγός της SOE για την περιοχή Μέσης Ανατολής ήταν ο Λόρδος Γκλενκόννερ (Lord Glenconner) και τη διοίκηση της στο Κάιρο είχε τότε κάποιος ταξίαρχος Κεμπλ (C.M. Keble). Δεν τον γνώρισα προσωπικά, αλλά όπως έμαθα εκ των υστέρων, ήταν δεσποτικός χαρακτήρας και φαντασιόπληκτος, μάλλον επιπόλαιος και οργανωτικά ακατάλληλος για τέτοια θέση. Ο Κρις Γούντχαουζ στην αυτοβιογραφία του τον σχολιάζει όχι κολακευτικά. Πάντως, δεν έμεινε πολύ καιρό σ' αυτή τη θέση.

Την εποχή εκείνη οι πληροφορίες της SOE για την Ελλάδα ήταν ανεπαρκείς και για ορισμένα πολύ σοβαρά θέματα αναξιόπιστες ή εντελώς εσφαλμένες. Αντίθετα, άλλες υπηρεσίες ιδίως της Μυστικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (Secret Intelligence Service ή SIS), γνώριζαν πάρα πολλά αλλά τα κρατούσαν για τον εαυτό τους. Το ίδιο περίπου συνέβαινε και μεταξύ των διαφόρων τμημάτων της SOE τα οποία εργάζονταν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο χωρίς ν' ανταλλάσουν τις πληροφορίες τους ή να κοινοποιούν τις δραστηριότητές τους, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων ειδικής συνεργασίας σε ανώτερα κλιμάκια. Για λόγους ασφαλείας ή και ανταγωνισμού δεν επέτρεπαν στο προσωπικό τους να συζητεί υπηρεσιακά μυστικά με το προσωπικό άλλων τμημάτων ή ακόμη και να επικοινωνεί με συναδέλφους των άλλων. Έτσι, ενώ υπήρχαν μερικοί καλά πληροφορημένοι για τις αντιστασιακές δραστηριότητες στην Ελλάδα, η δική μας υπηρεσία έδειχνε ότι βρισκόταν σχεδόν στο σκοτάδι. Τότε στα ελληνικά βουνά ήδη δρούσαν ομάδες διαφόρων οργανώσεων, οι κυριότερες των οποίων ήταν του ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) υπό την κηδεμονία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ), με το στρατιωτικό σκέλος του ΕΛΑΣ (Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) στην ευρύτερη περιοχή Ρούμελης, και του ΕΔΕΣ (Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού

Συνδέσμου) υπό τον συνταγματάρχη Ναπολέοντα Ζέρβα, που εμφανίζε σαν αρχηγό το Στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα (εξόριστο στη Γαλλία). Για τις οργανώσεις αυτές η ΜΟ4 δε μας ανέφερε τίποτα, σα να είχε πλήρη άγνοια αυτών των γεγονότων, πράγμα καθόλου απίθανο.

Σκοπός της προσκλήσεώς μου στο Κάιρο ήταν η συμμετοχή μου σε ειδική αποστολή σαμποτάζ στην Ελλάδα, για την οποία είχα προταθεί, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι θα δεχόμουν. Φυσικά συμφώνησα αμέσως, πριν μάθω λεπτομέρειες, γιατί ήταν εκείνο ακριβώς που ονειρευόμουν τόσο καιρό. Κατόπιν αυτού με δέχτηκε κάποιος αντισυνταγματάρχης (μου διαφεύγει το όνομα) υπεύθυνος για την Επιχείρηση, ο οποίος μου εξήγησε το αντικείμενο της Αποστολής μας και τόνισε τη μεγάλη σημασία της για το συμμαχικό αγώνα. Συγκεκριμένα, επρόκειτο για την καταστροφή σιδηροδρομικής γέφυρας στην Ελλάδα.

Οι συμμαχικές δυνάμεις επρόκειτο σύντομα ν' αναλάβουν επίθεση κατά του Ρόμμελ στο μέτωπο Ελ Αλαμείν. Η σπουδαιότερη αρτηρία εφοδιασμού των δυνάμεων του εχθρού στην Αφρική περνούσε τότε από την Ελλάδα, με τη σιδηροδρομική γραμμή που κατέληγε στον Πειραιά, απ' όπου τα πάσης φύσεως εφόδια προωθούνταν δια θαλάσσης στην Κρήτη και μετά διοχετεύονταν αεροπορικώς και δια θαλάσσης στο Τομπρούκ, τη Βεγγάζη και σε άλλες βάσεις του. Από την Κρήτη τα εχθρικά πλοία μπορούσαν να διαπεραιωθούν τη νύχτα στην απέναντι ακτή χωρίς μεγάλες απώλειες. Η σχετικά σύντομη αυτή διαδρομή ήταν δύσκολο να ελεγχθεί αποτελεσματικά από τη συμμαχική αεροπορία και το ναυτικό, δεδομένου ότι ο εχθρός διέθετε σημαντικές αεροπορικές βάσεις στα ελληνικά νησιά. Υπ' αυτές τις συνθήκες, ο αρχιστράτηγος Μέσης Ανατολής Αλεξάντερ (Field Marshal Alexander) θεώρησε αναγκαία την καταστροφή της σιδηροδρομικής αρτηρίας Θεσσαλονίκης-Αθηνών και αχρήστευσή της για διάστημα έξι εβδομάδων, προς υποστήριξη της προετοιμαζόμενης γενικής επιθέσεως της Όγδοης Στρατιάς

στο αφρικανικό μέτωπο. Η εκτέλεση της επιχείρησης αυτής, που έπρεπε να γίνει πριν από την επίθεση των συμμάχων, ανετέθη στη SOE. Αντικειμενικός σκοπός ήταν η ανατίναξη μίας από τις τρεις σιδηροδρομικές γέφυρες: της Παπαδιάς, του Ασωπού ή του Γοργοποτάμου, νοτίως της Λαμίας, με τη βοήθεια Ελλήνων ανταρτών.

Η ομάδα των σαμποτέρ που θα έπεφτε με αλεξίπτωτα στην Ελλάδα προς το σκοπό αυτό, στην οποία δόθηκε η κωδική ονομασία Χάρλινγκ (Harling) θα ήταν δωδεκαμελής. Διοικητής ορίστηκε ο Άγγλος συνταγματάρχης του μηχανικού Έντυ Μάγιερς (E.C.W. Myers), με υποδιοικητή τον ταγματάρχη πυροβολικού Κρίστοφερ Μόνταγκιου Γούντχαουζ (C.M. Woodhouse). Όλα τα μέλη της ομάδος θα ήταν Βρετανοί πλην εμού, αλλά κι εγώ κρίθηκε σκόπιμο να φορέσω αγγλική στολή, ώστε να προστατευθώ από τυχόν θερμόαιμους πολιτικούς αντιπάλους της Βασιλικής Ελληνικής Κυβερνήσεως. Το σχέδιο προέβλεπε επίσης ότι μετά την Επιχείρηση αυτή και ασχέτως αποτελέσματος, δύο αξιωματικοί μεταξύ των οποίων ο Γούντχαουζ και δυο ασυρματιστές θα παρέμεναν στα βουνά της Ελλάδος, με τις ανταρτικές ομάδες, ενώ όλοι οι άλλοι θα επέστρεφαν στη Μέση Ανατολή. Για τη θέση του δεύτερου αξιωματικού που θα παρέμενε επέλεξαν εμένα, υπό την προϋπόθεση ότι θα συμφωνούσα. Και πάλι δέχτηκα με χαρά και ικανοποίηση την πρόταση αυτή.

Τον μόνο που γνώριζα από την ομάδα Χάρλινγκ ήταν ο Γούντχαουζ με τον οποίο είμαστε συνάδελφοι εκπαιδευτές στη Σχολή S.T.C. 102 της Χαΐφας και φίλοι από το Σεπτέμβριο 1941. Εδώ θα κάνω μία σύντομη παρένθεση παρουσιάζοντας τον καθένα από τους αξιωματικούς της Αποστολής χωριστά, γιατί η ομάδα αυτή έμελλε να διαδραματίσει κύριο και αποφασιστικό ρόλο στις μετέπειτα εξελίξεις στην Ελλάδα κατά την Κατοχική Περίοδο. Ως γνωστό, μετά τη συγκεκριμένη επιχείρηση καταστροφής της σιδηροδρομικής γέφυρας, ακολούθησαν πάρα πολλές άλλες αποστολές αξιωματικών, αλλά τον πυρήνα όλης της

Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής (ΒΣΑ) στην Ελλάδα απετέλεσε αυτή η πρώτη ομάδα, η οποία διατήρησε τον έλεγχο και την ευθύνη μέχρι τέλους υπό τρομερά αντίξοες συνθήκες. Δεν εννοώ τη γενικότερη πολιτική ευθύνη που φυσικά υπαγορευόταν από ανώτερα και ανώτατα κλιμάκια εκτός Ελλάδος, με αντικρουόμενες συχνά κατευθύνσεις, αλλά την εντός της Ελλάδος δραστηριότητα. Η ομάδα αυτή έπρεπε εκτός των άλλων να γεφυρώσει και τις μεγάλες διαφορές μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών προϊσταμένων της, έχοντας πάντα σαν στόχο την πρόληψη και παρεμπόδιση των εμφυλίων συγκρούσεων και την ενοποίηση του αντιστασιακού αγώνα, πέρα από πολιτικές σκοπιμότητες.

Όλους τους συναδέλφους, εκτός του Γούντχαουζ, γνώρισα για πρώτη φορά στο γραφείο της υπηρεσίας. Ο συνταγματάρχης Μάγιερς (γνωστός σαν Έντυ), ηλικίας περίπου τριάντα πεντε ετών, γόνος διακεκριμένης εβραϊκής οικογένειας, ήταν μόνιμος αξιωματικός, με μεγάλη επιτελική πείρα, ικανότατος, δίκαιος, ήρεμος και μεθοδικός χαρακτήρας. Είχε σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ. Όμως ήταν καθαρά στρατιώτης, χωρίς ευρύτερη πολιτική σκέψη (πολιτική κρίση είχε καλή όπως απεδείχθη, αλλά δεν επέτρεπε στον εαυτό του να την εκδηλώνει). Για την επιχείρηση την οποία ανέλαβε ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος, ενώ για τα καθήκοντα που του ανατέθηκαν μετά, χωρίς τη θέλησή του, καθήκοντα που τον έμπλεξαν σε πολιτικής φύσης προβλήματα, ελληνικές εσωτερικές διαμάχες και εμφυλιοπολεμικές συγκρούσεις, υποκινούμενες όχι από τον εχθρό αλλά από ντόπια δογματικά στοιχεία, η επιλογή του ίσως να μην ήταν η πλέον ενδεδειγμένη. Αυτά ήταν άσχετα με τις στρατιωτικές ικανότητες, τη νοοτροπία και τις πολεμικές εμπειρίες του. Πάντως, η απόδοσή του υπήρξε εκπληκτική και απεδείχθη πολύ φιλέλληνη.

Ο υπαρχηγός ταγματάρχης Γούντχαουζ (γνωστός σαν Κρις ή Μόντυ), ηλικίας περίπου είκοσι τεσσάρων ετών,

ευγενούς αγγλικής οικογένειας, ήταν έφεδρος αξιωματικός πυροβολικού. Διακρινόταν για τη μόρφωση, εξυπνάδα, διπλωματικότητα, πολιτική ευελιξία, θάρρος, αποφασιστικότητα και εκπληκτική ψυχική και σωματική αντοχή. Ήταν απόφοιτος του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης όπου είχε σπουδάσει αρχαία και νέα ελληνικά, τα οποία μιλούσε άπταιστα, με αγγλική βέβαια προφορά. Ήταν ο μόνος της ομάδος Χάρλινγκ που είχε κάποια αντιστασιακή πείρα από προηγούμενη αποστολή του στην Κρήτη. Ήταν πολύ φιλέλληνα και προσπαθούσε να είναι πολιτικά ουδέτερος αν και απεχθανόταν τον ολοκληρωτισμό.

Τρίτος στην ιεραρχία ερχόταν ο ταγματάρχης Τζον Κουκ (John Cook), περίπου είκοσι πέντε ετών, μόνιμος αξιωματικός καταδρομών, πολύ πειθαρχικός, μέχρι δουλοπρέπειας προς τους ανωτέρους του και σκαιός προς τους κατωτέρους, μικροπρεπής και στενοκέφαλος, καθόλου έξυπνος αλλά πονηρός, αντιπαθής χαρακτήρας και όπως απεδείχθη μάλλον θρασύδειλος. Κατά την παραμονή του στην Ελλάδα μετά την Επιχείρηση, έδειξε αντιπάθεια προς τους Έλληνες, ήταν σα να ευχαριστιόταν βλέποντάς τους να υποφέρουν. Είχε εκδηλώσει φιλο-Εαμικές τάσεις, προφανώς λόγω των περιποιήσεων και κολακειών που του έκανε το ΕΑΜ στις περιοχές του οποίου εργάστηκε περισσότερο. Τον Κουκ είχε συστήσει κάποιος ανώτερος στρατιωτικός προστάτης του από την Αγγλία, για να του δώσει την ευκαιρία να διακριθεί, πράγμα όμως που τον χαντάκωσε γιατί στην πράξη αποκάλυψε τον πραγματικό χαρακτήρα και τις δυνατότητές του με αποτέλεσμα τον υποβιβασμό του.

Ακολουθούσαν δύο Νεοζηλανδοί έφεδροι λοχαγοί μηχανικού ειδικοί σε ανατινάξεις μεγάλων κατασκευών, οι Τομ Μπαρνς (Tom Barnes) και Άρθουρ Έντμοντς (Arthur Edmonds), και οι δύο πολύ φιλέλληνες. Ο Τομ Μπαρνς, ο μεγαλύτερος της ομάδος, ήταν πολιτικός μηχανικός στο επάγγελμα με μεγάλη πείρα και εξαιρετικές ικανότητες. Διακρίθηκε για το θάρρος και την ανδρεία του σε πολύ

δύσκολες στιγμές, ιδιαίτερα στο Γοργοπόταμο. Ήταν ήρεμος χαρακτήρας, λιγόλογος, απλός άνθρωπος και αγαπητός από όλους, παρόλο το τραχύ πρόσωπό του. Ήταν ακραιφνής δημοκράτης αλλά αντιπαθούσε και απέφευγε την πολιτική. Όμως απεδείχθη απaráμιλλος στο χειρισμό δύσκολων πολιτικών θεμάτων, με καθαρή σκέψη και κρίση, όταν μετά την επιχείρηση Χάρλινγκ του ανετέθη ένας από τους πιο ευαίσθητους και καίριους τομείς, όπου και παρέμεινε μέχρι την απελευθέρωση προαχθείς διαδοχικά σε ταγματάρχη και αντισυνταγματάρχη.

Ο Άρθουρ Έντμοντς είχε κι αυτός πολύ καλή κατάρτιση επαγγελματική, ήταν όμως διαφορετικός χαρακτήρας από τον Τομ. Κατά βάθος ήταν καλός άνθρωπος αλλά οξύθυμος, λίγο εγωιστής και ζηλότυπος για τις επιτυχίες ή διακρίσεις των άλλων. Στην πολιτική είχε μάλλον ανεπτυγμένη αντίληψη και ευελιξία, που τον βοήθησαν πολύ στη δουλειά του γιατί, ενώ αντιπαθούσε αυτούς που σπαταλούσαν το χρόνο και τις δυνάμεις τους σε πολιτικολογίες αντί στον αγώνα κατά του εχθρού, εργάστηκε σε Εαμοκρατούμενες περιοχές χωρίς να εκδηλώσει τα αισθήματά του. Όπως ο Τομ, έμεινε κι αυτός στην Ελλάδα μέχρι το τέλος της Κατοχής και προήχθη διαδοχικά σε ταγματάρχη και αντισυνταγματάρχη. Μετά το τέλος του πολέμου παντρεύτηκε Ελληνίδα.

Η ομάδα Χάρλινγκ περιελάμβανε και δύο Άγγλους αξιωματικούς που γνώριζαν απταίσιως ελληνικά και είχαν ένα κοινό γνώρισμα. Ήταν τύποι γνήσιου «Φραγκολεβαντίνου» και είχαν ζήσει πολλά χρόνια στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου (Τουρκία, Ελλάδα, Μέση Ανατολή). Ο ένας, Ντένυς Χάμσον (Denys Hamson), έφεδρος λοχαγός καταδρομών, περίπου τριάντα ετών, ήταν ερόφοιτος του Κάιμπριτζ κλασσικών σπουδών και γλωσσομαθής. Εκτός από τα αγγλικά και ελληνικά, μιλούσε γαλλικά, ιταλικά, τουρκικά και νομίζω λίγα αραβικά. Ήταν έξυπνος, πονηρός και πρακτικός. Όμως σα χαρακτήρας ήταν μάλλον αντιπαθής. Είχε μεγάλη δόση αγγλικής

υπεροψίας και εγωισμού ενώ, σύμφωνα με τις πληροφορίες μας, ο πατέρας τους ήταν Αρμένιος από την Κωνσταντινούπολη, Χαμισιάν και έγινε Χάμσον. Ήταν άνθρωπος που το παραμικρό τον ενοχλούσε, συνεχώς παραπονιόταν και ειρωνευόταν άλλους. Ήθελε να έχει όλες τις ανέσεις στο βουνό και να καλοτρώνει αδιαφορώντας αν οι Έλληνες που τον περιποιούνταν υπέφεραν. Ήταν δεξιάς πολιτικής αποκλίσεως αλλά δεν το έδειχνε, ενώ η περιοχή στην οποία τοποθετήθηκε μετά την Επιχείρηση ήταν Εαμοκρατούμενη. Τέλος μισούσε τους Έλληνες και τους Εβραίους. Από την Ελλάδα επέστρεψε με βαθμό ταγματάρχη, τον Αύγουστο 1943, από το αεροδρόμιο της Νεράιδας, στο υψίπεδο νοτιοδυτικά της Καρδίτσας (Θεσσαλία). Το αεροδρόμιο είχε κατασκευάσει ο ίδιος για τις ανάγκες της Συμμαχικής Αποστολής, με τη βοήθεια των κατοίκων της περιοχής (συχνά εμφανίζεται σαν έργο των ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ενώ δεν ήταν, συνέδραμαν κυρίως στη φρούρηση).

Ο άλλος Φραγκολεβαντίνος, έφεδρος λοχαγός καταδρομών, Νατ Μπάρκερ (Nat Barker), ήταν εντελώς αντίθετος τύπος, δεν είχε αξιολογη μόρφωση ή επαγγελματική κατάρτιση, αλλά δεν υστερούσε σε εξυπνάδα και πονηριά. Του άρεσε η καλοπέραση και γι' αυτό προτιμούσε να εργάζεται στις εύφορες θεσσαλικές περιοχές του ΕΑΜ, τις οποίες εξάλλου γνώριζε καλά γιατί προπολεμικά εργαζόταν σε ιπποφορβείο της Σαμαρίνας. Πάντως ήταν καλός, απλός και ευχάριστος άνθρωπος και αγαπούσε τους Έλληνες τους οποίους γνώριζε πολύ καλά, καθώς και τη νοοτροπία τους. Μετά τον πόλεμο παντρεύτηκε δύο φορές Ελληνίδες. Πολιτικά ήταν μάλλον ουδέτερος, αλλά, ενώ άρχισε σα Σύνδεσμος στο Αρχηγείο του Άρη Βελουχιώτη, κατέληξε υποστηρικτής των εθνικιστικών οργανώσεων, βλέποντας ορισμένα έκτροπα και αδικαιολόγητες βιαιότητες του ΕΛΑΣ.

Ο νεότερος από τους αξιωματικούς της Χάρλινγκ ήταν ο λοχαγός μηχανικού Ίντερ Γκιλλ (Inder Gill), Ινδός αλλά από μητέρα Σκωτσέζα. Ήταν φοιτητής αγγλικού

πολυτεχνείου και είχε καταταχθεί εθελοντής στον αγγλικό στρατό. Είχε εξαιρετο ήθος και χαρακτήρα, ήταν λεπτός, ευγενικός, ήπιος, απλός και αγαπητός σε όλους. Μετά την Επιχείρηση τοποθετήθηκε σε Εαμικές περιοχές κι έλαβε μέρος σε διάφορα σαμποτάζ. Εξ αρχής αγάπησε τους Έλληνες και δεν άργησε να μάθει ελληνικά. Υπέφερε βλέποντας το ελληνικό δράμα και αντιπαθούσε τους κομμουνιστές για τον τρόπο που ενεργούσαν και επιβάλλονταν στις περιοχές που ήλεγχαν. Ένα χρόνο αργότερα επέστρεψε στο Κάιρο και κατόπιν εστάλει στην Ιταλία για επιχειρήσεις σαμποτάζ στις εκεί αντιστασιακές ανταρτικές ομάδες. Μεταπολεμικά κατετάγη στον ινδικό στρατό όπου έφθασε στο ύπατο αξίωμα του αντιστρατήγου, διοικητού των ενόπλων δυνάμεων της Δυτικής Ινδίας.

Στην ομάδα περιλαμβάνονταν και τρεις ασυρματιστές, οι λοχιές Λεν Γουίλμοτ (L. Wilmot), Νταγκ Φίλλιπς (D. Phillips) και Μάϊκ Τσίτης (M. Chittis). Οι δύο πρώτοι θα έμεναν στην Ελλάδα μετά την Επιχείρηση μαζί με τον Κρις και μένα, ενώ ο Μάϊκ θα επέστρεφε με τον συνταγματάρχη Μάγιερς στη Μέση Ανατολή. Τελικά έμειναν όλοι και πρόσφεραν παντός είδους υπηρεσίες όχι μόνον σαν ασυρματιστές. Ο Φίλλιπς σκοτώθηκε στο Καϊκμακτσαλάν σε γερμανική επιχείρηση τα Χριστούγεννα 1943.

Την πρόταση συμμετοχής μου στην επιχείρηση Χάρλινγκ την οποία, όπως ήδη ανέφερα, δέχτηκα με μεγάλη χαρά και συγκίνηση, θεώρησα πολύ τιμητική για το άτομό μου γιατί εκτός των άλλων θα ήμουν ο πρώτος Έλληνας που θα έπεφτε με αλεξιπτωτο στην υπόδουλη Ελλάδα. Με τον αρχηγό και τα περισσότερα μέλη της Αποστολής γίναμε γρήγορα πολύ καλοί και ειλικρινείς φίλοι πλην των Κουκ και Ντένυς. Για τον δεύτερο είχα μια αντιπάθεια από την αρχή χωρίς να ξέρω γιατί. Πιο πολύ φίλοι φάνηκαν εξ αρχής οι Ίντερ Γκιλλ και Νατ Μπαρκερ, σα να γνωριζόμαστε χρόνια. Μέχρι την αναχώρησή μας για την Επιχείρηση έμεινα μ' αυτούς σε μία βίλλα που χρησιμοποιούσε η υπηρεσία αποκλειστικά

σα σταθμό διερχομένων «ειδικών υπηρεσιών», στο Μαάντι, μία αριστοκρατική κηπούπολη, προάστειο του Καϊρου, με το οποίο συνδεόταν με μεγάλη οδική λεωφόρο και ηλεκτρικό σιδηρόδρομο (μετρό).

Τις δύο-τρεις μέρες που μας έμεναν μέχρι την αναχώρηση της ομάδος Χάρλινγκ για την Ελλάδα, τις καταναλώσαμε στη λεπτομερή ενημέρωσή μας για την Επιχείρηση, στον εφοδιασμό μας με τα κατάλληλα υλικά για την εκτέλεσή της, καθώς και στην επιλογή και τον έλεγχο των ειδών ατομικής μας χρήσεως. Το Σάββατο πρωί, 26 Σεπτεμβρίου, το περάσαμε στο γραφείο όπου ο Έντυ μας έκανε την τελευταία ενημέρωση. Εκεί υπήρχαν σχέδια των γεφυρών καθώς και χάρτες των περιοχών που βρίσκονταν οι στόχοι της Αποστολής μας, τους οποίους μελετήσαμε μετά το φαγητό. Μας εντυπωσίασε η αγριότητα του εδάφους, τα απότομα ψηλά βουνά και λαγκάδια που θα περπατούσαμε για να φτάσουμε στο στόχο μας, υπό άγνωστες καταστάσεις και αντίξοες καιρικές συνθήκες γιατί το μετεωρολογικό δελτίο έδειχνε βροχές και χιόνια. Κατόπιν μας ρώτησαν αν θέλαμε να γράψουμε σύντομες επιστολές ή τηλεγραφήματα στους στενότερους συγγενείς μας, ότι είμαστε καλά και να μην ανησυχούν. Το γραφείο θα φρόντιζε για την αποστολή τους κάθε μήνα που θα περνούσε. Η δική μου περίπτωση ήταν διαφορετική γιατί η οικογένειά μου βρισκόταν στην Ελλάδα, πάντως έγραψα κι εγώ ένα-δύο σημειώματα για έναν εξάδελφό μου που έμενε στην Ουγκάντα και δύο θείους μου που βρίσκονταν ο ένας στην Αγγλία και ο άλλος στην Ινδία.

Το ίδιο απόγευμα μας παρέλαβαν τρεις πολυτελείς λιμουζίνες και μας πήγαν σε κάτι στρατιωτικές αποθήκες που είχαν τα πάντα. Μας άφησαν να διαλέξουμε ότι θέλαμε, από ρουχισμό για κάθε είδους καιρικές και εδαφικές συνθήκες, εξοπλισμό εκστρατείας (σακκίδια, караβάνες, παγούρια, κ.λπ.), ατομικά είδη (ξυριστικά, τουαλέτας κ.λπ.), τσιγάρα, βιταμινούχες σοκολάτες, τρόφιμα, μαχαίρια, φακούς, πυξίδες, είδη έκτακτης ανάγκης και

επιβιώσεως σε εχθρικό έδαφος, μέχρι και χάπια αυτοκτονίας για περίπτωση συλλήψεως και βασανισμού μας. Κουβέρτες, εσώρουχα και άρβυλα ορειβασίας μπορούσαμε να πάρουμε διπλά, γιατί δεν είχαμε πρόβλημα μεταφοράς, θα τα συσκευάζε η υπηρεσία και θα τα έριχνε μαζί μας. Ατομικός οπλισμός μας χορηγήθηκε χωριστά. Το βράδυ είμαστε ελεύθεροι να το γλεντήσουμε όπως θέλαμε. Μερικοί μέθυσαν σε μπαρ, άλλοι προτίμησαν θεάματα ή διασκέδαση με κορίτσια, εγώ παρασύρθηκα από τον Nat σ' αυτό το είδος αναψυχής, ευτυχώς χωρίς μετέπειτα περιπλοκές.

Την επόμενη μέρα, Κυριακή, μας πήγαν στο αεροδρόμιο Φαγίντ, κοντά στη διώρυγα του Σουέζ, κάπου δύο ώρες με το αυτοκίνητο από το Κάιρο. Ένας αντισημναρχος, υπεύθυνος της πτήσης μας, αφού μας εξήγησε λεπτομέρειες του ταξιδιού μας, το οποίο θα κρατούσε περί τις τέσσερις ώρες, μας γνώρισε τα πληρώματα των αεροπλάνων μας, όλοι Νεοζηλανδοί, καθώς και τρεις συνοδούς μας που θα είχαν την ευθύνη για την ασφάλεια και την ακρίβεια της πτώσης μας από το αεροπλάνο. Μετά μας έδειξαν τα αεροπλάνα που θα μας μετέφεραν, εξωτερικά και εσωτερικά. Ήταν αμερικανικά βαρέα βομβαρδιστικά Λιμπερέιτορ (Liberators) τα οποία είχαν την έξοδο αλεξιπτωτιστών κάτω από την κοιλιά της ατράκτου, σαν καταπακτή, διαφορετικά από τα αγγλικά βομβαρδιστικά που η έξοδος ήταν πλάϊ από την πόρτα. Κατόπιν μας οδήγησαν στο κτίριο συσκευασίας αλεξιπτώτων για να δούμε τη διαδικασία και τους ελέγχους που γίνονταν ώστε να αποκτήσουμε αίσθημα ασφαλείας. Ο σκοπός ήταν ψυχολογικός, όχι μόνο για εμάς αλλά και για τις νεαρές κοπέλες της πολεμικής αεροπορίας (WAAF) που τα συσκεύαζαν ώστε να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος της ευθύνης τους, γιατί απ' αυτές κρεμόταν η ζωή μας. Εκεί διαλέξαμε και τα αλεξιπτωτά μας, ο καθένας εκείνο που του εφάρμοζε καλύτερα. Το μεσημέρι φάγαμε στη Λέσχη Αξιωματικών και το απόγευμα γυρίσαμε στο Κάιρο.

Το τελευταίο βράδυ μας στο Κάιρο, που ίσως να ήταν το τελευταίο της ζωής μας, και που στην περίπτωση του

δικού μου κλιμακίου παρά λίγο να γινόταν αυτό πραγματικότητα, αποφασίσαμε να το γλεντήσουμε για καλά. Ο Ίντερ κι εγώ νοικιάσαμε ένα αυτοκίνητο και γυρίζαμε από κέντρο σε κέντρο, έπρεπε να ξοδέψουμε όλα μας τα χρήματα. Κατά τα μεσάνυχτα καταλήξαμε στο μπαρ του πολυτελούς ξενοδοχείου Σέπαρντς (Shepard's) και συνεχίσαμε να τα κοπανάμε ανακατεύοντας διάφορα ποτά. Φαίνεται ότι είχαμε μεθύσει, γιατί εγώ γύρισα σ' έναν άγνωστό μου καλοντυμένο σοβαρό Άγγλο ταγματάρχη με μουστάκια που καθόταν στο διπλανό σκαμνάκι του μπαρ και του ζήτησα να πει μαζί μου, όμως αυτός αφού με κοίταξε από την κορφή μέχρι τα νύχια σαν πολύ ανώτερός μου, αρνήθηκε. Τότε τον έπιασα από τη γραβάτα και τον ρώτησα απειλητικά «Θα πεις ή δε θα πεις;» Εκείνος αντί να παρεξηγηθεί χαμογέλασε ελαφρά και απάντησε «αφού το επιθυμείς θα πιάω στην υγεία σου, σε βλέπω αλεξιπτωτιστή». Γίναμε φίλοι πολύ γρήγορα, αλλά η ώρα περνούσε κι εμείς αρχίσαμε να μη μπορούμε καλά-καλά να σταθούμε όρθιοι.

Θα ήταν περασμένη μία μετά τα μεσάνυχτα όταν βγήκαμε από το ξενοδοχείο τρικλίζοντας, να πάμε στο αυτοκίνητό μας. Ο Ίντερ ήθελε να οδηγήσει, εγώ του έλεγα πως δε μπορεί γιατί είναι φέσι, ύστερα όμως από μικρή λογομαχία ως προς το ποιός ήταν περισσότερο μεθυσμένος, τον άφησα να οδηγήσει. Ξεκινήσαμε σιγά-σιγά αλλά βλέπαμε το δρόμο να γυρίζει πάνω-κάτω και ξαφνικά, μόλις αντελήφθηκα πως είμαστε πάνω στο πεζοδρόμιο, χτύπησε ο δεξιός μπροστινός τροχός σε κάποιο αντικείμενο κι έσκασε το λάστιχο. Βγήκαμε και καθήσαμε κάτω κοιτάζοντάς το, ανίκανοι να το αλλάξουμε. Μαζεύτηκαν μερικά μικρά αραπάκια, πραγματική μαρίδα, και προτού καταλάβουμε τίποτα αλλάξανε το λάστιχο. Τους δώσαμε καλό μπαξίσι κι έφυγαν ευχαριστημένα. Ήλθε η σειρά μου να οδηγήσω. Ο Ίντερ δε μπορούσε να πει τίποτα γιατί τάχε κάνει μούσκεμα. Διασχίσαμε σιγά-σιγά την πόλη και βγήκαμε στη λεωφόρο που οδηγούσε στο Μαάντι. Ευτυχώς που λόγω προχωρημένης ώρας δεν είχε κίνηση. Παράλληλα

προς το δρόμο περνούσαν οι γραμμές του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου οι οποίες χωρίζονταν από τη λεωφόρο με πρασιά από ψηλούς πυκνούς θάμνους. Από εκεί υπήρχε ησυχία. Έτσι ανέπτυξα ταχύτητα παρόλο που έβλεπα το δρόμο πότε κανονικά, πότε στραβά και πότε ψηλά. Σε κάποια στιγμή αισθανθήκαμε το αυτοκίνητο να τραντάζεται σα να περνούσαμε εμπόδια. Αυτό με έκανε να συνέλθω οπότε ξαφνικά διαπίστωσα πως αντί να είμαστε στη λεωφόρο τρέχαμε πάνω στη σιδηροδρομική γραμμή, και μάλιστα της αντίθετης από εμάς κατεύθυνσης. Γύρισα αμέσως απότομα το τιμόνι και καβαλώντας τους θάμνους έφερα πάλι το αυτοκίνητο στο δρόμο. Μετά ένα-δύο λεπτά πέρασε το τρένο με ταχύτητα αστραπής που θα μας είχε κάνει λυώμα. Ίσως μας γλύτωσε ο Άγιος Διονύσιος ή η ευχή της μάνας μου. Ήταν, η πρώτη φορά στη ζωή μου που μέθουσα έτσι και η προτελευταία, γιατί μου ξανασυνέβη, το 1946 νομίζω, στη Σόφια της Βουλγαρίας, όχι όμως σε δρόμο με αυτοκίνητο αλλά σε καμπαρέ.

Το επόμενο πρωί, Δευτέρα 28 Σεπτεμβρίου, περάσαμε όλοι ήσυχα. Μας έγινε η τελική ενημέρωση από τον Έντυ και τον Κρις. Είχε αποφασιστεί να χωριστεί η ομάδα μας σε τρία πλήρη επιχειρησιακά κλιμάκια των τεσσάρων ανδρών το καθένα, δηλαδή τον επικεφαλής του κλιμακίου, έναν του μηχανικού, ένα καταδρομέα και έναν ασυρματιστή. Κάθε κλιμάκιο θα είχε κάποιον που μιλούσε ελληνικά. Το κλιμάκιο θα είχε όλα τα αναγκαία μέσα για την εκτέλεση του σαμποτάζ (οπλισμό, εκρηκτικά, ασυρμάτους, μηχανήματα, τρόφιμα, κ.λπ.), χωρίς τη βοήθεια άλλων, για την περίπτωση που εκείνοι δε θα έφθαναν στον προορισμό τους. Το πρώτο κλιμάκιο απετέλεσαν οι Έντυ, Τομ, Ντένυς, και Λεν, το δεύτερο κλιμάκιο οι Κρις, Άρθουρ, Θέμης και Μάϊκ, και το τρίτο οι Τζων, Ίντερ, Νατ και Νταγκ.

Η ομάδα της Αποστολής Χάρλινγκ. Από αριστερά προς δεξιά.
Όρθιοι: αξιωματικοί Θέμης Μαρίνος, Ντένυς Χάμσον, Νατ Μπάρκερ,
Κρις Γούντχαουζ, Ίντερ Γκιλλ, Έντυ Μάγιερς, Τζων Κουκ, Άρθουρ
Έντμοντς και Τομ Μπαρνς. Γονατιστοί: λοχίες Λεν Γουίλμοτ, Μάικ
Τσίτης και Νταγκ Φίλλιπς.

2. ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πριν προχωρήσω στην περιγραφή της εξόδου μας από την Αίγυπτο, θα πρέπει να αναφερθώ με συντομία στις συνθήκες που επικρατούσαν στον τόπο του προορισμού μας στην Ελλάδα, στις συνεννοήσεις που προηγήθηκαν, καθώς και στις προετοιμασίες υποδοχής και συνεργασίας με την ομάδα Χάρλινγκ.

Με την κατάληψη της Ελλάδος από τις δυνάμεις του Άξονα, οι Βρετανοί κατά την αποχώρησή τους στρατολόγησαν επί τόπου μερικούς Έλληνες πράκτορες, κυρίως κεντρώων πολιτικών φρονημάτων, αλλά και ορισμένων κομμουνιστών ή σοσιαλιστών. Η SOE ανέθεσε την αντιπροσώπευσή της στο συνταγματάρχη Ευριπίδη Μπακιρτζή, από τους αποταχθέντες κατά το Κίνημα του 1935* στον οποίο δόθηκε η ονομασία «Προμηθέας». Η επιλογή του έγινε από το στενό φίλο του Ντέιβιντ Πόουσον (David Powson), τότε γενικό διευθυντή της Ηλεκτρικής Εταιρείας Μεταφορών στην Αθήνα, ο οποίος του άφησε και δύο συσκευές ασυρμάτου χωρίς όμως κώδικες, κ.λπ., για μελλοντική χρησιμοποίησή τους. Και άλλοι Άγγλοι, υπεύθυνοι άλλων μυστικών υπηρεσιών, όπως οι Μώμαν (Bowman), Μάλφουρ (Balfour), κ.λπ., φεύγοντας άφησαν πίσω όχι μόνο συνεργάτες αλλά και χρήματα, αποθέματα εκρηκτικών, κ.λπ. Περισσότερο δραστήρια και μελετημένα, από όλες τις μυστικές υπηρεσίες (πληροφοριών, φυγαδεύσεως Βρετανών, κ.λπ.) φαίνεται ότι είχε κινηθεί το υπό το Θωμά Μώμαν (μεγάλο φιλέλληνα,

* Αντι-βασιλικό κίνημα του Ελευθερίου Βενιζέλου.

επιχειρηματία μαρμάρων στην Αθήνα), τμήμα της SIS με την οποία όμως η SOE είχε περιστασιακή μόνο συνεργασία στα ανώτερα κλιμάκια, ενώ στα κατώτερα καμμιά.

Ο Μπακιρτζής δεν ενδιαφερόταν για την αντιπροσώπευση των Άγγλων στην Αθήνα και σύντομα παρέδωσε τον ασύρματο μαζί με τα καθήκοντα συνδέσμου της SOE σε μία ομάδα νέων αξιωματικών του ναυτικού, απότακτων του Κινήματος του 1935, κυριότεροι των οποίων ήταν οι Μπάμπης Κουτσογιαννόπουλος, Μίμης Μπαρδόπουλος, Ηλίας Ντεγιάννης και Αντώνης Παπαγιάννης ασυρματιστής (οι δύο τελευταίοι αργότερα εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς). Η ομάδα αυτή πήρε την ονομασία «Προμηθέας II». Ο Μπακιρτζής ήθελε να αποκατασταθεί στο στράτευμα και τελικά (αρχές Οκτωβρίου 1942) διέφυγε στη Μέση Ανατολή, όπου έδωσε απίθανες φανταστικές πληροφορίες για την ανταρτική κίνηση και τους ηγέτες των ομάδων που είχαν δραστηριοποιηθεί. Αργότερα επανήλθε στην Ελλάδα για να προσχωρήσει στον ΕΛΑΣ.

Εκτός του Μπακιρτζή, η SOE στρατολόγησε δύο ακόμη πράκτορες, έναν μαουινιέρη λαθρέμπορο με το ψευδώνυμο Γεράσιμος Αλεξιάτος ή Οδυσσέας (πραγματικό όνομα Γεδεών Αγγελόπουλος) στην Κρήτη, και τον Αλέκο Ζάννα στη Θεσσαλονίκη. Ο πρώτος απεδείχθη κατόπιν κομμουνιστής ενώ ο δεύτερος ήταν φιλελεύθερος. Ο Οδυσσέας ήταν εξαιρετικά ενεργητικός και δυναμικός και εξελίχθηκε στον κύριο σύνδεσμο μεταξύ Καΐρου και «Προμηθέα», αλλά και γενικότερα όλης της Ελλάδος και εκτός αυτής μέχρι Βουλγαρίας. Ο Οδυσσέας είχε στη διάθεσή του άφθονα και ανεξέλεγκτα συμμαχικά χρήματα. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε μέχρι την άφιξη στην Ελλάδα της μυστικής αποστολής του ταγματάρχη Γιάννη Τσιγάντε, στην οποία αναφέρομαι πιο κάτω, και της ομάδος Χάρλινγκ. Όσο για τον Ζάννα, εξ αρχής δήλωσε πως δεν είχε δυνατότητες οργάνωσης ένοπλης αντιστασιακής κίνησης και περιόρισε τις δραστηριότητές του στην

κάλυψη και φυγάδευση συμμάχων στο εξωτερικό.

Ο «Προμηθέας» αρχικά δε μπορούσε να κάνει χρήση του ασυρμάτου του γι' απευθείας επικοινωνία με το Κάιρο γιατί δε διέθετε σήμα κλήσεως και κρυπτογραφικό κώδικα. Η επικοινωνία γινόταν με τον Οδυσσέα ή Γεράσιμο που πηγαينوερχόταν στη Μέση Ανατολή μέχρι το Νοέμβριο 1941, όταν κανονίστηκε μία υποτυπώδης σύνδεση του ασυρμάτου μέσω Κωνσταντινουπόλεως, κυρίως για τη διαβίβαση πληροφοριών και συνεργασία σχετική με τη φυγάδευση προσώπων στο εξωτερικό.

Το θέμα της καταστροφής μιας από τις γέφυρες της σιδηροδρομικής συνδέσεως του Πειραιά με το ευρωπαϊκό δίκτυο είχε αρκετή προϊστορία που εμείς δεν γνωρίζαμε. Το ενδιαφέρον της SOE εκδηλώθηκε όταν ο τότε συντονιστής του «Προμηθέα», Κουτσογιαννόπουλος, πληροφόρησε το Κάιρο για πρώτη φορά, στις 29.12.41, ότι σε ορισμένες ορεινές περιοχές βγήκαν ανταρτικές ομάδες οι οποίες δρούσαν ανεξάρτητα αλλά ήταν έτοιμες να δεχθούν οπλισμό για ν' αναλάβουν σοβαρή ένοπλη δράση εναντίον του κατακτητού. Μέχρι τότε η SOE δεν είχε σκεφθεί καθόλου τη διεξαγωγή ανταρτικού αγώνα. Στις 9 Ιανουαρίου 1942, η SOE πρότεινε στην Αθήνα το χτύπημα της σιδηροδρομικής γέφυρας της Παπαδιάς, μεταξύ Λαμίας και Αθηνών. Γι' αυτή την επιχείρηση ο «Προμηθέας» υπελόγιζε στη συνεργασία ορισμένων στοιχείων με τα οποία βρισκόταν σε επαφή, αλλά σύνομα απογοητεύτηκε γιατί δε βρήκε ανταπόκριση. Μετά έστρεψε το ενδιαφέρον του σε μία ομάδα δημοκρατικών αξιωματικών με κυριότερο μέλος το στρατηγό Γονατά, αλλά εκείνος δεν ενδιαφερόταν γι' αντιστασιακό αγώνα. Κατόπιν συζήτησε το θέμα της αντίστασης γενικότερα με τους συνταγματάρχες Ε. Μπακιρτζή, Δ. Ψαρρό (απότακτους του 1935) και Ν. Ζερβα, οι οποίοι φάνηκαν συνεργάσιμοι, αλλά όλοι τους έβλεπαν σαν αρχηγό μιας τέτοιας κίνησης το στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα που ζούσε στη Γαλλία. Όμως, δεν τον συμπαθούσε το βρετανικό υπουργείο εξωτερικών (Φόρεϊν

Όφης) και ο Πλαστήρας δεν έδειχνε τέτοια διάθεση γιατί τότε ακόμη πίστευε στη νίκη της Γερμανίας.

Στο μεταξύ ο Οδυσσέας πληροφόρησε την SOE ότι μια ομάδα παλαιών Βενιζελικών με ελαφρά προσκόλληση και κομμουνιστών ίδρυσε ένα «Λαϊκό Μέτωπο» το οποίο θα μπορούσε ν' αναλάβει το χτύπημα της γέφυρας της Παπαδιάς. Από τις 20 Μαρτίου εγκαινιάστηκε απ' ευθείας ραδιοηλεγραφική επικοινωνία μεταξύ Καΐρου και «Προμηθέα», μετά την οποία άρχισαν να γίνονται και μερικές ρίψεις εφοδίων από συμμαχικά αεροπλάνα στην περιοχή της Γκιώνας, κατόπιν υποδείξεων του «Προμηθέα». Μέχρι το τέλος Ιουλίου είχαν γίνει οκτώ ρίψεις, αλλά η SOE ακόμη δε γνώριζε την ταυτότητα των παραληπτών, ήταν γνωστοί σαν «οι αντάρτες της Γκιώνας», για τους οποίους ο Οδυσσέας την έπεισε πως επρόκειτο για «πατριώτες που άξιζαν την πλήρη υποστήριξη των συμμάχων».

Από τις αρχές του χρόνου, τον κυριότερο αλλά και μυστηριώδη ρόλο διαδραματίζει ένας δραστήριος δικηγόρος της Αθήνας, ο Αλέκος Σεφεριάδης, στενός φίλος του Μπακιρτζή, που όμως ποτέ δεν εξακριβώθηκε ποιός τον επέλεξε και τον προσκόλλησε στον «Προμηθέα» σαν άνθρωπο του Γεν. Συμμαχικού Στρατηγείου. Ο Μίμης Μπαρδόπουλος είχε την εντύπωση ότι τον σύστησε κάποιος Τιμολέων Λούης συνεργάτης του «Προμηθέα», ενώ σύμφωνα με άλλη πηγή στρατολογήθηκε από τον Οδυσσέα. Πιο πιθανή είναι η εκδοχή, ότι κι αυτός επελέγη από τον Πάουσον ύστερα ίσως από πρόταση του Μπακιρτζή. Πάντως ο Σεφεριάδης καθιερώθηκε σαν ο σύνδεσμος του «Προμηθέα» με τις ομάδες της Γκιώνας, όπου πηγαινοερχόταν από τον Απρίλιο, κανονίζοντας τα των ρίψεων εφοδίων σε ομάδες της προτιμήσεώς του. Οι ενέργειες του αυτές έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στο ξεκίνημα του ΕΛΑΣ και στην ανάσχεση της ανάπτυξης άλλων ομάδων, ιδίως του Ψαρρού.

Εδώ χρειάζεται μία παρένθεση σχετικά με την ενεργό

αντιστασιακή κίνηση στη Ρούμελη εκείνη την εποχή, για την οποία δε μας έγινε καμιά ενημέρωση στα γραφεία της SOE στο Κάιρο. Όπως αναφέρεται στο βιβλίο του αντιστράτηγου ε.α. Γεωργίου Καϊμάρα (*Εθνική Αντίσταση του 5/42 Συντάγματος Ευζώνων Ψαρρού*), ήδη από το καλοκαίρι 1941 μία μικρή ομάδα αξιωματικών της περιοχής Παρνασσίδος (λοχαγός Αθανάσιος Κούτρας και υπολοχαγοί Γεώργιος Καϊμάρας και Γεώργιος Ντούρος), με τη συνεργασία πολλών άλλων μονίμων και εφέδρων αξιωματικών, ίδρυσαν μια απελευθερωτική οργάνωση ΕΑΣ (Ελληνικός Απελευθερωτικός Στρατός) στην περιοχή Γκιώνας-Παρνασσίδος, ενώ το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) πρωτο-εμφανίστηκε περί το τέλος Σεπτεμβρίου. Ο ΕΑΣ συγκρότησε μαχητικές ομάδες σε πολλά χωριά και πόλεις της ευρύτερης περιοχής και εργάστηκε κυρίως οργανωτικά ώστε οι ομάδες αυτές να μπορούν να βγουν στα βουνά μόλις δοθεί το σύνθημα. Προτεραιότητα δόθηκε στην ανύψωση του ηθικού του κόσμου και σε παθητική αντιστασιακή δραστηριότητα. Το Μάιο 1942, έφθασε εκεί από την Αθήνα ο έφεδρος υπολοχαγός πεζικού Ανδρέας Μήταλας, με προτάσεις συνεργασίας εκ μέρους του συνταγματάρχη Δημητρίου Ψαρρού, ο οποίος είχε πληροφορηθεί για τη δράση του ΕΑΣ. Οι προτάσεις έγιναν αμέσως δεκτές και σχηματίστηκε η πρώτη Επιτροπή Αγώνος στη Ρούμελη που καθόρισε τους σκοπούς και το πρόγραμμα δράσεως. Τότε εμφανίστηκε για πρώτη φορά ομάδα με τα διακριτικά ΕΑΣ, στο χωριό Καλοσκοπή (Κουκουβίστα) Παρνασσίδος, η οποία αργότερα σχημάτισε τον πυρήνα του 5/42 Συντάγματος Ευζώνων. Ο Ψαρρός ανέλαβε να ενημερώσει το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής (ΣΜΑ) για τη συγκρότηση αυτής της οργάνωσης και να φροντίσει για την αποστολή οπλισμού με αεροπλάνα. Σημειώνεται ότι ο Ψαρρός σχετιζόταν με τον συνταγματάρχη Στέφανο Σαράφη ενώ συγχρόνως είχε επαφές και με το ΕΑΜ.

Στο τέλος Μαΐου ειδοποιήθηκε ο Μήταλας από την

Αθήνα ότι επρόκειτο να γίνουν ρίψεις εφοδίων και πράγματι έγιναν αλλά στην περιοχή της Γκιώνας. Εκεί διασκορπίστηκαν τα εφόδια σε κορυφές και χαράδρες, από όπου τα μάζεψαν αντάρτες του Σεφεριάδη. Ο «Προμηθέας» που είχε εντολή από το Κάιρο να υποστηρίξει οποιοδήποτε έβγαине στο βουνό, δεν γνώριζε ότι ο Σεφεριάδης ήταν μνημένος στο ΕΑΜ. Ο Μήταλας συναντήθηκε με το Σεφεριάδη στο βουνό εκ μέρους του Ψαρρού και ζήτησε την βοήθειά του, όμως ο Σεφεριάδης υποστήριζε μόνο αριστερίζουσες ομάδες στις οποίες έστελνε όλες τις ρίψεις. Έτσι όχι μόνο συνάντησε απόλυτη άρνηση ο Μήταλας από το Σεφεριάδη αλλά, όπως αναφέρει ο ίδιος σε σχετική χειρόγραφη έκθεσή του μεταπολεμικά, προειδοποιήθηκε από τρίτους να εγκαταλείψει το βουνό με την ομάδα του γιατί ο Σεφεριάδης διέθετε 300 χρυσές λίρες για να τον βγάλουν από τη μέση. Αμφιβάλλω πολύ για τη βασιμότητα αυτής της πληροφορίας, γιατί ο Σεφεριάδης ήταν μορφωμένος, ιδεολόγος και πατριώτης. Πάντως η ομάδα του Ψαρρού, χωρίς ελπίδα και εξαθλιωμένη οικονομικά, διαλύθηκε, παρ' όλη την υποστήριξη των κατοίκων της περιοχής, όχι όμως για πολύ. Τον Ιούνιο επανεμφανίζεται ο Μήταλας στο βουνό, μαζί με τον ίδιο τον Ψαρρό αυτή τη φορά, αφού προηγουμένως πήραν διαβεβαίωση ότι το ΣΜΑ θα τους έκανε ρίψεις σε συμφωνημένη θέση (Χοροστάσι) στον Προφήτη Ηλία της Γκιώνας. Ο Μήταλας περίμενε με μερικούς συντρόφους του μέσα στην παγωνιά στην κορυφή της Γκιώνας μέχρι τα μέσα Ιουλίου οπότε, όπως αναφέρει, φάνηκαν τρία αεροπλάνα τα οποία όμως ύστερα από μερικούς κύκλους έριξαν τα φορτία τους στη Βραΐλα της Γκιώνας όπου περίμεναν ο Άρης Βελουχιώτης με έναν Καραλίβανο.

Εδώ παρατηρείται κάτι το μυστηριώδες. Το καλοκαίρι εκείνο ο Ψαρρός, μαζί με το Μήταλα και άλλους συνεργάτες του, εμφανίζεται να κάνει αναγνώριση για σαμποτάζ στις τρεις σιδηροδρομικές γέφυρες, των Γοργοποτάμου, Παπαδιάς και Ασωπού, χωρίς να το

γνωρίζει ο «Προμηθέας», και γι' αυτό δεν ανέφερε τίποτα το σχετικό στο Κάιρο. Ο Ψαρρός μάζεψε πολλές πληροφορίες για τη φρούρηση των τριών γεφυρών, έφτιαξε πανοραμικά σχέδια, μελέτησε τις περιοχές και τελικά κατέληξε πως η γέφυρα του Γοργοποτάμου πρόσφερε μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχούς σαμποτάζ. Αυτή η πληροφορία δίδεται με αρκετές λεπτομέρειες, παρατηρήσεις και συμπεράσματα, στην ιδιόχειρη έκθεση του Μήταλα που ήδη ανέφερα. Προφανώς ο Ψαρρός είχε επαφή με την SIS.

Στο μεταξύ, στις 27 Ιουλίου, βγήκε ο συνταγματάρχης Ναπολέον Ζέρβας στα βουνά της δυτικής Πίνδου, σαν ΕΔΕΣ, με τη βοήθεια του «Προμηθέα». Ένα μήνα αργότερα, του έγινε η πρώτη ρίψη εφοδίων που όμως ήταν ατυχής γιατί έπεσαν πολύ έξω από τον στόχο και πολλά χάθηκαν. Την εποχή εκείνη πολύ σημαντικό ρόλο στον «Προμηθέα» έπαιζε ο Μίμης Μπαρδόπουλος του ΕΔΕΣ, από τους πρώτους και πιο στενούς συνεργάτες του Ζέρβα, η παρουσία του οποίου συνετέλεσε σε κάποια αλλαγή ως προς την υποστήριξη ανταρτικών ομάδων εκ μέρους του «Προμηθέα», αν και ο Σεφεριάδης εξακολουθούσε να στέλνει υπερβολικά εγκωμιαστικές εκθέσεις για τους αντάρτες της Γκιώνας. Εξ άλλου οι ελληνικές υπηρεσίες του Καΐρου, συμπεριλαμβανομένου και του αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως και υπουργού στρατιωτικών Παναγιώτη Κανελλόπουλου, δεν είχαν εμπιστοσύνη στο Ζέρβα γιατί τον έβλεπαν σαν κινηματία και ομορτουμιστή με πολιτικές βλέψεις. Σχετικά ο Γούντχαουζ αναφέρει στην αυτοβιογραφία του (1982) ότι ο Κανελλόπουλος, τον οποίο επισκέφθηκε ο ίδιος πριν φύγουμε για την Ελλάδα, του είχε διατυπώσει επιφυλάξεις για τον Ζέρβα. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε σύσκεψη της Αγγλο-Ελληνικής Επιτροπής για την αντίσταση που έγινε στο Κάιρο στις 5 Οκτωβρίου, μετά την αναχώρηση της Χάρλινγκ, ο υπαρχηγός της οργανώσεως του Κανελλόπουλου στην Ελλάδα, Επαμεινώνδας Τσέλιος, που μόλις είχε φθάσει στο Κάιρο, μίλησε με περιφρόνηση για το Ζέρβα λέγοντας ότι

«είναι εντελώς άχρηστος, δε μπορεί να κάνει τίποτα, αλλά και αν ακόμη μπορεί να κάνει κάτι πρέπει να εμποδιστεί». Αυτές οι λέξεις φαίνεται ότι επηρέασαν πολύ τον εκπρόσωπο του Φόρειν Όφφισ που φοβόταν τυχόν αντιβασιλικές ενέργειες του Ζέρβα ενώ για το ΕΑΜ όχι μόνο δεν εκδηλώνονταν παρόμοιοι φόβοι αλλά και του επέτρεπαν απ' ευθείας σύνδεση με το Κάιρο με δικό του ασύρματο (προφανώς με τη βοήθεια της SIS γιατί η SOE έδειχνε άγνοια του γεγονότος), από τις αρχές Ιουλίου 1942. Το Φόρειν Όφφισ ήταν εχθρικά διακείμενο και προς τον υπαρχηγό του Ζέρβα, Κομνηνό Πυρομάγλου, καθηγητή γαλλικής φιλολογίας, γνωστό αντιβασιλικό και φίλο του στρατηγού Πλαστήρα.

Στις αρχές του Αυγούστου έφθασε στην Αθήνα από τη Μέση Ανατολή, η μυστική αποστολή του ταγματάρχη Γιάννη Τσιγάντε εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως και της SIS, με κύριο σκοπό το συντονισμό των δραστηριοτήτων των αντιστασιακών ομάδων πόλεων και υπαίθρου. Ένα από τα πρώτα πρόσωπα με τα οποία άρχισε ο Τσιγάντες συνεργασία στον ανταρτικό τομέα ήταν ο συνταγματάρχης Ψαρρός, που ήταν συγγενής του, ο οποίος και προχώρησε τότε στην ανασύσταση της ομάδος του. Ο Τσιγάντες, ύστερα από συνεννόηση με το Κάιρο, εξέτασε τη δυνατότητα ανατινάξεως της γέφυρας Καρυών βορείως της Λαμίας, που όμως μετά από επί τόπου αναγνώριση και μελέτη την απέρριψε και προσανατολίστηκε προς τη γέφυρα του Γοργοποτάμου. Σχέδια αυτής της γέφυρας φαίνεται ότι του έδωσαν οι Κωνσταντίνος Δοξιάδης και Ιωάννης Πανόπουλος. Στις 29 Αυγούστου, δηλαδή ένα μήνα πριν από την άφιξη στην Ελλάδα των αλεξιπτωτιστών της Χάρλινγκ, το Κάιρο ειδοποίησε τον Τσιγάντε ότι συμφωνεί για τον Γοργοπόταμο και θα τον εφοδίαζε με τα αναγκαία εκρηκτικά και υλικά για την ανατίναξη.

Εξ άλλου στις 2 Σεπτεμβρίου η SOE απηύθυνε νέο ερώτημα στον «Προμηθέα» αν θα ήταν δυνατό να καταστραφεί η γέφυρα της Παπαδιάς. Σε ενίσχυση αυτής

της προτάσεως ακολούθησε, στις 15 Σεπτεμβρίου, αίτημα του Αρχιστρατήγου Αλεξάντερ προς την SOE για την καταστροφή της σιδηροδρομικής αρτηρίας εφοδιασμού του Ρόμμελ, μεταξύ Θεσσαλονίκης και Αθηνών, πριν από την επικείμενη συμμαχική επίθεση στο Ελ Αλαμείν. Η απάντηση του «Προμηθέα» έφθασε στο Κάιρο στις 21 Σεπτεμβρίου και ήταν θετική, με την παρατήρηση όμως ότι για την επιτυχία σαμποτάζ σε οποιαδήποτε γέφυρα στην περιοχή Γκιώνας, οι τοπικές ανταρτικές ομάδες (καμμιά μεία περί ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ή Ψαρρού) θα χρειάζονταν τη βοήθεια δέκα περίπου Βρεττανών αλεξιπτωτιστών με δύο τουλάχιστον ειδικούς σαμποτέρ και όλα τα αναγκαία εκρηκτικά και εφόδια. Νεώτερο σήμα του «Προμηθέα» έδινε λεπτομέρειες για τις ημερομηνίες υποδοχής των αλεξιπτωτιστών (νύχτες μεταξύ 28/9 και 3/10/42), τα σημεία προσγειώσεως και κατανομής της Χάρλινγκ καθώς και τα σήματα αναγνωρίσεως επί του εδάφους (άναμμα φωτιών, σηματοδότηση μόρς, κ.λπ.). Σύμφωνα με τις οδηγίες του «Προμηθέα», μέρος της ομάδος αλεξιπτωτιστών με τα απαραίτητα εκρηκτικά και εξοπλισμό θα έπεφτε στη Γκιώνα όπου θα τους υποδεχόταν ο Σεφεριάδης, ενώ οι υπόλοιποι έπρεπε να πέσουν σε άλλη περιοχή όπου βρισκόταν ο Ζέρβας με τους αντάρτες του. Το σχέδιο πρόβλεπε ότι οι δύο ομάδες της Χάρλινγκ, μαζί με αντάρτες των δύο περιοχών, θα ενώνονταν κατόπιν για το χτύπημα της σιδηροδρομικής γέφυρας της επιλογής τους.

Στο μεταξύ είχε κινητοποιηθεί ο Ψαρρός στέλνοντας στη Γκιώνα τον Ανδρέα Μήταλα να περιμένει ρίψεις από συμμαχικά αεροπλάνα στο καθορισμένο σημείο του Προφήτη Ηλία, μεταξύ 20 και 22 Σεπτεμβρίου. Ο Μήταλας εγκαταστάθηκε στο πεδίο ρίψεων από τις 15 Σεπτεμβρίου και οργάνωσε την υποδοχή των υλικών, τα σήματα εδάφους, χώρους αποθήκευσης, κ.λπ. Τη συμφωνημένη ημερομηνία άρχισε η νυχτερινή επαγρύπνηση στην παγωμένη βουνοκορφή και το άναμμα των συνθηματικών φωτιών, που συνεχίστηκαν μέχρι το τέλος του μήνα όταν

προσγειώθηκε εκεί το κλιμάκιο της Χάρλινγκ με τον Γούντχαουζ, τον οποίο όμως δε περίμενε ο Μήταλας αλλά ούτε και ο Κρις γνώριζε τίποτα γι' αυτόν που τους υποδέχτηκε (άνθρωποι της SOE έπεσαν σε πεδίο της SIS).

Το μυστηριώδες αυτό μπέρδεμα ίσως να μη διευκρινιστεί ποτέ, η δική μου άποψη είναι ότι οφείλεται στα υπερβολικά στεγανά μέτρα ασφαλείας μεταξύ των δραστηριοτήτων ανταγωνιζομένων μυστικών υπηρεσιών, στην προκειμένη περίπτωση μεταξύ SOE και SIS. Η αποστολή Τσιγάντε που είχε προηγηθεί της Χάρλινγκ είχε βέβαια διαφορετικό σκοπό. Ήταν αποτέλεσμα ελληνο-βρετανικής συνεργασίας επί ανωτέρου επιπέδου με ευρύτερες μακροπρόθεσμες πολιτικοστρατιωτικές προοπτικές, ενώ η Χάρλινγκ απέβλεπε απλώς στην εκτέλεση μιας επιχείρησης συγκεκριμένης καταδρομής εναντίον μεμονωμένου στρατιωτικού στόχου μετά την οποία θα επέστρεφε στη Μέση Ανατολή. Εξαιρεση βέβαια αποτελούσε η αποστολή Γουντχάουζ-Μαρίνου, που θα παρέμενε στην Ελλάδα μετά την επιχείρηση και αναπόφευκτα θα συνεργαζόταν μελλοντικά με την ομάδα Τσιγάντε. Όμως, η SOE στο Κάιρο φαίνεται πως δεν γνώριζε τον κύριο σκοπό της αποστολής Τσιγάντε, το μόνο που έδειχνε ότι ήξερε ήταν πως της είχε ανατεθεί η επιχείρηση αποφράξεως του Ισθμού της Κορίνθου, για την οποία και εκπαίδευσε στελέχη του στην Σχολή 102 της Χάϊφας και στον Λίβανο.

Η καταστροφή της γέφυρας του Γοργοποτάμου θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί εγκαίρως από τη Χάρλινγκ με τη συνεργασία των ανταρτών της Γκιώνας και μόνο, αν το ΕΑΜ ήθελε να βοηθήσει και ο Σεφεριάδης δεν είχε τηρήσει αρνητική στάση στην ανάπτυξη της ομάδος Ψαρρού. Όμως η κοντόφθαλμη και δογματική πολιτική του ΚΚΕ δεν το άφησε ν' αντιληφθεί τη σημασία και τη μοναδικότητα αυτής της ευκαιρίας που του δινόταν για διάκριση και προβάδισμα του ΕΛΑΣ έναντι των άλλων ανταρτικών ομάδων, ιδίως του Ζέρβα, τότε που ακόμη όλες

βρίσκονταν στην αρχή της διαμορφώσεώς τους. Αντιθέτως, με την αρνητική στάση του, το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ εξετέθη στους συμμάχους και σε πολύ κόσμο, δημιουργώντας μεγάλα ερωτηματικά και καχυποπίες ως προς τους πραγματικούς σκοπούς του, πράγμα που ευνόησε την ανάπτυξη του ΕΔΕΣ.

Οι πληροφορίες που πήρε η Χάρλινγκ από την SOE (ΜΟ4), φεύγοντας από το Κάιρο, σχετικά με την ανταρτική κίνηση στην Ελλάδα ήταν εκτός πραγματικότητας, υπερβολικά αισιόδοξες και διαστρεβλωμένες από μονομερείς πηγές. Το σχετικό σημείωμα που πήραμε από τον Ταξίαρχο Κεμπλ πριν φύγουμε, έδειχνε την ύπαρξη φανταστικών ανταρτικών ομάδων και ονόματα τριών αρχηγών τους: του Αλέκου Σεφεριάδη φερομένου σαν καθηγητή, του δήθεν ταγματάρχη Καραλίβανου για τον οποίο υπήρχαν πολλοί έπαινοι, και του συνταγματάρχη Ναπολέοντα Ζέρβα. Κατά την γνώμη μου, κύριοι υπαίτιοι της παραπληροφόρησης ήταν ο πράκτωρ Οδυσσέας και σε μικρότερο βαθμό ο Σεφεριάδης, αν και ο δεύτερος, ίσως χωρίς να το συνειδητοποιεί, με καλή πίστη αλλά αναμφισβήτητα και με πολιτική προκατάληψη. Η σύγχυση της SOE σχετικά με τα συμβαίνοντα στην ελληνική ύπαιθρο έφθασε στο αποκορύφωμα μετά την άφιξη του Μπακιρτζή στη Μέση Ανατολή, στις αρχές Οκτωβρίου, ο οποίος διηγήθηκε απίθανες μυθιστορηματικές ιστορίες όλες υπέρ του ΕΑΜ. Αλλά εκτός αυτού, όσοι διέφευγαν τότε από την Ελλάδα για τη Μέση Ανατολή, δεν έβλεπαν με συμπάθεια ή εμπιστοσύνη την κίνηση του Ζέρβα. Και όμως τελικά ο Ζέρβας ήταν εκείνος που έσωσε την κατάσταση στην Ελλάδα, πολιτικά και στρατιωτικά, τουλάχιστον στην ύπαιθρο, ανθιστάμενος αποτελεσματικά στην εγκαθίδρυση ολοκληρωτικού καθεστώτος.

Ο Ίντερ Γκιλλ με τον συγγραφέα.

3. Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ

Το απόγευμα της 28 Σεπτεμβρίου φύγαμε από το Κάιρο για το αεροδρόμιο Φαγίντ, έτοιμοι ψυχολογικά για την Επιχείρηση. Εκεί αλλάξαμε τα τροπικά ρούχα που φορούσαμε (κοντό παντελόνι και πουκάμισο) με βαρεία εσώρουχα και χειμερινές στολές εκστρατείας. Φορέσαμε μπότες με λαστιχένιες σόλες και πήραμε τις χλαίνες μας. Μέσα από τα εσώρουχα δέσαμε πάνω μας ο καθένας από μία δερμάτινη ζώνη που περιείχε μερικές εκατοντάδες χρυσές λίρες, πολύ μεγάλο βάρος, για τις ανάγκες της Αποστολής και των ανταρτικών ομάδων. Επίσης πήραμε και από είκοσι χιλιάδες δραχμές. Η ζέστη στο Κάιρο ήταν τρομερή εκείνες τις ημέρες και έτσι όπως είχαμε ντυθεί κοντεύαμε να σκάσουμε, σχεδόν μέχρι λιποθυμία. Αυτό μας έκανε να πίνουμε πολλά παγωμένα ποτά με αποτέλεσμα να ιδρώνουμε περισσότερο. Πάνω απ' όλα αυτά τα ρούχα θα φορούσαμε και τις χονδρές αεροπορικές φόρμες πριν απογειωθούμε, καθώς και λαστιχένια κράνη και μακριά χονδρά γάντια, γιατί τ' αεροπλάνα θα πετούσαν σε μεγάλα ύψη όπου θα συναντούσαμε δυνατό ψύχος. Ώρα απογειώσεως ορίστηκε η οκτώ και τριάντα, το σούρουπο. Κατά τις οκτώ φάγαμε βιαστικά το τελευταίο μας δείπνο και κατόπιν αφού φορέσαμε όλα εκείνα τα επιπλέον ρούχα κατευθυνθήκαμε στ' αεροπλάνα μας. Περπατούσαμε με δυσκολία σαν αστροναύτες στο φεγγάρι.

Μας ξεπροβόδισαν και μερικοί επιτελικοί αξιωματικοί που ήλθαν από το Κάιρο με επικεφαλής κάποιον Ντέρεκ

Λανγκ (Derek Lang) με τον οποίο οι Έντυ και Κρις είχαν τις τελευταίες συζητήσεις τους. Ανεβήκαμε στ' αεροπλάνα, όπου είχαν ήδη φορτωθεί οι μεγάλοι μεταλλικοί κύλινδροι, δώδεκα σε κάθε αεροπλάνο, που περιείχαν τρία κάνιστρα ο καθένας με τα εφόδια και όλα τα ατομικά μας πράγματα, πλην των ασυρμάτων για τους οποίους προβλεπόταν διαφορετική συσκευασία και τρόπος ρίψεως. Οι κύλινδροι ήταν τοποθετημένοι στις θέσεις των βομβών απ' όπου θα ρίχονταν με αλεξίπτωτα που ήταν από καμβά, ενώ τα δικά μας ήταν από καθαρό μετάξι. Με το πέσιμο του ήλιου, την προγραμματισμένη ώρα, έκλεισαν οι πόρτες και τα αεροπλάνα ξεκίνησαν κατ' αριθμητική σειρά, με ένα τέταρτο διαφορά το ένα από το άλλο.

Το ταξίδι μέχρι τον προορισμό μας θα κρατούσε κάτι παραπάνω από τέσσερις ώρες. Το πρώτο και το τρίτο κλιμάκια (Έντυ και Κουκ) θα έπεφταν στη Γκιόνα όπου είχε κανονιστεί να περιμένει ο Σεφεριάδης με αναμμένες φωτιές σε σχήμα σταυρού, ενώ στο σημείο ρίψεως του δευτέρου κλιμακίου (Κρις) που θα ρίχονταν στην περιοχή του Ζέρβα τα σήματα υποδοχής θα ήταν δώδεκα φωτιές σε κύκλους. Ατυχώς, κατά την αποκρυπτογράφηση του σήματος του «Προμηθέα», το όνομα της περιοχής Ζέρβα βγήκε λάθος (αντί Σακαρέτσι διαβάστηκε Πέρα Κάψη), πράγμα που οδήγησε σε εσφαλμένη ρίψη με αποτέλεσμα τη σύγχυση και την υπέρμετρη καθυστέρηση όλης της Επιχειρήσεως.

Όσο βρισκόμαστε πάνω από την Αίγυπτο πετάγαμε στα χίλια πόδια ύψος, μόλις αφήσαμε πίσω το Δέλτα του Νείλου ανεβήκαμε στα τρεις χιλιάδες πόδια και όταν πλησιάζαμε την Κρήτη, από ανατολικά, είχαμε ήδη ανεβεί στα εννέα χιλιάδες πόδια. Είχε σκοτεινιάσει και φαίνονταν τα φάτα στη μεγαλόνησο, τα οποία όμως πριν την πλησιάσουμε έσβυσαν απότομα. Σε λίγο άναψαν προβολείς από κάτω και άρχισαν να μάζ ρίχνουν με αντιαεροπορικά πυροβόλα. Σε μία στιγμή το δικό μας αεροπλάνο δέχτηκε θραύσματα βλήματος που άνοιξαν μικρές τρύπες στην

άτρακτο, ευτυχώς χωρίς σοβαρή ζημιά. Ο πιλότος αναγκάστηκε να κάνει απότομη άνοδο μέχρι τα δώδεκα χιλιάδες πόδια όπου δε μπορούσαν να μας φθάσουν τα γερμανικά πυρά. Το κακό για μας ήταν πως δεν υπήρχε συμπίεση αέρα ούτε θέρμανση μέσα στο αεροπλάνο, ενώ το ψύχος είχε γίνει τόσο δυνατό που με όλα τα χειμωνιάτικα ρούχα και τις αεροπορικές φόρμες που φορούσαμε χρειάστηκε να σκεπαστούμε και με κουβέρτες. Το φεγγάρι είχε ξεπροβάλει από τη μεριά της Τουρκίας κι ανεβαίνοντας φώτιζε κάτω τόσο δυνατά ώστε μπορούσαμε να διακρίνουμε από εκείνο το ύψος ολόκληρη την Κρήτη και πολλά νησιά σαν σε χάρτη.

Κατά τα μεσάνυχτα, φθάσαμε πάνω από τα σημεία προορισμού μας. Φορέσαμε τα αλεξίπτωτα και ετοιμαστήκαμε για πήδημα στο κενό, με τη βοήθεια και τις οδηγίες του συνοδού μας. Από το αεροπλάνο μας πρώτος θα έπεφτε ο Κρις. Άνοιξε το σκέπασμα της τρύπας-εξόδου (σαν καταπακτή) και κάθησε με τα πόδια κρεμασμένα έξω περιμένοντας ν' ανάψει το πράσινο φως και να του δοθεί από το συνοδό η εντολή «φύγε». Οι υπόλοιποι καθήσαμε στη σειρά πίσω του, εγώ τρίτος. Όμως περνούσε η ώρα, το αεροπλάνο έκανε βόλτες σε μεγάλη έκταση, πετώντας πάνω από τις οροσειρές Γκιώνας, Τυμφρηστού, Βαρδουσιών, κ.λπ. Πήγαινε από τις δυτικές ακτές μέχρι τις ανατολικές και ξαναγύριζε αλλά δε διακρίνονταν πουθενά στο έδαφος φωτιές σε ορισμένη τάξη ή κάπως συγκεντρωμένες ώστε να φαίνεται πως κάποιοι μας περίμεναν. Η θέα της φεγγαρόλουστης ορεινής υπαίθρου ήταν πραγματικά καταπληκτική. Προκαλούσε δέος, με τους φοβερούς και απότομους ορεινούς όγκους, τους κοφτερούς βράχους που έφθαναν σε τεράστια ύψη και βάθη, με φαράγγια που έκοβαν την αναπνοή, ατέλειωτα δάση, χειμάρους και ποτάμια. Σε κάποιο κύκλο της πτήσεώς μας βορειοανατολικά, σε μία στιγμή κοιτάζοντας προς τον Παγασητικό Κόλπο, διέκρινα έξω από το λιμάνι του Βόλου ένα ή δύο μεγάλα πλοία να καίγονται σαν πυροτέχνημα,

είχαν χτυπηθεί την προηγούμενη μέρα από συμμαχικά βομβαρδιστικά. Μετά δίωρη περίπου περιπλάνηση ο πιλότος μας ειδοποίησε ότι δε διακρίνονταν πουθενά σημεία υποδοχής μας και ήταν ώρα να επιστρέψουμε στη βάση μας. Έτσι κι έγινε, προς μεγάλη μας απογοήτευση. Την ίδια τύχη είχαν και τα άλλα δύο αεροπλάνα.

Στο γυρισμό την περισσότερη ώρα κοιμόμαστε στριμωγμένοι όλοι μαζί με πολλές κουβέρτες, λόγω του κρύου και σχετικής εξαντλήσεως. Ξυπνήσαμε περίπου κατά τις επτά καταϊδρωμένοι. Το αεροπλάνο ήδη βρισκόταν πάνω από το αεροδρόμιο Φαγίντ κι έκανε βόλτες ετοιμαζόμενο να προσγειωθεί. Όταν πατήσαμε το πόδι μας στο έδαφος μας χτύπησε πάλι ο καύσωνας της ερήμου, έτσι όπως είμαστε ντυμένοι. Αλλάξαμε στα τροπικά μας ρούχα και γυρίσαμε στο Κάιρο. Εκεί μας άφησαν ελεύθερους αφού μας ζήτησαν να ξανασυναντηθούμε όλοι στο γραφείο κατά τις τρεις το απόγευμα.

Στη σύσκεψη που έγινε το απόγευμα, ο Έντυ ανήγγειλε ότι είχε μιλήσει προσωπικά με το Στρατάρχη και πήρε εντολή, για την επόμενη πτήση μας στην Ελλάδα, να πηδήσουμε οπωσδήποτε έστω και αν δε βρίσκαμε τα αναμενόμενα σήματα υποδοχής μας, φθάνει να βλέπαμε κάποιου είδους φωτιές στο έδαφος που να δείχνουν ότι υπάρχουν εκεί Έλληνες. Πάντως το ταξίδι μας δε μπορούσε να γίνει εκείνο το βράδυ επειδή το ένα από τα αεροπλάνα χρειαζόταν συντήρηση και δεν υπήρχε άλλο διαθέσιμο, αλλά επίσης έπρεπε να κοιμηθούν τα πληρώματα. Επομένως έπρεπε να περιμέναμε για το επόμενο βράδυ (30 Σεπτεμβρίου) που ήταν και το τελευταίο κατάλληλο για ρίψεις από αεροπλάνο, λόγω φεγγαριού. Αν δεν πέφταμε εκείνη τη νύχτα θα είμαστε αναγκασμένοι να αναβάλουμε για το επόμενο φεγγάρι ή έπρεπε ν' ακυρωνόταν η Επιχείρηση. Κατά τη σύσκεψή μας αποφασίστηκε το κλιμάκιο Νο 3 του Τζων να πέσει πρώτο μόλις δει φωτιές, και εφόσον προσγειωθεί σε ασφαλές μέρος ν' ανάψει κόκκινες φωτοβολίδες για να κατευθυνθούν

στο ίδιο μέρος και τα άλλα αεροπλάνα. Για το σκοπό αυτό κρίθηκε σκόπιμο να πάρω εγώ τη θέση του Νατ σ' αυτό το κλιμάκιο και εκείνος τη δική μου στο άλλο του Κρις. Δεν υπήρχε πλέον περίπτωση προσγειώσεώς του σε άλλη περιοχή.

Το βράδυ οι περισσότεροι κοιμηθήκαμε από νωρίς και την επόμενη μέρα την περάσαμε ήσυχα. Εγώ κυρίως στην πισίνα κάποιου κλαμπ στο Μαάντι με παρέα συναδέλφους. Το απόγευμα αργά, μας ξαναπήγαν στο αεροδρόμιο Φαγίντ όπου ακολουθήσαμε την ίδια διαδικασία ετοιμασίας κι επιβιβάσεως στα τρία αεροπλάνα μας, απ' όπου απογειώθηκαν πάλι την ίδια περίπου ώρα. Ξανά βρεθήκαμε πάνω από τις περιοχές Γκιώνας και Τυμφρηστού ψάχνοντας να δούμε τίποτα συνηματικές φωτιές, ιδίως εμείς που σύμφωνα με τις οδηγίες μας έπρεπε να πέσουμε πρώτοι. Κάναμε ένα-δύο μεγάλους γύρους αλλά μόνο σποραδικές φωτιές βοσκών φαίνονταν. Ξαφνικά, μου φάνηκε σαν να είδα ένα συμμετρικό σχηματισμό από φωτιές και φώναξα τον Τζων να τις δει, αλλά εκείνος αφού κοίταξε και ξανακοίταξε είπε πως δεν ήταν τίποτα. Τόσο εγώ όσο και ο Ίντερ είμαστε σχεδόν βέβαιοι πως υπήρχαν φωτιές, όχι εκείνες που περιμέναμε αλλά κάποιες που έδειχναν ότι εκεί μπορούσαμε να προσγειωθούμε. Όμως την ευθύνη είχε ο Τζων ο οποίος κατόπιν συνεννοήσεως και με τον πιλότο αποφάσισε να ξαναγυρίσουμε στην Αίγυπτο.

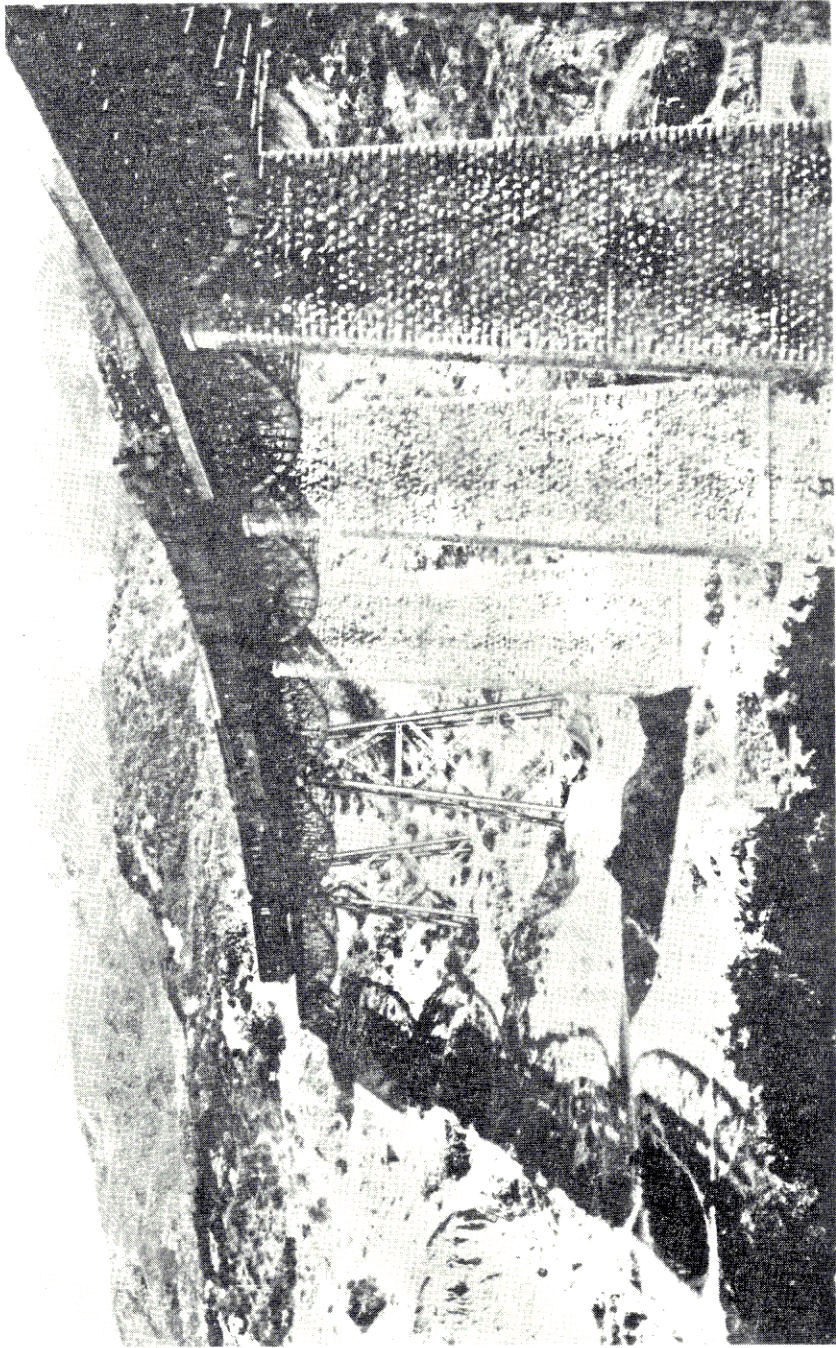
Πριν επιστρέψουμε, ο κυβερνήτης του αεροσκάφους έριξε το φορτίο του με όλα τα εφόδια, πλην του ασυρμάτου. Οι μεταλλικοί κύλινδροι, μέσα στους οποίους ήταν τα κάνιστρα με τα υλικά συσκευασμένα, είχαν τοποθετηθεί όπως ανέφερα στις θέσεις των βομβών μέσα στο αεροπλάνο, στις δύο πλευρές της ατράκτου που με το πάτημα ενός κουμπιού από το θάλαμο ελέγχου άνοιγαν και ελευθέρωναν το φορτίο για να πέσει στο στόχο. Μεταξύ του σημείου που καθόμαστε εμείς, στο πίσω μέρος της ατράκτου, και του θαλάμου ελέγχου όπου ήταν το πλήρωμα, υπήρχε ένας στενός μεταλλικός διάδρομος, στον οποίο

έτυχε να βρίσκομαι πηγαίνοντας προς το παρατηρητήριο την στιγμή που άνοιξε η κοιλιά του αεροπλάνου για να ρίξει το φορτίο. Έτσι βρέθηκα ξαφνικά πάνω από το χάος βάθους χιλιάδων μέτρων στο στενό διάδρομο όπου η απότομη εισροή φοβερού ρεύματος παγωμένου αέρα με κλυδώνισε τόσο που λίγο έλειψε να με ρίξει στο κενό χωρίς αλεξίπτωτο. Ευτυχώς μπόρεσα να κρατηθώ από μια μεταλλική προεξοχή.

Επιστρέφοντας στο αεροδρόμιο Φαγίντ διαπιστώσαμε με μεγάλη μας έκπληξη ότι τα άλλα δύο αεροπλάνα είχαν ρίξει τους αλεξίπτωτιστές τους και τα φορτία τους κι είχαν επιστρέψει κενά πριν από εμάς. Δυστυχώς για το δικό μας κλιμάκιο είχε λήξει επί του παρόντος το θέμα, γιατί δεν θα μπορούσαμε να ξαναφύγουμε για τον προορισμό μας πριν από τη νέα πανσέληνο. Ύστερα από σύντομη συζήτηση με τους εκεί αξιωματικούς γυρίσαμε στα γραφεία της υπηρεσίας μας στο Κάϊρο, όπου ο Τζων είχε ιδιαίτερη συνάντηση με τα υπεύθυνα στελέχη της SOE. Κατόπιν έγινε κοινή σύσκεψη όλων μας με τους αρμόδιους της υπηρεσίας όπου αποφασίστηκε πώς να χρησιμοποιήσουμε επωφελώς το χρόνο αναμονής μας μέχρι τη νέα πανσέληνο, προς βελτίωση και των γνώσεών μας στις ανατινάξεις. Κατόπιν αυτού μας έγινε προσωρινή απόσπαση σε μία μονάδα μηχανικού στην Ισμαηλία, κοντά στη διώρυγα του Σουέζ. Ο ασυρματιστής μας θα παρέμενε στο τμήμα διαβιβάσεων της SOE.

Φύγαμε στενοχωρημένοι για την αποτυχία μας, για την οποία ήταν υπεύθυνος ο Κουκ. Φθάνοντας στην Ισμαηλία, βρεθήκαμε σε συγκέντρωση τμημάτων αμερικανικού στρατού που τότε είχαν αρχίσει να καταφθάνουν στην περιοχή. Ήταν οι πρώτοι Αμερικανοί που βλέπαμε έτσι ομαδικά στην Αίγυπτο. Τα διακριτικά των βαθμών τους δεν τα γνωρίζαμε ακόμη καλά, αλλά ούτε κι αυτοί ήξεραν τα δικά μας. Έτσι την πρώτη μέρα που πήγαμε για ένα ποτό στον περίφημο Γαλλικό Ιστιοπλοϊκό Όμιλο Ισμαηλίας, μπαίνοντας μέσα δε μπορούσαμε να εξηγήσουμε γιατί

σηκώνονταν όλοι οι Αμερικανοί σε στάση προσοχής και μας χαιρετούσαν. Σύντομα διαπιστώσαμε ότι νόμιζαν πως είμαστε στρατηγοί, επειδή στο δικό τους στρατό μόνο οι στρατηγοί φορούσαν αστέρια στη στολή τους. Ο Ιστιοπλοϊκός Όμιλος ήταν το καλύτερο που μπορούσαμε να βρούμε για ψυχαγωγία και αθλητική απασχόληση στην Ισμαηλία. Γίναμε προσωρινά μέλη του Ομίλου και στις ελεύθερες ώρες μας ο Ίντερ κι εγώ δοκιμάζαμε τις ιστιοπλοϊκές μας ικανότητες χωρίς μεγάλη επιτυχία, γιατί παρά λίγο να πνιγούμε.

Η γέφυρα του Γοργοποτάμου, όπως ήταν πριν από την ανατίναξη της.

4. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΧΑΡΛΙΝΓΚ

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθώ με συντομία στα άλλα δύο κλιμάκια της Χάρλινγκ, στο έργο τους και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στις προσπάθειές τους να εκτελέσουν την αποστολή τους, πράγμα που δεν κατάφεραν να επιτύχουν μέσα στις προβλεπόμενες προθεσμίες, όχι από φταιξιμο δικό τους. Η περιγραφή των γεγονότων εδώ προέρχεται σχεδόν αποκλειστικά από τα βιβλία των επικεφαλής των δύο κλιμακίων, Έντυ Μάγιερς (*Η Ελληνική Περιπλοκή*) και Κρις Γούντχαουζ (*Κάτι Διακινδυνεύτηκε*), δηλαδή των αρχηγού και υπαρχηγού της Χάρλινγκ αντίστοιχα, και του λοχαγού Ντένυς Χάμσον (*Πέσαμε μεταξύ Ελλήνων*), καθώς και από άλλες πρωτογενείς εκθέσεις και μαρτυρίες.

Τα δύο εκείνα κλιμάκια, όταν βρέθηκαν πάνω από την Γκιώνα, διέκριναν στο έδαφος τρεις φωτιές σε σχήμα τριγώνου, οπότε και αποφάσισαν να πηδήσουν οι αλεξιπτωτιστές και να ρίξουν τα φορτία με τα υλικά. Το κάθε κλιμάκιο έπεσε σε διαφορετικό μέρος, ο Έντυ σε κατσάβραχα και γκρεμό, κάπου δεκαπέντε χιλιόμετρα μακριά από τις φωτιές, ενώ ο Κρίς σε ομαλό οροπέδιο σχεδόν πάνω στις φωτιές. Τα κάνιστρα με τα εφόδια του Έντυ διασκορπίστηκαν σε μεγάλη έκταση, τα περισσότερα έξω από ένα κοντινό χωριό Καρούτες. Εκεί έπεσαν και πολλά από τα δικά μας (μεταξύ των οποίων και ατομικά μας είδη) που έριξε ο πιλότος του αεροπλάνου μας πριν επιστρέψουμε στην Αίγυπτο. Η ομάδα του Έντυ ύστερα

από σκληρές ταλαιπωρίες και περιπλανήσεις με βροχή και κρύο στη βραχώδη και δασώδη περιοχή και στις χαράδρες της Γκιώνας, συναντήθηκε με έναν πολύ ευγενικό και πρόθυμο νέο, το Γιώργο Κατσιμπα, που κάποιοι τσομπάνηδες έφεραν από τις Καρούτες. Επρόκειτο για μόνιμο αξιωματικό, συγγενή του Ανδρέα Μήταλα, και βασικό στέλεχος της ομάδος Ψαρρού. Αυτός βοήθησε τους Άγγλους και βρήκε την ομάδα του Καραλίβανου, που γύριζε εκεί κοντά, χωρίς όμως ν' αναφέρει στον Έντυ τίποτα περί Ψαρρού.

Οι Άγγλοι μόλις αντίκρυσαν τους Καραλιβανέους, πέντε άτομα όλα-όλα, με τις μαύρες φουστανέλες, φέσια, σταυρωτά φουσεκλίκια, διάφορα μιχλιμπίδια και πολλά φλουριά που κουδούνιζαν επάνω τους, τα έχασαν. Ήταν ο Δήμος Καραλίβανος, Ευθύμιος Μπάφας, Θεοχάρης Πολύχρονος, Γεώργιος Αγουρίδης και Λουκάς Αγουρίδης. Ο Έντυ, γράφει στο βιβλίο του πως ο Καραλίβανος έμοιαζε με Χριστουγεννιάτικο δέντρο. Και δικαιολογημένα, εφόσον δεν είχε ποτέ δει Καραγκιόζη! Οι Άγγλοι απογοητεύτηκαν γιατί σύμφωνα με τις πληροφορίες του Καϊρου περίμεναν να δουν έναν ταγματάρχη του τακτικού στρατού με μία μεγάλη ομάδα αντάρτες, ενώ διαπίστωσαν πως επρόκειτο για ληστοφυγόδικο από το Προσήλιο Παρνασσίδος, με τη μικρή συμμορία του που περιφέρονταν στην περιοχή. Παρ' όλα αυτά, ο Έντυ εμπιστεύτηκε στον Καραλίβανο το σκοπό της αφίξεώς τους, σε γενικές γραμμές, και ζήτησε να μάθει αν υπήρχαν άλλοι αντάρτες στην περιοχή για να βοηθήσουν. Ο Καραλίβανος απάντησε πως δε γνώριζε αλλά θα μπορούσε να μαζέψει καμπόσους από την Κουκουβίστα, που ήταν περίπου τρεις μέρες δρόμο μακριά, πλησιέστερα προς τη σιδηροδρομική γραμμή. Επίσης ανέφερε ότι σχετιζόταν με έναν άλλο αρχηγό ανταρτών, τον Άρη Βελουχιώτη που είχε κι αυτός μερικούς αντάρτες αλλά δε μπορούσε να επικοινωνήσει μαζί του γιατί δεν ήξερε πού βρισκόταν. Όταν άρχισαν να ετοιμάζονται για την Κουκουβίστα, έφθασε η πληροφορία

πως οι Ιταλοί επέδραμαν στο χωριό και συνέλαβαν όλους τους άρρενες κατοίκους, μεταξύ των οποίων και ένα δικηγόρο Σεφεριάδη από την Αθήνα. Έτσι λύθηκε και το αίνιγμα της μη εμφανίσεως του Σεφεριάδη στη Γκιώνα.

Ο Καραλίβανος δεν ανέφερε τίποτα περί ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ενώ, όπως απεδείχθη αργότερα, ο Άρης τον είχε μησίσει στο ΕΛΑΣ ένα μήνα νωρίτερα κι αποτελούσε τμήμα της ομάδας του, έστω και με ανεξαρτησία δράσης. Πάντως ο Καραλίβανος προθυμοποιήθηκε να βοηθήσει με τους άνδρες του, και πράγματι φάνηκε πολύτιμος σ' αυτή τη δύσκολη φάση γιατί μπόρεσε να βρει πολλά από τα χαμένα υλικά του κλιμακίου τα οποία οι κάτοικοι του χωριού είχαν πάρει και κρύψει. Επίσης ο Καραλίβανος, με τη βοήθεια του Κατσιμπα που έμεινε μαζί τους και του Προέδρου του χωριού Καρούτες, ύστερα από βίαιο εξαναγκασμό του τελευταίου, κατάφερε να βρει ανθρώπους και μουλάρια για το μάζεμα, τη μεταφορά και την προσωρινή αποθήκευση των υλικών σε προστατευμένο προσωρινό καταφύγιο. Όσο για τον ασύρματο, κατά την πτώση του έπαθε ζημιά, ενώ το κάνιστρο με εξαρτήματά του δε βρέθηκε. Έτσι ήταν αδύνατη η επικοινωνία του Έντυ με το Κάιρο.

Το δεύτερο κλιμάκιο, υπό τον Γούντχαουζ έπεσε πάνω ακριβώς στην τοποθεσία Χοροστάσι, στον Προφήτη Ηλία, όπου ο Ανδρέας Μήταλας είχε ανάψει τις φωτιές περιμένοντας ρίψη εφοδίων από τα συμμαχικά αεροπλάνα για την ομάδα Ψαρρού-Τσιγάντε. Ο Κρις μόλις πάτησε το έδαφος συνάντησε τον άγνωστό του Μήταλα ο οποίος έμεινε έκπληκτος αλλά και ευτυχής αντικρύζοντας τους συμμάχους αλεξιπτωτιστές. Ο ενθουσιασμός ήταν αμοιβαίος. Ο Μήταλας μαζί με δύο άνδρες του βοήθησε τους Άγγλους στην περισυλλογή των δεμάτων που είχε ρίξει το αεροπλάνο. Στη μεταξύ τους συζήτηση ο Μήταλας είπε ότι συνεργαζόταν με τον ταγματάρχη Γιάννη Τσιγάντε χωρίς όμως ν' αναφέρει το όνομα του Ψαρρού, ή αν το ανέφερε δεν το πρόσεξε ο Κρις. Για τον Σεφεριάδη δεν γνώριζε πού βρισκόταν αλλά, είπε, πως επιστρέφοντας στη βάση του θα

περνούσε από την Άμφισσα όπου είχε τις διασυνδέσεις του και μπορούσε να στείλει μήνυμα για τον Σεφεριάδη. Δυστυχώς, όπως και στην περίπτωση του πρώτου κλιμακίου, ο ασύρματος του Κρις είχε πάθει σοβαρή βλάβη και δε λειτουργούσε. Ο Κρις ζήτησε να πάει μαζί με τον Μήταλα στην Άμφισσα μήπως συναντούσε πρόσωπα που θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν με την Αθήνα (Σεφεριάδη, «Προμηθέα», Τσιγάντε) και που ίσως γνώριζαν κάτι περισσότερο για τους αντάρτες της περιοχής.

Επειδή στην Άμφισσα υπήρχε ισχυρή ιταλική φρουρά, ο Μήταλας άφησε τον Κρις στο χωριό Άγιος Γεώργιος, περί τα δύο χιλιόμετρα νοτίως της πόλης, στο σπίτι ενός εργένη Ευτύχιου από την Κρήτη, γνωστού της οικογενείας του με την οποία συγγένευε το μισό χωριό. Ο Κρις έδωσε σημείωμα στο Μήταλα προς τον Τσιγάντε στο οποίο περιέγραφε την κατάσταση και ζητούσε να ειδοποιηθεί ο «Προμηθέας» και το Κάϊρο δεδομένου ότι ο ασύρματός του δε λειτουργούσε. Ο Κρις δε γνώριζε πως ο Τσιγάντες δεν ήθελε συνεργασία με τον «Προμηθέα» (πιθανόν λόγω ανταγωνισμού SIS και SOE, ή για λόγους ασφαλείας για τους οποίους, όπως τελικά απεδείχθη, είχε δίκιο). Ο Μήταλας έστειλε το σημείωμα του Κρις μαζί με δικό του προς τον Ψαρρό, μέσω του παπά του χωριού Κίρρα ο οποίος ήταν σύνδεσμος με τον Ψαρρό και τον Τσιγάντε. Μετά επέστρεψε στον Άγιο Γεώργιο, όπου περίμενε ο Κρις καλυπτόμενος από το μόνιμο υπολοχαγό Γεώργιο Ντούρο της ομάδος Ψαρρού. Κι αυτός δεν ανέφερε τίποτα περί Ψαρρού.

Συμπωματικά στο ίδιο καταφύγιο όπου έμενε ο Κρις, είχε μεταφερθεί και κάποιος άλλος για κάλυψη. Σύμφωνα με σημερινές πληροφορίες ήταν ο Θανάσης Χατζής, στέλεχος του ΚΚΕ, ο οποίος είχε έλθει στην Άμφισσα για να συναντηθεί με το Νίκο Καρβούνη του τότε παράνομου Ριζοσπάστη, που κι αυτός ήταν μέλος του ΚΚΕ και υπεύθυνο πρόσωπο του ΕΑΜ. Ο Καρβούνης ήταν στενός φίλος του Σεφεριάδη και θεωρείτο στην περιοχή σαν

άνθρωπος του «Προμηθέα», πράγμα που δε νομίζω ότι ήταν σωστό. Όλα αυτά ήταν άγνωστα στον Κρις και κανείς από τους δύο, Χατζής και Καρβούνης, δεν έδειξε να ξέρει τίποτα γι' αντάρτες ή ανέφερε το όνομα ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Αλλά ο Κρις δεν θυμάται καθόλου την παρουσία του Χατζή.

Ο Καρβούνης είπε ότι δεν ήξερε τίποτα γι' αντάρτες, αλλά γνώριζε ανθρώπους στην Αθήνα που θα ήξεραν. Πάντως πληροφόρησε τον Κρις ότι ο Σεφεριάδης, ερχόμενος από την Αθήνα προς την Γκιώνα δύο μέρες πριν από την πτώση των αλεξιπτωτιστών, συνελήφθη από Ιταλούς στην Κουκουβίστα ύστερα από επιδρομή που έκαναν εκεί. Ο Κρις παρακάλεσε θερμά τον Καρβούνη να μεταφέρει ο ίδιος στην Αθήνα ιδιόχειρο σημείωμά του με έκκληση γι' αντάρτικη υποστήριξη επείγουσας και πολύ σοβαρής επιχειρήσεως του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής. Ο Καρβούνης, αν και φάνηκε διστακτικός και απαισιόδοξος για το αποτέλεσμα δικής του μεσολαβήσεως, τελικά δέχτηκε να πάει. Κατά τον Μήταλα, ο Χατζής ενώ έδειχνε πως ήταν άσχετος, προχώρησε σε ανακριτική συζήτηση με ενοχλητικές ερωτήσεις στον Κρις που τον έκαναν να ανησυχήσει για την ασφάλειά του και να επιστρέψει την επιστροφή του στον Προφήτη Ηλία, με την βοήθεια του Ντούρου. Με το Σεφεριάδη δεν υπήρξε καμμία επαφή. Πολύ αργότερα έγινε γνωστό ότι μετά μερικούς μήνες τον άφησαν ελεύθερο οι Ιταλοί και την άνοιξη 1943 βγήκε στο βουνό με τον ΕΛΑΣ αλλά σύντομα μετάνοιωσε και ύστερα από ένα χρόνο έφυγε για τη Μέση Ανατολή.

Μετά την αναχώρηση του Κρις, ο Μήταλας βεβαιώνει στην έκθεσή του ότι εμφανίστηκε στο χωριό Προσήλιο κάποιος συνεργάτης του Σεφεριάδη που είχε προφορική διαταγή του «Διαμαντή» (Γιάννη Αλεξάνδρου), στελέχους της ομάδος Βελουχιώτη να σκοτώσει τους «Γερμανούς» που έπεσαν στη Γκιώνα και παρίσταναν τους Άγγλους, και επίσης ότι η ίδια διαταγή είχε σταλεί από άλλη κατεύθυνση προς τους Καραλίβανο και Πολύχρονο. Ο Μπάφας, της ομάδος Καραλίβανου, κάλεσε τότε τον

Μήταλα στη στάνη ενός Ευθυμίου Ι. Μαργώνη, στη θέση Παλιόκαστρο, και αφού του το εκμυστηρεύθηκε, ζήτησε τη γνώμη του, επειδή υποψιάστηκε πως επρόκειτο για πλεκτάνη. Το θέμα συζητήθηκε με τους Καραλιβανέους και τον Κατσιμπα, που ήδη είχαν περιμαζέψει και βοηθήσει τους Άγγλους του πρώτου κλιμακίου (Έντυ). Μετά τις διαβεβαιώσεις των Μήταλα και Κατσιμπα πως οι αλεξιπτωτιστές ήταν «γνήσιοι Εγγλέζοι», κι επομένως δεν ευσταθούσε η άποψη του Διαμαντή, θεώρησε ο Καραλίβανος ότι ασφαλώς επρόκειτο περί παρεξηγήσεως.

Για το όνομα του Διαμαντή δημιουργήθηκε αμφισβήτηση μεταπολεμικά, όταν ο Μήταλας δημοσίευσε το περιστατικό στον ημερήσιο τύπο αναφέροντας ότι επρόκειτο για τον περίφημο πολιτικό καθοδηγητή του ΕΛΑΣ. Τότε πήρε απάντηση από τον Νικηφόρο (Δημήτρη Δημητρίου) ότι κακώς κατηγορήθηκε ο Καπετάν Διαμαντής γι' αυτό το πράγμα και ότι ίσως να χρησιμοποίησε το ίδιο ψευδώνυμο κάποιος άλλος. Ο Μήταλας όμως στην έκθεσή του (το πρωτότυπο το έχω στην κατοχή μου), επέμενε ότι επρόκειτο περί του καπετάνιου, όχι μόνο επειδή του το βεβαίωσε ο Καραλίβανος αλλά και επειδή όταν συνάντησε τον ίδιο το Διαμαντή στη θέση Άγιος Συμεών έξω από την Άμφισσα εκείνος του είπε: «Α, ρε Μήταλα, δεν άφησες να βγάλω από τη μέση τους Εγγλέζους».

Μετά τη συνάντηση με τους Καραλιβανέους, ο Μήταλας ξαναγύρισε στο χωριό Άγιος Γεώργιος ελπίζοντας να επικοινωνήσει με τους Ντούρο, ή Καϊμάρα, ή Κούτρα, ή άλλους μόνιμους αξιωματικούς της οργανώσεως Ψαρρού, για να φροντίσουν τους Άγγλους, αλλά όλοι είχαν εξαφανιστεί μετά τη γενική κινητοποίηση των Ιταλών που είχε προκαλέσει η άφιξη των αλεξιπτωτιστών. Στο μεταξύ αρρώστησε ο Μήταλας με οξεία ελονοσία και εφόσον δε μπορούσε να εντοπίσει πουθενά τους συναδέλφους του ανέβηκε στο χωριό Καρούτες για να συναντήσει και να προειδοποιήσει τους ίδιους τους Άγγλους, αλλά κι αυτοί είχαν ήδη φύγει από την περιοχή μαζί με τον Γιώργο

Κατσιμπα και τους Καραλιβανέους. Ο Μήταλας επέστρεψε στον Άγιο Γεώργιο, όπου όμως χειροτέρεψε η υγεία του σε σημείο που να παρουσιάζει συμπτώματα νεκροφάνειας, οπότε τον μετέφεραν σε ασφαλέστερο ορεινό καταφύγιο για θεραπεία, επειδή κατεζητείτο πλέον από τους Ιταλούς. Τελικά, πολύ αργότερα, διέφυγε στην Αθήνα ύστερα από διαταγή του Ψαρρού. Πριν φύγει, πληροφορήθηκε ότι οι Άγγλοι βρίσκονταν πλέον σε ασφαλές καταφύγιο και μάλιστα ότι η οργάνωση Ψαρρού είχε προωθήσει τρόφιμα γι' αυτούς μέσω του τροφοδότη τους ο οποίος όμως, κατά τον Μήταλα, δεν ανέφερε την προέλευσή τους. Τα ίχνη του Μήταλα μετά την επιστροφή του στην Αθήνα δεν συναντώνται πλέον σε σχέση με την Χάρλινγκ.

Συνεχίζοντας το ιστορικό των πρώτων βημάτων της Χάρλινγκ, παρατηρούμε ότι, με τη βοήθεια των Καραλιβανέων, του Κατσιμπα και μερικών χωρικών, τα δύο πρώτα κλιμάκιά της (Έντυ και Κρις) δεν άργησαν να σμίξουν (6 Οκτωβρίου) και να συγκεντρώσουν τα υλικά τους σε σπηλιές. Όλες αυτές οι μετακινήσεις ήταν εξαιρετικά δύσκολες κι επικίνδυνες λόγω της εξόδου των Ιταλών, και εξαντλητικές λόγω μακράς πεζοπορίας πάνω σε κρημνώδη εδάφη μακριά από χωριά και υπό αντίξοες καιρικές συνθήκες με καταρακτώδεις βροχές. Η μεγάλη κίνηση των συμμαχικών αεροπλάνων εκείνες τις μέρες πάνω από τη Γκιώνα και οι φήμες που κυκλοφόρησαν αναπόφευκτα, ίσως και καταδόσεις, ξεσήκωσαν τις γύρω ιταλικές φρουρές οι οποίες άρχισαν να χτενίζουν την περιοχή από διάφορες κατευθύνσεις. Στο μεταξύ, η ομάδα Χάρλινγκ είχε αποκοπεί εντελώς από το Κάιρο γιατί όλοι οι ασύρματοί της είχαν χαλάσει και πολλά ανταλλακτικά τους είχαν χαθεί κατά την πτώση. Έναν ασύρματο που κατάφεραν να επισκευάσουν οι ασυρματιστές δε μπορούσαν να τον λειτουργήσουν γιατί οι μπαταρίες ήταν αδύνατες και οι μηχανές φορτίσεώς τους δεν δούλευαν. Το κλιμάκιο του Έντυ μπόρεσε να δώσει σήμα ζωής στις 9 Οκτωβρίου, μόνο με φακό, στον πιλότο αεροπλάνου που έκανε ρίψη

εφοδίων η οποία είχε προγραμματιστεί πριν από την αναχώρηση της Χάρλινγκ από την Αίγυπτο.

Η θέση των Άγγλων χειροτέρευσε ξαφνικά, όταν ο Καραλίβανος ζήτησε να τον αφήσουν να φύγει, με τη δικαιολογία ότι, μετά την επιδρομή των Ιταλών στην Κουκουβίστα, κινδύνευε η γυναίκα του κι έπρεπε να την μεταφέρει στον Παρνασσό γι' ασφάλεια. Μάλιστα πρότεινε και στους Άγγλους να μετακινηθούν προσωρινά στον Παρνασσό, πράγμα που απέρριψαν αμέσως γιατί ήταν προς την αντίθετη κατεύθυνση εκείνης που τους ενδιέφερε. Οι πραγματικοί λόγοι για τους οποίους ζητούσε να φύγει ο Καραλίβανος είναι άγνωστοι. Ίσως βαρέθηκε να εξυπηρετεί τους Άγγλους χωρίς να βγάζει κάτι, ή επειδή δε γίνονταν ρίψεις τροφίμων ενώ οι ταλαιπωρίες μεγάλωναν, ή πιθανόν και να πήρε από κάπου εντολές. Ευτυχώς που στο μεταξύ εμφανίστηκε ένας πολύ συμπαθητικός μεσήλικας, ενδιαφέρων τύπος και ήπιος χαρακτήρας, ο Νίκος Μπέης, ή Μπάρμπα Νίκος, Ελληνο-αμερικανός που μιλούσε σπασμένα αγγλικά, ο οποίος προσφέρθηκε να τους οδηγήσει σε ασφαλές μόνιμο καταφύγιο σε μια σπηλιά έξω από το χωριό Στρώμνη στον ορεινό όγκο της Γκιώνας, πολύ πλησιέστερα στη σιδηροδρομική γραμμή. Από εκεί, όπως είπε, θα μπορούσε να λυθεί και το σοβαρό πρόβλημα της τροφοδοσίας τους που αντιμετώπιζαν κάθε μέρα. Οι Έντν και Κρις δέχτηκαν την προσφορά του Μπέη και συμφώνησαν ν' αφήσουν τον Καραλίβανο να φύγει. Ο Καραλίβανος άφησε δύο από τους συντρόφους του, τους Μπάφα και Γιώργο Αγουρίδη να βοηθήσουν τους Άγγλους στη μεταφορά τους στο καταφύγιο που πρότεινε ο Μπάρμπα Νίκος.

Η συνεργασία με τον Μπέη απεδείχθη σωτήρια για τη Χάρλινγκ. Από τότε η σπηλιά της Στρώμνης έγινε η μόνιμη βάση και το αρχηγείο της. Το ίδιο απόγευμα της αφίξεώς τους στη σπηλιά (19 Οκτωβρίου), ένας έμπιστος του Μπέη από την Στρώμνη, έφερε κάποιον που είχε έλθει από την Αθήνα ψάχνοντας να βρει τους Άγγλους κατόπι

εντολής από το Κάιρο. Δεν ήταν σαφές αν ο αγγελιαφόρος είχε σταλεί από τον «Προμηθέα», αλλά αυτό συμπέρανε η Αποστολή. Μέχρι τότε δεν είχε έλθει καμιά απάντηση από την Αθήνα, ούτε στις εκκλήσεις του Κρις που διαβίβασε ο Καρβούνης στους συνεργάτες του στην Αθήνα, ούτε από τον Τσιγάντε. Οι περιβόητες ανταρτικές ομάδες της Γκιώνας, στη συνεργασία των οποίων είχε βασιστεί η αποστολή της Χάρλινγκ δεν είχαν εμφανισθεί πουθενά και οι ελπίδες για βοήθεια απ' αυτές λιγότευαν καθημερινά. Υπό τις συνθήκες αυτές, ο Έντυ άρχισε να εξετάζει σοβαρά τη συγκρότηση ανεξάρτητης ανταρτικής ομάδος από εθελοντές χωρικούς με κάποια πολεμική πείρα, πράγμα πολύ δύσκολο βέβαια γιατί κάτι τέτοιο δεν θα το επέτρεπε το ΕΑΜ. Η άφιξη του αγγελιαφόρου από την Αθήνα δημιούργησε νέες ελπιδοφόρες προοπτικές. Ο Έντυ του έδωσε σημείωμα για την SOE Καΐρου, ζητώντας πληροφορίες για το τρίτο κλιμάκιο της Χάρλινγκ, και άλλο ένα απευθυνόμενο στον «Προμηθέα» από τον οποίο ζητούσε να τον φέρει σε επαφή με τους αντάρτες της Γκιώνας και να του στείλει την ακριβή θέση που βρισκόταν ο Ζέρβας. Ο αγγελιαφόρος φεύγοντας υποσχέθηκε να γυρίσει στη σπηλιά σε δέκα μέρες με τις απαντήσεις και τις παραγγελίες που ζήτησαν.

Γύρω από τη σπηλιά της Στρώμνης υπήρχαν ασφαλείς θέσεις για την αποθήκευση των εκρηκτικών και των άλλων υλικών, καθώς και κατάλληλο σημείο εγκατάστασης του σταθμού ασυρμάτου, σε απόσταση μιας ώρας περίπου. Τότε μόνο, με την εκεί εγκατάστασή της, μπόρεσε επιτέλους η Χάρλινγκ να επιδοθεί στο έργο της. Έτσι, την 25 Οκτωβρίου, ο Έντυ με τον Ντένυς και με οδηγό έναν Γιάννη Πιστόλη ξεκίνησαν γι' αναγνώριση γύρω από την σιδηροδρομική γραμμή. Πλησίασαν όσο ήταν δυνατό, ώστε να μη γίνουν αντιληπτοί, πρώτα τη γέφυρα της Παπαδιάς, μετά του Ασωπού και τέλος του Γοργοποτάμου. Η αναγνώριση στις γέφυρες πήρε τέσσερις μέρες. Έκαμαν επιστάμενες παρατηρήσεις και συγκέντρωσαν λεπτομερείς

πληροφορίες, ακόμη και από ανθρώπους που εργαζόνταν εκεί. Η γενική εικόνα έδειχνε ότι η γέφυρα της Παπαδιάς ήταν πάρα πολύ δύσκολο να προσβληθεί από αντάρτες γιατί η δύναμη της φρουράς της ήταν ισχυρότατη, με εκατοντάδες Ιταλούς στρατιώτες και οχυρωματικά έργα στους γύρω ομαλούς λόφους, ενώ το μέρος ήταν ανοιχτό χωρίς δέντρα σε αρκετή απόσταση από το στόχο. Επίσης, η γέφυρα του Ασωπού, όπως είναι σφηνωμένη μεταξύ δύο σηράγγων πάνω από βαθύ απότομο φαράγγι με καταρράκτες, δε μπορούσε να προσβληθεί υπό τις υφιστάμενες συνθήκες. Πιο κατάλληλος στόχος με δυνατότητες επιτυχίας έδειχνε πως ήταν η γέφυρα του Γοργοποτάμου, και σ' αυτή κατέληξε ο Έντυ με τον Ντένυς, όπως ακριβώς είχε καταλήξει και ο Ψαρρός τον προηγούμενο Ιούνιο, χωρίς να το γνωρίζουμε. Κατόπιν αυτού, προχώρησαν σε πιο επισταμένη αναγνώριση εκεί και στη μελέτη των σημείων προσπέλασης των ανταρτών κατά την επίθεσή τους και διαφυγής τους μετά την Επιχείρηση. Όταν επέστρεψαν στη σπηλιά, αφού συζήτησαν το θέμα με τον Κρις και τους άλλους αξιωματικούς, πάρθηκε η οριστική απόφαση. Στόχος της Επιχειρήσεως θα ήταν ο Γοργοπόταμος.

Αλλά, ενώ η προσπέλαση προς τη γέφυρα του Γοργοποτάμου πρόσφερε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για κάλυψη των ανταρτών, η προσπέλαση των σαμποτέρ στα μεταλλικά βάρη της παρουσίαζε δυσκολίες και προβλήματα λόγω της παρεμβολής του ορμητικού ποταμού ο οποίος χώριζε τη βόρεια από τη νότια πλευρά της. Όλα αυτά έπρεπε να μελετηθούν με προσοχή. Επίσης χρειαζόνταν συμπληρωματικές λεπτομερέστερες πληροφορίες σχετικά με τη φρουρά της γέφυρας και τις αμυντικές εγκαταστάσεις της. Αυτές ανέλαβε να συγκεντρώσει ένας δάσκαλος από τη Λαμία, ο Κώστας Πιστόλης, ο οποίος πράγματι μέσα σε μία εβδομάδα έκανε εξαιρετική δουλειά φέρνοντας πολύτιμα στοιχεία.

Με βάση τα συγκεντρωθέντα στοιχεία και τα

(λανθασμένα) σχέδια της γέφυρας, που είχε φέρει η Χάρλινγκ από το Κάιρο, άρχισε ο Έντυ να εκπονεί το σχέδιο της Επιχειρήσεως και οι σαμποτέρ μηχανικοί να προετοιμάζουν το τεχνικό μέρος της ανατινάξεως (ποσότητες και είδος εκρηκτικών υλών, καλωδιακές συνδέσεις, μηχανικά εξαρτήματα, κ.λπ.) με τη βοήθεια και των υπολοίπων μελών της ομάδος. Όμως τα περισσότερα εκρηκτικά είχαν περιέλθει στα χέρια των Ιταλών κατά τις αλληπάλληλες επιδρομές που έκαναν για τον εντοπισμό των αλεξιπτωτιστών. Σε μία από αυτές μάλιστα οι Ιταλοί είχαν ανακαλύψει και την κύρια αποθήκη στη Γκιώνα, προτού μεταφερθούν τα υλικά στην περιοχή της Στρώμνης. Πάντως διασώθηκαν τα 250 κιλά εκρηκτικών που σύμφωνα με τον Τομ ήταν η ελάχιστη απαιτούμενη ποσότητα για την εκτέλεση του σαμποτάζ.

Τα περισσότερα τεχνικά προβλήματα της Χάρλινγκ έδειχναν να βρίσκουν τη λύση του, πλην του μείζονος και βασικού που χωρίς αυτό δε μπορούσε να γίνει τίποτα. Ήταν το ανεξήγητο πρόβλημα της μη εμφανίσεως ανταρτών, παρόλο που είχε βουίξει η ορεινή περιοχή Γκιώνας, Τυμφρηστού, Οίτης, κ.λπ. για την παρουσία των συμμάχων. Η κατάσταση αυτή άλλαξε ριζικά όταν γύρισε ο σύνδεσμος από την Αθήνα, δύο μέρες μετά την επιστροφή του Έντυ από την αναγνώριση, και έφερε επιτέλους την πολύτιμη πληροφορία για τη θέση του Ζέρβα και των ανταρτών του. Ο Ζέρβας μάταια περίμενε ακόμη την πτώση των Άγγλων αλεξιπτωτιστών στο Βάλτο. Ο Έντυ, μόλις πήρε την πληροφορία για τη θέση του Ζέρβα, έστειλε αμέσως τον Κρις να τον συναντήσει και να προσπαθήσει να τον φέρει στην Στρώμνη με όσο το δυνατόν περισσότερους αντάρτες. Όσο για το πρόβλημα του ασυρμάτου, έδειχνε κι αυτό να βαδίζει προς τη λύση του όταν στις 4 Νοεμβρίου, μετά την αναχώρηση του Κρις για το Βάλτο, μπόρεσε ο σταθμός της Χάρλινγκ να στείλει έστω και με μεγάλη δυσκολία το πρώτο σήμα του στο

Κάιρο. Πέντε μέρες αργότερα κατάφερε να λάβει και απάντηση, η οποία όμως ατυχώς ήταν η τελευταία του πριν από την Επιχείρηση.

Ο εντοπισμός του Ζέρβα έγινε υπό περίεργες συνθήκες, εντελώς τυχαία. Όταν ο αγγελιαφόρος του Έντυ έφθασε στην Αθήνα, πήγε κατ' ευθείαν σε ένα από τα κρησφύγετα του Τσιγάντε, όπου έτυχε να βρίσκεται εκεί και ο Μπαρδόπουλος του ΕΔΕΣ και του «Προμηθέα», ο μόνος που μπορούσε να γνωρίζει τη θέση του Ζέρβα. Ο Τσιγάντε είχε άγνοια γιατί δεν ενδιαφερόταν γι' αυτόν. Αλλά ο Μπαρδόπουλος ήταν εκείνος που εξ αρχής είχε ειδοποιήσει τον Ζέρβα για την επικείμενη άφιξη των αλεξιπτωτιστών το Σεπτέμβριο και είχε κανονίσει τα της υποδοχής του στο Βάλτο που τελικά δεν έγινε για τους γνωστούς λόγους. Ο Μπαρδόπουλος έδωσε στον αγγελιαφόρο την ακριβή πληροφορία και συγχρόνως έστειλε τον ταγματάρχη Κ. Κωνσταντόπουλο να ειδοποιήσει το Ζέρβα ότι οι Άγγλοι βρίσκονταν στην Ελλάδα και θα έρχονταν πολύ σύντομα σ' επαφή μαζί του. Επίσης καθόρισε το σύνθημα και το παρασύνθημα αναγνώρισεως του Άγγλου αξιωματικού που θα πήγαινε προς συνάντησή του. Ο Τσιγάντε έστειλε την απάντηση στον Έντυ.

Ο Κρις έφυγε για το Βάλτο σχεδόν τροχάδην, διασχίζοντας μία απόσταση έξι τουλάχιστον ημερών πάνω από τα βουνά, με την εντολή του Έντυ να φέρει τον Ζέρβα με τους αντάρτες του μέχρι τις 18 Νοεμβρίου, ώστε να υπάρξει χρόνος προετοιμασίας και εκτελέσεως της Επιχειρήσεως εντός της περιόδου του νέου φεγγαριού. Ήταν η μόνη ελπίδα που είχε απομείνει στη Χάρλινγκ, εφόσον παρέμενε άλυτο το μυστήριο της εξαφανίσεως των περιφημων ομάδων ανταρτών της Γκιώνας, του γνωστού σαν «Λαϊκού Μετώπου», στις οποίες είχε στηριχθεί το Γεν. Στρατηγείο Μέσης Ανατολής για το σχεδιασμό της Επιχειρήσεως. Κατά την εξήγηση που δίνει ο Κρις στο βιβλίο της αυτοβιογραφίας του, τότε οι κομμουνιστές δεν ήθελαν συνεργασία των ανταρτών τους σε επιχειρήσεις

Βρετανών. Επίσης ο Έντυ γράφει στο βιβλίο του ότι παρ' όλο που είχε πληροφορηθεί για την ύπαρξη του Άρη Βελουχιώτη, όχι μόνο από τον Καραλίβανο αλλά και από διάφορα αξιόπιστα πρόσωπα της Στρώμνης, ιδίως τον παπά Ανδρέα του χωριού ο οποίος μάλιστα είπε πως ο ίδιος είχε ευλογήσει τα άρματα των ανταρτών του Άρη όταν πρωτοξεκίνησε, ο Άρης δεν έδινε σημεία υπάρξεως. Ο Έντυ προσθέτει σχετικά ότι προσπάθησε με κάθε τρόπο να επικοινωνήσει μαζί του αλλά σε κανένα από τα μηνύματά του δεν πήρε απάντηση, ενώ, όπως τον βεβαίωσαν, είχε περάσει ο Άρης από την περιοχή της Στρώμνης. Ήταν φανερό πως ήθελε να αποφύγει κάθε επαφή με τους Βρετανούς.

Ο Νίκος Μπέης ή Μπάρμπα Νίκος, σωτήρας της Χάρλινγκ.
Παρασημοφορήθηκε από τη Βρετανία για τις υπηρεσίες του.

5. ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΛΙΜΑΚΙΟ ΒΡΙΣΚΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΟΥΧΙΩΤΗ

Τις ημέρες ακριβώς που οι Έντυ και Ντένυς έκαναν την αναγνώρισή τους στις τρεις σιδηροδρομικές γέφυρες, το δικό μας κλιμάκιο το τρίτο της Χάρλινγκ, με επικεφαλής τον Κουκ, ειδοποιήθηκε να επιστρέψει από την Ισμαηλία, όπου είχε μείνει τρεις περίπου εβδομάδες, και να παρουσιαστεί στα γραφεία της ΜΟ4 στο Κάιρο. Το φεγγάρι πλησίαζε προς την πανσέληνο κι έπρεπε να ετοιμαστούμε για την πτήση μας στην Ελλάδα.

Κατά το χρονικό διάστημα που είχε περάσει μέχρι τότε και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της παραμονής μας στην Ισμαηλία, που μας δόθηκε ευκαιρία να φρεσκάρουμε τις γνώσεις μας στα εκρηκτικά, να μελετήσουμε τα σχέδια των γεφυρών που μας ενδιέφεραν και τους χάρτες των γύρω τους περιοχών, διαπιστώσαμε, ο Ίντερ κι εγώ, πως ο ταγματάρχης Κουκ ήταν άσχετος και ακατάλληλος για το είδος της αποστολής που του είχε ανατεθεί. Εκτός του ότι υστερούσε σε γνώσεις, ήταν αντιπαθής γιατί φερόταν σκαιά και υπεροπτικά δημιουργώντας προβλήματα χωρίς λόγο. Με λίγα λόγια δε μας ενέπνεε εμπιστοσύνη σαν ηγέτης μας και μάλιστα υπό τις ειδικές συνθήκες που θα εργαζόμαστε, οι οποίες απαιτούσαν συναδελφικό πνεύμα με στενή ψυχική επαφή μεταξύ συνεργατών, ασχέτως διαφοράς βαθμών, όπου η πειθαρχία κατά την εκτέλεση του έργου πρέπει να είναι συνειδητή και όχι καταναγκαστική. Η θέση του Ίντερ και ακόμη περισσότερο του Νταγκ ήταν πού δύσκολη γιατί

τυχόν αντίδρασή τους πιθανόν να τους οδηγούσε στο στρατοδικείο. Η δική μου περίπτωση ήταν κάπως διαφορετική επειδή δεν ανήκα στο βρετανικό στρατό και αν δημιουργούσα κανένα επεισόδιο το πολύ-πολύ να με επέστρεφαν στον ελληνικό στρατό με δυσμενή έκθεση. Ο 'Ιντερ, παρ' όλο τον ήπιο και εύκολο χαρακτήρα του, δε μπορούσε ν' ανεχθεί την κατάσταση και είχε τη γνώμη πως έπρεπε οπωσδήποτε να πληροφορηθεί το υπεύθυνο γραφείο της ΜΟ4 στο Κάιρο ότι δεν είχαμε εμπιστοσύνη στον αρχηγό του κλιμακίου μας και να επισημανθούν οι κίνδυνοι που υπήρχαν για την επιτυχία της αποστολής μας υπό τέτοιες προϋποθέσεις. Επειδή δεν μπορούσε να εκδηλωθεί ο ίδιος, φοβούμενος το στρατοδικείο, ο κλήρος έπεφτε αναγκαστικά σ' εμέ για τη σχετική ενέργεια. Πάντως, τελική απόφαση θα παίρναμε στο Κάιρο αναλόγως του κλίματος που θα επικρατούσε εκεί.

Στις 25 Οκτωβρίου παρουσιάσθηκα στον αντισυνταγματάρχη Τζων Στήβενς (John Stevens), υπεύθυνο της αποστολής μας, στο αρμόδιο γραφείο της ΜΟ4. Ο Στήβενς αφού μας ενημέρωσε για όσα γνώριζε σχετικά με την τύχη και τη δραστηριότητα των δύο πρώτων κλιμακίων της Χάρλινγκ, που ήταν πολύ λίγα και καθόλου ενθαρρυντικά, μας πληροφόρησε ότι η αναχώρησή μας ορίστηκε για τη νύχτα της 27 προς 28 Οκτωβρίου. Ο Στήβενς, διακεκριμένος οικονομολόγος (μεταπολεμικά Διοικητής της Τράπεζας της Αγγλίας και ανώτατο στέλεχος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου) μου έκανε εξαιρετικά καλή εντύπωση εξ αρχής, για την ευγένεια και την πραότητα του χαρακτήρα του. Τον ρώτησα αν το ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών γνώριζε για την αποστολή μου στην Ελλάδα. Απάντησε αρνητικά και μου ζήτησε να παραμείνω να συζητήσουμε γι' αυτό το θέμα, όταν θα τελείωνε η σύσκεψη. Σκέφτηκα ότι έτσι θα μου δινόταν ευκαιρία να του μεταφέρω και τις ανησυχίες μας για τον επικεφαλής του κλιμακίου μας. Είχα πάρει την απόφαση να το κάνω οπωσδήποτε.

Όταν έμεινα μόνος με τον Στήβενς μου εξήγησε ότι, για λόγους ασφαλείας, δε δίνουν αναφορά στις ελληνικές υπηρεσίες για τις συγκεκριμένες ειδικές στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα, εκτός αν έχουν πολιτικό περιεχόμενο. Εγώ όμως, εθνικά σκεπτόμενος, του απήντησα ότι νόμιζα πως έπρεπε να ενημερώσω τουλάχιστον τον υπουργό στρατιωτικών που ήταν και αντιπρόεδρος της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Ο Στήβενς βρήκε τότε μία συμβιβαστική λύση. Συμφώνησε να δώ τον υπουργό Παναγιώτη Κανελόπουλο και να του αναφέρω ότι θα πήγαινα για στρατιωτική επιχείρηση στην Ελλάδα χωρίς όμως ν' αποκαλύψω τίποτα το συγκεκριμένο. Δέχτηκα αυτή τη λύση σαν ικανοποιητική. Δε γνώριζα ότι τον είχε δει ο Κρις πριν από την αναχώρηση της Χάρλινγκ.

Καθώς γινόταν φιλικότερη η μεταξύ μας ατμόσφαιρα, γύρισα τη συζήτηση κι εξέθεσα το πρόβλημά μας με τον Κουκ. Περιέγραφα καθαρά την κατάσταση και το κλίμα που είχε δημιουργηθεί με αποτέλεσμα την έλλειψη εμπιστοσύνης μας προς αυτόν σαν αρχηγό. Ο Στήβενς αντί ν' αντιδράσει υπέρ του Κουκ, με κοίταξε με ελαφρό μειδίαμα και μου εκμυστηρεύτηκε ότι κατά το διάστημα της παραμονής μας στην Ισμαηλία, η υπηρεσία είχε φροντίσει να πάρει εμπιστευτικές πληροφορίες για τον ταγματάρχη Κουκ, γιατί μέχρι τότε ήταν άγνωστος στη SOE. Τον είχαν συμπεριλάβει στη Χάρλινγκ κατόπιν υποδείξεως από το Λονδίνο. Είπε ότι και οι δικές τους πληροφορίες έδειχναν πως είχαμε απόλυτο δίκαιο αλλά ήταν πλέον αργά να τον αντικαταστήσουν, όμως πρόσθεσε ότι μια προσωρινή λύση του προβλήματος θα ήταν ν' ανελάμβανα εγώ επί κεφαλής του κλιμακίου μέχρις ότου συναντούσαμε στην Ελλάδα τους άλλους συναδέλφους μας. Προς στιγμή τα έχασα, αλλά απάντησα πως δεν θα είχα αντίρρηση αν είχα το βαθμό του Κουκ, όμως σαν ανθυπολοχαγός και μάλιστα Έλληνας ήταν αδύνατο να θέσω υπό τις διαταγές μου δύο ανώτερους μου Βρετανούς αξιωματικούς, έναν ταγματάρχη και έναν λοχαγό. Τότε ο Στήβενς, πάλι με ελαφρό χαμόγελο, μου

είπε πως μπορούσα να ονομασθώ κι εγώ ταγματάρχης κατ' απονομή και μου ζήτησε όταν θα πήγαινα στο ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών για να τους πληροφορήσω ότι θα πήγαινα αποστολή στην Ελλάδα, να τους έλεγα πως για τη συγκεκριμένη επιχείρηση έπρεπε να φέρω διακριτικά Άγγλου ταγματάρχη και να ζητούσα την προφορική τους έγκριση.

Στο ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών, πήγα κατ' ευθείαν στο γραφείο του υπουργού, αλλά ο Κανελλόπουλος έλειπε εκτός Καΐρου. Όμως βρήκα εκεί τον στενό συνεργάτη του Επαμεινώνδα Τσέλλο ο οποίος όταν άκουσε πως θα έφευγα για την Ελλάδα, μου ζήτησε να περιμένω να ετοιμάσει ένα σημείωμα για την αντιστασιακή οργάνωσή τους στην Αθήνα, αλλά δεν την κατονόμασε. Εγώ, σκεπτόμενος ότι έτσι θα μπλεκόμουν ίσως σε πολιτικές οργανώσεις, αρνήθηκα με τον ισχυρισμό πως δεν είχα διαθέσιμο χρόνο γιατί το αυτοκίνητο περίμενε έξω να με πάρει για το αεροδρόμιο. Επίσης, πρόσθεσα ότι άλλωστε δε θα είχα δυνατότητα να επικοινωνήσω με την Αθήνα από εκεί που πήγαινα για επιχείρηση καταδρομής.

Φεύγοντας από το γραφείο του υπουργού πήγα στη Διεύθυνση Ειδικών Υπηρεσιών Πολέμου του υπουργείου να ζητήσω την έγκριση να φέρω τα διακριτικά του κατ' απονομή ταγματάρχη του βρετανικού στρατού, σύμφωνα με τις οδηγίες του Στήβενς. Εκεί βρήκα έναν μόνο αξιωματικό, τύπο παλαιού караβανά, σωματώδη με μεγάλη κοιλιά, ο οποίος νομίζω ήταν αντισυνταγματάρχης. Του εξήγησα το θέμα αλλά δε μπορούσε να το καταλάβει ή να συμφωνήσει σε τίποτα το σχετικό, εάν δεν γινόταν κανονική παρουσίαση της περιπτώσεώς μου, συσκέψεις, και προώθηση του αιτήματος σε ψηλότερα κλιμάκια για λήψη αποφάσεως. Τότε του είπα στεγνά και καθαρά ότι καιρός γι' αυτές τις διαδικασίες δεν υπήρχε γιατί θα έφευγα αμέσως για το αεροδρόμιο, επομένως έπρεπε να πάρω αμέσως απάντηση που ήταν κρίσιμη για την αποστολή μου και ήθελα να μου πει «ναι» ή «όχι». Με κοίταξε σχεδόν

σαστισμένος και απάντησε: «ε, όχι και ανώτερος αξιωματικός βρε παιδί μου, τέλος πάντων εφόσον είναι ανάγκη βάλε κάνα-δύο αστέρια παραπάνω δικά τους αλλά όχι και ταγματάρχης». Τον ευχαρίστησα κι έφυγα βολίδα για τα γραφεία της SOE, κάπως στενοχωρημένος γιατί δεν έβλεπα να λύνεται το πρόβλημά μας.

Παρουσιάστηκα στον Στήβενς και του ανέφερα τα συμβάντα. Για το θέμα του σημειώματος που ήθελε ο Τσέλλος να μεταφέρω στην Ελλάδα μου είπε πως έπραξα όπως έπρεπε. Όσο για το κύριο πρόβλημα του βαθμού μου, φάνηκε ικανοποιημένος και είπε ότι η απάντηση που πήρα βοηθούσε στο ν' αναλάβω εγώ προσωρινά το τρίτο κλιμάκιο της Χάρλινγκ. Στην παρατήρησή μου ότι με το βαθμό του λοχαγού πάλι δε θα μπορούσα να επιβληθώ στον ταγματάρχη, απήντησε πως δεν θα υπάρξει πρόβλημα. Χτύπησε το κουδούνι και μπήκε ένας στρατιώτης στον οποίο είπε να φωνάξει τον ταγματάρχη Κουκ. Σε λίγο μπήκε στο γραφείο ο Κουκ, ο οποίος στάθηκε προσοχή, κλαρίνο και χαιρέτησε στρατιωτικά λέγοντας «γιές σερ». Ο Στήβενς με σοβαρό ύφος του είπε σε τόνο διαταγής: «Κουκ, απόψε το βράδυ που φεύγετε για την Ελλάδα υπεύθυνος του κλιμακίου σας θα αναλάβει ο λοχαγός Μαρίνος που ξέρει τα μέρη και τη γλώσσα και θα παραμείνει επικεφαλής μέχρι να συναντήσετε τα άλλα μέλη της Χάρλινγκ». Ο Κουκ, πάντα προσοχή και χαιρετώντας, μουρμούρισε «γιές σερ». Τον ευχαρίστησε ο Στήβενς, του ευχήθηκε καλή επιτυχία και είπε πως δεν τον χρειαζόταν άλλο. Ο Κουκ έκανε κανονική μεταβολή και βγήκε από το γραφείο. Όταν μείναμε μόνοι, ο Στήβενς μου ξαναχαμογέλασε λέγοντας «βλέπεις πόσο εύκολο είναι;», μετά σηκώθηκε μου έσφιξε το χέρι και πρόσθεσε «καλή τύχη». Η λιμουζίνα μας περίμενε στην είσοδο των Ράσταμ Μπήλντινγκς και φύγαμε κατ' ευθείαν για το αεροδρόμιο.

Ήταν νωρίς μετά το μεσημέρι όταν φθάσαμε στο αεροδρόμιο Φαγίντ. Εκεί συναντηθήκαμε με τους ήδη γνωστούς μας αεροπόρους, είδαμε το αεροπλάνο μας,

βεβαιωθήκαμε ότι βρίσκονταν εκεί όλα τα εφόδια του κλιμακίου μας και τα νέα ατομικά μας είδη με τα οποία είχαμε αντικαταστήσει εκείνα που χάσαμε κατά την προηγούμενη ανεπιτυχή έξοδό μας, και κανονίσαμε τις τελευταίες λεπτομέρειες. Παραλάβαμε τις χειμερινές στολές μας εκστρατείας, αεροπορικές φόρμες, κράνη, μπότες, κ.λπ., καθώς και τα αλεξίπτωτα που είχαμε αφήσει από την προηγούμενη φορά. Αφού αλλάξαμε ρούχα πήγαμε καταϊδρωμένοι πάλι στη λέσχη αξιωματικών για δείπνο, όπου γνωρίσαμε τον συνοδό μας και υπεύθυνο ασφαλείας της ρίψεώς μας, τον νεαρό Άγγλο αξιωματικό Ντέρικ Ντόντσον (Derek Dodson). Από τότε η ιστορία του Ντόντσον συνδέθηκε στενά με την Ελλάδα. Μερικά χρόνια αργότερα βρεθήκαμε πάλι μαζί οι δυό μας στη Βουλγαρία, υπό άλλες κρίσιμες περιστάσεις και γίναμε φίλοι. Μεταπολεμικά, μπήκε στο διπλωματικό σώμα για να καταλήξει Σύμβουλος της Βρετανικής Πρεσβείας στην Αθήνα και Πρέσβυς στην Τουρκία, όπου όμως έδειξε πολύ φιλοτουρκικά αισθήματα. Κατά τη γνώμη μου ποτέ δεν υπήρξε φιλέλληνας κι αυτό φάνηκε κατά την περίοδο των γεγονότων της Κύπρου, όταν τον ξανα συνάντησα σαν στρατιωτικό πριν γίνει διπλωμάτης. Ο ίδιος το αρνείται.

Το αεροπλάνο μας απογειώθηκε πριν πέσει ο ήλιος ακολουθώντας τη γνωστή διαδρομή για την περιοχή Γκιώνας - Βαρδουσιών - Τυμφρηστού, με σκοπό τη ρίψη μας σε όποιο σημείο θα βλέπαμε πως υπήρχαν αναμμένες φωτιές. Συνεννόηση για την υποδοχή μας δεν υπήρχε, εμείς έπρεπε να βρούμε τον τρόπο επαφής με αντάρτες και να ανακαλύψουμε το μέρος που βρισκόταν ο Έντυ Μάγιερς με τους άλλους συναδέλφους μας. Επρόκειτο δηλαδή για πτώση μας «στα τυφλά» κατά τη στρατιωτική ορολογία, με όλες τις ενδεχόμενες συνέπειες. Το φεγγάρι έφεγγε δυνατά και η ορατότητα στο Αιγαίο ήταν εξαιρετική, τόσο που μόλις περάσαμε την Κρήτη σε ύψος δώδεκα χιλιάδων ποδών (για ν' αποφύγουμε παρόμοιο περιστατικό αντιαεροπορικών πυρών όπως κατά την πρώτη πτήση μας),

αντίκρουσα ένα απίστευτο θέαμα. Έβλεπα ολόκληρη σχεδόν την Ελλάδα σαν σε χάρτη, από το νότιο Αιγαίο μέχρι τα νησιά του Ιονίου. Είδα την πατρίδα μου Ζάκυνθο και τον Αμβρακικό κόλπο.

Φθάνοντας στην περιοχή του προορισμού μας, το αεροπλάνο έκανε ένα μεγάλο γύρο και μετά δεύτερο μικρότερο. Ο ουρανός εδώ είχε κάμποσα σύννεφα αλλά αραιά και πολύ ψηλά, κι όπως ήταν άσπρα, το φως του φεγγαριού τα έκανε να δίνουν κάποια ανταύγεια. Στο δεύτερο γύρο είδαμε ξαφνικά ν' ανάβουν φωτιές στο έδαφος, σε μικρή απόσταση η μία από την άλλη. Δεν είχαν συνθηματικά σχήματα αλλά έδειχναν σα να μην προέρχονταν από μεμονωμένους τσοπάνηδες. Ασφαλώς υπήρχαν περισσότεροι άνθρωποι εκεί κάτω και πάντως όχι στρατιωτικός καταυλισμός του εχθρού μέσα στο δάσος που διακρινόταν. Ο Δημήτρης Δημητρίου (Νικηφόρος), τότε ομαδάρχης του ΕΛΑΣ στη δύναμη του Άρη Βελουχιώτη, που έτυχε να βρίσκεται στη γύρω περιοχή, γράφει στο βιβλίο του *Αντάρτης* πως τις φωτιές άναψαν οι αντάρτες του μόλις είδαν να ξεπροβάλλει το αεροπλάνο. Μάλιστα, σημειώνει ότι έριξαν και διάφορες φωτοβολίδες και τρακατρούκες, τις οποίες όμως εμείς δεν είδαμε. Επίσης γράφει ότι δεν είχαν αμφιβολία πως επρόκειτο για αγγλικό αεροπλάνο γιατί ο βόμβος του ήταν πολύ γνωστός (από τις ρίψεις εφοδίων που τους γίνονταν) και ότι το είδαν καθαρά μέσα στη φεγγαρόλουστη νύχτα. Πάντως, δεν αντελήφθηκαν την πτώση αλεξιπτώτων, κι αυτό τους απογοήτευσε όταν τελικά είδαν το αεροπλάνο να φεύγει.

Εμείς στο αεροπλάνο, ύστερα από συνεννόηση με τον πιλότο και τον Ντόντσον, πήραμε την απόφαση να πηδήσουμε σ' εκείνο το σημείο. Έγιναν αμέσως οι απαραίτητες προετοιμασίες, φορέσαμε τ' αλεξίπτωτα και τα κράνη μας κι ετοιμαστήκαμε. Άνοιξε η καταπακτή απ' όπου θα πηδούσαμε, ενώ το αεροπλάνο κατέβηκε λίγο χαμηλότερα ελαττώνοντας και την ταχύτητά του. Πρώτος θα πηδούσε ο Τζων, δεύτερος εγώ, τρίτος ο Άντερ και

τελευταίος ο Νταγκ. Ο Τζων κάθησε στην καταπακτή με τα πόδια κρεμασμένα έξω κι εγώ αμέσως πίσω του. Το αεροπλάνο έκανε μια βόλτα ακόμη και κάποια στιγμή άναψε το πράσινο φως ενώ ο Ντόντσον φώναξε «φύγε», χτυπώντας ελαφρά με το χέρι του τον ώμο του Τζων. Αλλά ο Τζων δεν πηδούσε. Τότε εγώ, αναλογιζόμενος ότι κάθε δευτερόλεπτο καθυστέρηση θα μπορούσε να μας φέρει χιλιόμετρα μακριά από το σημείο που ήθελε ο πιλότος, έδωσα μια κλωτσιά στον Τζων κι έπεσε έξω από την τρύπα, ενώ αμέσως κατόπιν πήδησα από πάνω του κι ακολούθησαν οι άλλοι. Το αεροπλάνο απομακρύνθηκε για να ξαναγυρίσει να ρίξει τους κυλίνδρους με τα εφόδια (εκρηκτικά, οπλισμό, ατομικά είδη, κ.λπ.) που μας συνόδευαν.

Μετά το άνοιγμα του αλεξιπτώτου βρεθήκαμε αιωρούμενοι στο κενό πάνω από μαύρο χάος. Σε πτώση από μεγάλο ύψος όπως εκεί αισθάνεται κανείς σα να σταματάει σ' εκείνο το σημείο, ενώ όταν κοιτάζει προς τα κάτω του φαίνεται πως το έδαφος κινείται προς αυτόν. Κάτω στο βάθος τα έβλεπα όλα μαύρα, ξεχώριζαν μόνο οι βραχώδεις κορυφές που φώτιζε το φεγγάρι, και τα φαράγγια που έδειχναν σαν να έρχονται συγκλίνοντας κατά πάνω μου προκαλώντας δέος. Οι σκιές από τις κορυφογραμμές, τις απότομες χαράδρες, τους κοφτούς γυμνούς βράχους και τα πυκνά δάση, εναλλάσσονταν απότομα δημιουργώντας ένα άγριο σκηνικό και όπως φυσούσε δυνατός παγωμένος αέρας αισθανόμουν έρμαιο των στοιχείων της φύσεως ανήμπορος ν' αντιδράσω. Ο άνεμος μπορούσε να μας έριχνε οπουδήποτε, σε βράχο ή σε δέντρο, γιατί είχαμε περιορισμένες δυνατότητες αποτελεσματικού ελέγχου της κατευθύνσεως του αλεξιπτώτου και είναι αδύνατο τη νύχτα να εκτιμηθεί η απόσταση από το έδαφος. Ένδειξη ότι πλησιάζει η στιγμή της προσγειώσεως είναι όταν το μαύρο χρώμα που από ψηλά φαίνεται πως έχει το έδαφος αλλάζει στο καφέ. Πρέπει όμως να ξέρει κανείς πότε ακριβώς θ' αγγίξει το έδαφος ώστε να λάβει εγκαίρως την κατάλληλη

στάση και να κάνει τους απαραίτητους χειρισμούς στα σχοινιά του αλεξιπτώτου για να μη χτυπήσει άσχημα κατά την προσγείωση ή να παρασυρθεί από τον άνεμο σε επικίνδυνο μέρος.

Είχα δώσει διαταγή μόλις φθάσουμε στο έδαφος να συγκεντρωθούμε πρώτα όλοι μαζί για να εκτιμήσουμε την κατάσταση και να λάβουμε σχετικές αποφάσεις αναλόγως των συνθηκών που θ' αντιμετωπίζαμε. Για το σκοπό αυτό είχαμε εφοδιασθεί με φακούς και φωτοβολίδες επειδή μπορούσε να πέσουμε μακριά ο ένας από τον άλλο. Όμως, όπως κατέβαινα με το αλεξίπτωτο διέκρινα ένα-δυό από τους συναδέλφους μου σε μικρή απόσταση, στο ίδιο περίπου ύψος, και προσπάθησα να συνεννοηθώ μαζί τους καλώντας τους ονομαστικά ή χρησιμοποιώντας το φακό. Μόνο από τον Ίντερ πήρα απόκριση. Πλησιάζοντας προς το έδαφος διέκρινα ένα πολύ μεγάλο χωριό ακριβώς από κάτω μου στους πρόποδες του βουνού. Μπροστά υπήρχε μικρή πεδιάδα αλλά ο άνεμος μας τραβούσε προς το χωριό. Λίγα λεπτά αργότερα άρχισαν να πέφτουν πυροβολισμοί που όσο πλησίαζα στο έδαφος γίνονταν πυκνότεροι για να καταλήξουν σε καταγιστικά πυρά αυτομάτων όπλων. Την ίδια στιγμή, είδα να κατεβαίνουν από ψηλά και τα αλεξίπτωτα με τα εφόδιά μας που μέσα στη νύχτα έδιναν κι αυτά την εντύπωση πτώσεως αλεξιπτωτιστών.

Ήταν φανερό πως θα προσγειωνόμαστε σε εχθρικό καταυλισμό. Τα πυρά των ελαφρών όπλων συνοδεύονταν τώρα από βαριά πολυβόλα κι όταν ακουμπήσαμε στο έδαφος άρχισαν να πέφτουν και όλμοι. Είχαμε προσγειωθεί έξω από το Καρπενήσι, στα τελευταία καλύβια όπου στάθμευαν δύο λόχοι ιταλικού στρατού. Ο ασυρματιστής μας έπεσε μέσα στην πόλη, αλλά τον μάζεψαν αμέσως οι Καρπενησιώτες και τον έκρυσαν στα σπίτια τους. Αυτό δεν το γνωρίζαμε. Προσπάθησα να συγκεντρώσω την ομάδα μας αλλά μόνο ο Ίντερ εμφανίστηκε. Καλούσα και τους άλλους χωρίς να παίρνω απάντηση. Όμως δε μπορούσαμε να μείνουμε σ' εκείνο το σημείο περισσότερο γιατί

βρισκόμαστε εμπρός στα ιταλικά φυλάκια, σε μικρότερη ίσως απόσταση από εκατό μέτρα, ενώ τα πολυβόλα θέριζαν γύρω κι έπεφταν φωτοβολίδες. Ευτυχώς που μας κάλυπταν ψηλοί θάμνοι και που οι Ιταλοί τα είχαν χαμένα όπως φαίνεται γιατί χτυπούσαν περισσότερο προς τ' αλεξιπτωτα των εφοδίων στον αέρα νομίζοντας ότι ήταν αλεξιπτωτιστές. Περίπτωση να μαζέψουμε τα υλικά μας, ή τουλάχιστον να σώσουμε τον ασύρματο δεν υπήρχε. Μόνο το τομάρι μας μπορούσαμε να σώσουμε με τη βοήθεια της τύχης και της ιταλικής ατολμίας, γιατί αν ήταν Γερμανοί ασφαλώς δε θα τη γλυτώναμε. Ήταν πολύ εύκολο γι' αυτούς να μας μαζέψουν αν αποφάσιζαν να βγουν από τις θέσεις τους. Προφανώς νόμισαν πως επρόκειτο για επιδρομή καταδρομέων και από φόβο δεν κινήθηκαν από τις θέσεις τους αλλά συνέχισαν να πυροβολούν γύρω τους όλη τη νύχτα.

Ενώ κοίταζα προς ποιά κατεύθυνση μπορούσαμε να κινηθούμε, ένοιωσα ένα ελαφρό χτύπημα στην πλάτη μου και, γυρίζοντας, είδα τον Τζων ο οποίος μόλις κατάφερε να ψελίσει «παρών». Βγάλαμε τις βαριές φόρμες και τα λαστιχένια κράνη που φορούσαμε για να ελαφρώσουμε και κατευθυνθήκαμε γρήγορα προς την κοιλάδα νοτίως της πόλεως, εγκαταλείποντας επί τόπου τα πάντα, με σκοπό να πιάσουμε τα απέναντι υψώματα, που διακρίνονταν μακριά στο βάθος, πριν χαράξει. Στο δρόμο συναντήσαμε ένα-δύο χωρικούς. Φαίνονταν τσοπάνηδες και μας έδειξαν το δρόμο προς την περιοχή των χωριών Μικρό και Μεγάλο, κάπου 15 χιλιόμετρα από το Καρπενήσι. Εκεί δεν υπήρχαν Ιταλοί και θα βρίσκαμε ανθρώπους να μας βοηθήσουν. Όμως προχωρώντας σκέφτηκα πως δεν ήταν φρόνιμο να ξημερωθούμε σε κατοικημένη άγνωστη περιοχή τόσο προσιτή στον εχθρό, ο οποίος οπωσδήποτε θα έβγαινε το πρωί να μας βρει, ούτε εμπιστευόμουν τους άγνωστους τσοπάνηδες. Εξ άλλου, το παρουσιαστικό του Τζων, πελώριος, κόκκινος και δυσκίνητος, έδειχνε από μακριά πως ήταν ξένος. Έτσι, στραφήκαμε ανατολικά προς μία δασώδη

ορεινή περιοχή που πρόσφερε μεγαλύτερες δυνατότητες διαφυγής μας και πλήρη κάλυψη μέχρι να προσανατολιστούμε, αναγνωρίσουμε τα πέριξ και δούμε τι θα κάνουμε.

Με το χάραμα είχαμε ήδη φθάσει απέναντι κι ανεβαίναμε το βουνό. Οι πυροβολισμοί των Ιταλών ακούγονταν σποραδικά μόνο. Ἄρχισαν να κινούνται και μικρά τμήματά τους γύρω από το σημείο που είχαμε πέσει. Σταθήκαμε και παρατηρούσαμε τις κινήσεις τους, αλλά λόγω της αποστάσεως και ελαφράς πρωινής ομίχλης δε μπορούσαμε να διακρίνουμε πολλά πράγματα έστω και με κυάλια. Είμαστε σχεδόν απελπισμένοι γιατί είχαμε χάσει τον ασυρματιστή μας και όλα μας τα πράγματα (εκρηκτικά, οπλισμό, υγειονομικά, φαγώσιμα, κ.λπ.), τους δύο ασυρμάτους που είχαμε φέρει, τον βοηθητικό εξοπλισμό τους (εκτός από τους κώδικες που κρατούσαμε οι ίδιοι), τα ατομικά μας είδη, καθώς και διάφορα χαρτιά με πληροφορίες και φωτογραφίες των γεφυριών. Τα είχε βάλει ο Τζων στο ατομικό του σακκίδιο, το οποίο χάθηκε μέσα στη σύγχυση κατά την προσγείωση. Ο Ἴντερ κι εγώ κρατούσαμε τα δικά μας σακκίδια που περιείχαν ειδη πρώτης ανάγκης και προσωρινής επιβιώσεως. Βέβαια όλοι είχαμε μαζί μας τις χρυσές λίρες που ήταν δεμένες κατάπετσα στη μέση μας. Συνεχίσαμε την ανάβαση παρ' όλη την κούραση, μέχρι που βρήκαμε ένα ασφαλές μέρος να ξαπλώσουμε όπου και κοιμηθήκαμε μια-δυό ώρες. Κατόπιν, περπατήσαμε πάλι μέχρι που σκοτείνιασε. Τότε, είδαμε μπροστά μας κάτι σπίτια και προχωρήσαμε δειλά-δειλά προς την εκκλησία. Δε θυμάμαι πώς λεγόταν το χωριό.

Ο Δημήτρης Δημητρίου (Νικηφόρος) αναφέρει στο βιβλίο του *Αντάρτης* πως μας βρήκε εκείνη τη νύχτα στο χωριό Μυρίσι υπό την προστασία του παπά. Περνώντας τυχαία από εκεί με τους αντάρτες του, τον ειδοποίησαν ότι εμφανίστηκαν Ἄγγλοι στο χωριό και έσπευσε να μας συναντήσει. Μας οδήγησαν στο σχολείο όπου μπήκαν όλοι

οι αντάρτες γεμάτοι ενθουσιασμό. Άναψαν μια μεγάλη σόμπα και καθήσαμε γύρω της. Έκανα τις συστάσεις των συναδέλφων και του εαυτού μου στον Νικηφόρο, χωρίς ν' αναφέρω επώνυμα, κι εξιστόρησα την περιπέτειά μας. Αυτοί μας είπαν πως άκουσαν και είδαν το αεροπλάνο αλλά δεν ήξεραν ότι έκανε ρίψη και μάλιστα αλεξιπτωτιστών. Οι αντάρτες ήταν ντυμένοι όπως-όπως, αλλά όλοι φορούσαν δίκωχα με το σήμα ΕΛΑΣ και ήταν ζωσμένοι με φουσεκλίκια σταυρωτά. Νόμισα πως το σήμα ήταν ανορθογραφία της λέξεως ΕΛΛΑΣ. Μου εξήγησαν ότι σήμαινε «Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός», τμήμα του οποίου αποτελούσαν. Ενθουσιάστηκα και ένοιωσα εθνική υπερηφάνεια, ρίγη πατριωτισμού διαπέρασαν το κορμί μου. Το μυαλό μου δεν πήγε καθόλου σε πολιτικές σκέψεις, δε μ' ενδιέφεραν τα πολιτικά τους φρονήματα, αν και ήμουν πάντα πολύ επιφυλακτικός προς τους κομμουνιστές τους οποίους ποτέ δεν εμπιστευόμουν, όπως άλλωστε και τους φασίστες. Για μένα αυτοί εκεί ήταν αδέρφια, πατριώτες, μαχητές κατά των κατακτητών, ίδιοι σαν κι εμάς στη Μέση Ανατολή.

Ο Νικηφόρος, γράφοντας στο βιβλίο του για τη συνάντησή μας αυτή, αναφέρει πως από τα χέρια των Ιταλών μας έσωσαν άνθρωποι του ΕΑΜ, πράγμα που δεν αληθεύει. Στο μέρος που προσγειωθήκαμε ψάξαμε να βρούμε ανθρώπους να μας βοηθήσουν να σώσουμε τουλάχιστον έναν ασύρματο που είχε πέσει κοντά μας και που δε μπορούσαμε να τον μετακινήσουμε εμείς λόγω της καταστάσεως στην οποία βρισκόμαστε και λόγω της βαρειάς συσκευασίας του, όμως δεν υπήρχε ψυχή. Αλλά και ο Γούντχαουζ στο βιβλίο της αυτοβιογραφίας του αναφέρει ότι, όταν πέσαμε στους Ιταλούς, βρέθηκε εκεί κοντά, κατά καλή τύχη, ο Άρης Βελουχιώτης με τους αντάρτες του και αφού επετέθη κατά των Ιταλών κατόρθωσε να μας σώσει. Αυτό του είχε διηγηθεί ένας παπάς του ΕΑΜ τον οποίο, όπως θα δούμε, συνάντησε στο δρόμο του πηγαίνοντας προς το Βάλτο να φέρει το Ζέρβα. Ο Γούντχαουζ διόρθωσε αυτή την

ανακρίβεια αργότερα, δημόσια, σε σχετικές ομιλίες του που έκανε στην Αθήνα. Η σωστότερη αναφορά σ' εκείνο το περιστατικό γίνεται στο βιβλίο του Έντυ Μάγιερς όπου περιγράφει (σελ. 64) με λίγα λόγια το πώς διαφύγαμε από τους Ιταλούς.

Ο Νικηφόρος μας οδήγησε ψηλότερα στο βουνό, στο λημέρι του Άρη Βελουχιώτη, μέσα στο δάσος πάνω στο Βελούχι. Το ηθικό μας είχε αναπτερωθεί και προχωρούσαμε γεμάτοι χαρά και ελπίδες αδημονώντας να τον γνωρίσουμε. Όμως η χαρά και ο ενθουσιασμός μας κόπηκαν απότομα μόλις τον συναντήσαμε. Όταν με το θερμό χαιρετισμό μου του ευχήθηκα και για την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940 που ήταν την προηγούμενη μέρα, βρήκα πολύ ψυχρή ανταπόκριση. Με ρώτησε τι ήταν αυτή η 28η Οκτωβρίου και όταν του το θύμισα, γέλασε περιφρονητικά. Αμέσως μετά προσποιήθηκε πως δεν ήταν σίγουρος ότι είμαστε γνήσιοι εκπρόσωποι του συμμαχικού στρατηγείου της Μέσης Ανατολής και ότι πιθανόν να είμαστε Γερμανοί κατάσκοποι. Έτσι, αντί για τη θερμή υποδοχή που περιμέναμε, μας έθεσε υπό περιορισμό μέχρι ν' αποδειχθεί δήθεν ότι δεν είμαστε Γερμανοί. Ο Νικηφόρος, σαν γνήσιος στρατιώτης και πατριώτης, παραξενεύτηκε με αυτή την αντίδραση του Άρη και τον πήρε κατά μέρος να του εξηγήσει πως ήταν ολοφάνερο ότι ήλθαμε με το αγγλικό αεροπλάνο και δεν άρμοζε τέτοια συμπεριφορά σε συμμάχους. Αλλά ο Άρης δεν έβλεπε με καλό μάτι την ξαφνική εμφάνιση αξιωματικών από τη Μέση Ανατολή στα λημέρια του. Τελικά κατάλαβε πως δε συνέφερε αυτή η τακτική του, εφόσον μάλιστα είχε ήδη κυκλοφορήσει στην περιοχή η φήμη για την άφιξη Άγγλων. Μας είχαν δει και είχαν κουβεντιάσει μαζί μας τόσο άνθρωποι στην περιοχή, εκτός από τους αντάρτες του στους οποίους η παρουσία μας προξένησε ενθουσιασμό και πατριωτική έξαρση. Έτσι το γύρισε ξαφνικά ο Άρης και δικαιολογώντας την αρχική στάση του ότι δήθεν οφειλόταν σε φόβους κατασκοπείας, μας δέχτηκε πλέον σαν

συναγωνιστές, δίδοντάς μας την πρόπουσα θέση στο αρχηγείο του.

Εξήγησα στον Άρη ότι αποτελούσαμε τμήμα μεγαλύτερης ομάδος αλεξιπτωτιστών υπό την ηγεσία Άγγλου συνταγματάρχη, που είχε πέσει στην περιοχή της Γκιώνας ένα μήνα πίο πριν για την εκτέλεση πολύ σημαντικής επιχειρήσεως σαμποτάζ στην οποία το στρατηγείο της Μέσης Ανατολής έδινε ιδιαίτερη σημασία. Είπα ότι πρόκειται για επείγον έργο και παρακάλεσα να μας βοηθήσει να συναντήσουμε τους συναδέλφους μας το ταχύτερο. Ο Άρης έδειξε σα να μη γνώριζε τίποτα για άλλους αλεξιπτωτιστές αλλά υποσχέθηκε να φροντίσει αμέσως να τους βρούμε.

Η δύναμη του Άρη υπελόγισα ότι αριθμούσε περί τους 100 άνδρες, και ήταν οργανωμένη σε μικρές ομάδες με επικεφαλής η κάθε μια έναν ομαδάρχη ή «καπετάνιο» αλλά και ένα ή δύο άλλα στελέχη με αποφασιστικές αρμοδιότητες. Στο αρχηγείο, μετά τον Άρη που είχε τον τίτλο του αρχηγού καπετάνιου, σημαντικότερο ρόλο έπαιζε κάποιος Περικλής (Γεώργιος Χουλιάρης) «πολιτικός καθοδηγητής», τίτλος που δε μπορούσα να τον καταλάβω, ήταν όμως φανερό ότι η γνώμη του βάραινε περισσότερο από του στρατιωτικού υπευθύνου που ήταν ο Νικηφόρος. Ο Άρης εμφανιζόταν σαν ταγματάρχης πυροβολικού, ενώ όπως διαπιστώσαμε αργότερα δεν ήταν καθόλου στρατιωτικός αλλά είχε πείρα ανταρτοπολέμου από τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, κατά μαρτυρίες. Το πραγματικό του όνομα ήταν Θανάσης Κλάρας, παλαιό μέλος του ΚΚΕ, πράγμα που έκρυβε.

Την ίδια νύχτα, ο Άρης, ξαφνικά και ενώ ακόμη κοιμόμαστε, διέταξε αναχώρηση. Συγκεντρώθηκαν όλοι με ταχύτητα αστραπής και ξεκινήσαμε, νύχτα ακόμη, προς άγνωστη σ' εμάς κατεύθυνση. Στο δρόμο έμαθα πως πηγαίναμε για το χωριό Κρίκελο και όταν ξημέρωσε βρισκόμαστε στα μισά της μακράς εκείνης πρώτης πορείας μας. Ο Τζων με δυσκολία ακολουθούσε γιατί ήταν

ασυνήθιστος στο περπάτημα σε τέτοια εδάφη. Ούτε βέβαια κι εμείς είμαστε συνηθισμένοι αλλά δεν είχαμε τις διαστάσεις του.

Στο διάσελο πριν από το Κρίκελο, σταθήκαμε να ξεκουραστούμε. Από εκεί περνούσε ο δημόσιος δρόμος μέσα από κέδρα και έλατα. Είχε πιάσει ψιλή βροχή με ήλιο, που σύντομα όμως δεν άργησε να δυναμώσει. Σπεύσαμε να καλυφθούμε σε κάποια καλύβα μαζί με τον Άρη, ενώ οι αντάρτες σκορπίστηκαν μέσα στα δέντρα κατά ομάδες, κι από τις δυο πλευρές του δρόμου, αφού προηγουμένως τοποθέτησαν τις απαραίτητες φρουρές σε διάφορα σημεία. Δεν πέρασε πολύ ώρα και ξαφνικά εμφανίστηκε στη στροφή του δρόμου, από την κατεύθυνση του χωριού, ιταλικό απόσπασμα. Έγινε συναγερμός και οι αντάρτες έλαβαν αστραπιαίως θέσεις μάχης. Είχαν ιδανική κάλυψη μέσα στο δάσος και πλεονεκτικές θέσεις μοιρασμένοι όπως ήταν στα γύρω υψώματα και στις παρυφές του δρόμου. Ο Άρης με την προσωπική του φρουρά, κι εμάς μαζί, έσπευσε προς το δρόμο όπου ακροβολιστήκαμε πίσω από έλατα έτοιμοι για μάχη. Ξέσπασε φοβερό ντουφεκίδι απ' όλες τις πλευρές που αιφνιδίασε τους Ιταλούς οι οποίοι σκόρπισαν κι έπεσαν κάτω ανταποδίδοντας τα πυρά, αν και δεν έβλεπαν πού να ρίξουν.

Έγινε κομπούζιο στις τάξεις τους και μετά από λίγα λεπτά έληξε η μάχη, αφού άφησαν οι Ιταλοί μερικούς νεκρούς και παραδόθηκαν οι υπόλοιποι. Από την πλευρά των ανταρτών υπήρξε ένας νεκρός, ο καπετάνιος της 3ης ομάδος Δασκαλάκης, τον οποίο και έθαψαν στα γρηγορα στο νεκροταφείο του χωριού. Εδώ είχα μία νέα έκπληξη όταν, μετά τις καθιερωμένες ευχές που διάβασε ο παπάς, άκουσα τους αντάρτες να τραγουδούν τον γνωστό κομμουνιστικό πένθιμο ύμνο «πέσατε θύματα αδέλφια εσείς...», για ν' ακολουθήσει κατόπιν και δεύτερο κομμουνιστικό τραγούδι «θεριεύει ο γίγαντας τώρα λαός...». Συγχρόνως ο Άρης έριχνε στον αέρα τιμητικά τρεις ριπές

με το αυτόματό του. Οι αντάρτες μάζεψαν πολλά λάφυρα κι ένα ωραίο μαύρο άλογο.

Το περιστατικό εκείνο της ταφής μου έκανε μεγάλη εντύπωση, γιατί παρ' όλο που οι αντάρτες τύλιξαν το νεκρό σε ελληνική σημαία δεν έψαλλαν τον Εθνικό Ύμνο. Τότε ξαναθυμήθηκα το περιστατικό της πρώτης μου συναντήσεως με τον Άρη όταν αγνόησε επιδεικτικά την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940. Διερωτήθηκα τι εθνικο-απελευθερωτικό κίνημα ήταν αυτό που υποτιμούσε την ηρωική μας αντίσταση του 1940-41 κατά των ξένων εισβολέων, που το ενοχλούσε η παρουσία των συμμάχων (από τους οποίους όμως περίμενε βοήθεια για την απελευθέρωση της χώρας μας) και που ενταφίαζε τους πεσόντες στη μάχη κατά του κατακτητού με κομμουνιστικά άσματα.

Το ιταλικό τμήμα που βρέθηκε στο δρόμο μας, κάπου είκοσι πέντε άνδρες, αποτελούσε κατά τον Νικηφόρο την οπισθοφυλακή της δυνάμεως που είχε έδρα το Καρπενήσι, η οποία είχε βγει την προηγούμενη μέρα ψάχνοντας για τους αλεξιπτωτιστές που είδε να πέφτουν από το αεροπλάνο μας. Οι Ιταλοί είχαν φθάσει ως το Κρίκελο κι επέστρεφαν στη βάση τους. Το κύριο σώμα αυτής της δυνάμεως είχε απομακρυνθεί πολύ από το χωριό, όταν έγινε η σύγκρουσή μας. Όμως ακούγοντας τους πυροβολισμούς από την κατεύθυνση του χωριού και βλέποντας ότι καθυστερούσε η οπισθοφυλακή του ξαναγύρισε προς το χωριό. Την επιστροφή των Ιταλών αντιληφθήκαμε όταν άρχισαν να πέφτουν όλμοι στις γύρω χαράδρες που αντηχούσαν σαν κερανοί. Ο Άρης διέταξε την άμεση αποχώρηση με κατεύθυνση την Δομνίτσα, όπου τελικά φθάσαμε κατά το σούρουπο σέρνοντας μαζί μας και τους Ιταλούς αιχμαλώτους.

Οι κάτοικοι της Δομνίτσας επεφύλαξαν στους αντάρτες θερμή υποδοχή με σημαίες και ζητωκραυγές, δημιουργώντας πανηγυρική ατμόσφαιρα. Εκείνο όμως που προκάλεσε μεγαλύτερο ενθουσιασμό στον κόσμο, περισσότερο κι από τους αιχμαλώτους, ήταν η δική μας παρουσία, η παρουσία

των Άγγλων συμμάχων. Οι Ιταλοί αιχμάλωτοι τα είχαν χαμένα και ανησυχούσαν για την τύχη τους, ο φόβος φαινόταν καθαρά στα πρόσωπά τους και δικαιολογημένα. Συνήθως, αν δεν έδειχναν καθαρά τα αντιφασιστικά τους αισθήματα, με προσχώρησή τους στις τάξεις των ανταρτών, οι πιθανότητες επιβιώσεώς τους ήταν πολύ μικρές. Στο συγκεντρωμένο πλήθος μίλησε ο Άρης για εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα, αποφεύγοντας πολιτικολογίες, με σκοπό τη στρατολόγηση ανταρτών. Ας σημειωθεί ότι όταν πρωτοεμφανίστηκαν ομάδες του ΕΛΑΣ στην ύπαιθρο, ο κόσμος ήταν επιφυλακτικός και δεν προσχωρούσε στις τάξεις του, πρώτον γιατί έβλεπε πως περιλάμβαναν και ληστοφυροδίκους και δεύτερο γιατί κύριος στόχος τους ήταν οι σταθμοί της χωροφυλακής με σκοπό τον αφοπλισμό των ανδρών της και το κάψιμο των αρχείων της. Όταν άλλαξε τακτική ο ΕΛΑΣ κι άρχισε να μπαίνει στα χωριά με ελληνικές σημαίες και πατριωτικά τραγούδια όπως στην προκειμένη περίπτωση, οι νέοι σιγά-σιγά ξεθάρρεψαν και προσέρχονταν εθελοντικά στις τάξεις του. Αργότερα, με την εδραίωση του ΕΑΜ στις περιοχές υπό τον έλεγχό του, η στρατολόγηση έγινε υποχρεωτική ή αναπόφευκτη.

Μόλις νύχτωσε, ξανάρχισε η πορεία μας υπό το φως του φεγγαριού, ανηφορίζοντας και κατηφορίζοντας σε ανώμαλα συνήθως εδάφη, ανάμεσα από γκρεμούς και χαράδρες, δασώδεις ή βραχώδεις βουνοπλαγιές και διάσελα. Δεν καταλάβαινα πού πηγαίναμε αλλά ήταν φανερό πως η κατεύθυνση μας ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη που θέλαμε. Πρωί-πρωί, μπήκαμε σε άλλο χωριό και ο Άρης, ακολουθώντας την ίδια τακτική, συγκέντρωσε τον κόσμο και μίλησε για την αντίσταση κατά του φασισμού. Τώρα με τη δική μας παρουσία η προσπάθειά του για προσέλκυση νεαρών πατριωτών γινόταν ευκολότερη γιατί μας πρόβαλλε κατάλληλα σαν απόδειξη ότι οι σύμμαχοι ήταν με το μέρος του ΕΛΑΣ.

Το βράδυ, ξεκινήσαμε πάλι. Αυτή τη φορά, η πορεία

μας συνεχίστηκε και την επόμενη μέρα. Περάσαμε πρώτα από κάποιο χωριό όπου οι κάτοικοι μας παρέθεσαν πλούσιο γεύμα και προχωρήσαμε μέχρι που φτάσαμε σ' ένα μεγαλύτερο χωριό, την Καστανιά. Από εκεί, το άλλο πρωί, αφού επανελήφθη η ίδια παράσταση με σκοπό τη στρατολόγηση, πήραμε μερικούς καινούργιους αντάρτες και φύγαμε για τον Προυσσό όπου υπήρχε έξω από το χωριό ένα μεγάλο μοναστήρι στο οποίο και κατευθυνθήκαμε. Οι καλόγεροι μας είχαν ετοιμάσει μεγάλο τραπέζι, αλλά κατάλαβα πως κάτι περίεργο συνέβαινε, και πράγματι, αργότερα έμαθα πως είχε γίνει ανταρσία μεταξύ τους και ο Άρης άλλαξε τον ηγούμενο. Η πορεία συνεχίστηκε προς νότο την άλλη μέρα. Ανεβήκαμε στην Αντράνοβα, κατεβήκαμε σ' ένα ορμητικό ποτάμι το οποίο περάσαμε περπατώντας μέσα στο νερό μέχρι σχεδόν τα ισχία, και καταλήξαμε στο χωριό Χελιδόνα όπου μείναμε το βράδυ για να στεγνώσουμε.

Ο Νικηφόρος (Δημήτρης Δημητρίου).

Ο Άρης Βελουχιώτης (Θανάσης Κλάρας).

6. ΣΕ ΠΛΗΡΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΠΑΛΙ Η ΧΑΡΛΙΝΓΚ

Οι μέρες περνούσαν χωρίς να εκδηλώνεται εκ μέρους του Άρη διάθεση να μας βοηθήσει να βρούμε τους δικούς μας, όπως είχε υποσχεθεί. Αντιθέτως, έγινε πλέον φανερό πως το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν η στρατολόγηση ανταρτών, στην οποία η παρουσία μας τον διευκόλυne, είμαστε το καλύτερο δόλωμα για προσέλκυση νέων και γνήσιων πατριωτών. Αρχίσαμε ν' ανησυχούμε πολύ για τις προθέσεις του ΕΛΑΣ. Ζήτησα από το Νικηφόρο να μεταφέρει στον Άρη (ο ίδιος έδειχνε πολύ απασχολημένος με τα οργανωτικά του θέματα και δε διέθετε χρόνο για συζήτηση μαζί μου) την ανησυχία μας για την καθυστέρηση, ενώ υπήρχε επείγουσα ανάγκη να φθάσουμε στον προορισμό μας, όπως του είχα εξηγήσει. Ο Νικηφόρος, αφού μίλησε με τον Άρη, μου μετέφερε την απάντησή του ότι μετά τη μάχη του Κρικέλου ήταν αναγκασμένος να κάνει αυτόν τον ελιγμό για να χάσουν οι Ιταλοί τα ίχνη τους, και υποσχέθηκε ότι την επόμενη ή μεθεπόμενη μέρα θα μας έστειλε στους δικούς μας. Αυτό ήταν απλή δικαιολογία, γιατί όπως αναφέρει στο βιβλίο του ο Νικηφόρος (*Αντάρτης*, τομ. Α, σελ. 397), ο Άρης πριν απαντήσει του είπε τα εξής: «ποιό προορισμό έχουν, Νικηφόρε, μήπως ξέρουμε τι ακριβώς συμβαίνει; Ποιοί είναι αυτοί; Πού βρεθήκανε αξιωματικοί; Κατάσκοποι είναι. Πράκτορες, που ήρθαν να δουλέψουν εναντίον μας. Θα γκρεμίσουν και κάνα γιοφύρι, αλλά προ παντός να μας διαιρέσουν, να μας βάλουν να σκοτωθούμε μεταξύ μας για

να μας ζέψουν πάλι στο ζυγό τους».

Τα λόγια εκείνα του Άρη εξηγούν την πραγματική νοοτροπία των ΕΑΜ-ΕΛΑΣ έναντι των δυτικών συμμάχων, τους οποίους εξ αρχής είδαν και αντιμετώπισαν σαν εχθρούς, αναγνωρίζοντας μόνο τους Ρώσους σα γνήσιους συμμάχους τους. Αυτό ήταν ένδειξη πως ο αγώνας τους δεν είχε κύριο στόχο τους κατακτητές αλλά καθαρά πολιτικές επιδιώξεις. Η ηγεσία του ΚΚΕ επωφελούμενη των συνθηκών που επικρατούσαν τότε στη χώρα, το μίσος κατά των κατακτητών, και το γενικότερο πνεύμα του λαού γι' αντίσταση, καλύφθηκε με τη λεοντή του «εθνικο-απελευθερωτικού αγώνα» που έβρισκε απήχηση στις καρδιές των ανύποπτων πατριωτών. Κι αυτό έγινε μετά την έξοδο των Ρώσων στον πόλεμο, ενώ οι πατριωτικά σκεπτόμενοι Έλληνες αντέδρασαν στην εχθρική επιβουλή αμέσως μετά την εισβολή στη χώρα μας των δυνάμεων του Άξονα.

Γνήσιες αντιστασιακές ομάδες και οργανώσεις εμφανίστηκαν εξ αρχής πολλές σε όλη τη χώρα, στις πόλεις και τα νησιά, με ηρωική δράση κάθε είδους, παθητική και ενεργητική με κορυφαία επιτεύγματα την ανατίναξη του κτιρίου της ΕΣΠΟ στην Αθήνα από την ΠΕΑΝ και τις ανατινάξεις εχθρικών πλοίων στον Πειραιά, και με αρκετά θύματα νεαρούς βλαστούς που έπεσαν κάτω από τις σφαίρες των κατακτητών. Είναι γνωστό πως πολλές από τις οργανώσεις αυτές καταδίωξε και συνέτριψε το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ επειδή αρνήθηκαν να υποταχθούν σ' αυτό.

Μου πήρε μερικές εβδομάδες στο βουνό μέχρι να συνειδητοποιήσω ότι ο λόγος που το ΚΚΕ θεωρούσε εχθρούς τούς κατακτητές δεν ήταν επειδή εισέβαλαν στη χώρα μας αλλά επειδή ήταν φασίστες και ναζί. Όποιοι απ' αυτούς απεκήρυτταν (ή έδειχναν πως αποκηρύσσουν) αυτή την ιδεολογία γίνονταν αυτομάτως αδελφοί και συναγωνιστές. Υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα, ιδιαίτερα στη Βόρειο Ελλάδα, όπου οι Βούλγαροι καταδυνάστευαν ολόκληρες περιοχές με την

ανοχή ή συνεργασία του ΚΚΕ εφ' όσον οι κάτοικοι εκδηλώνονταν εθνικιστικά. Πάνω στο θέμα αυτό, πολύ διαφωτιστικό είναι το βιβλίο-ντοκουμέντο *Για τον Ελληνικό Βορρά 1941-44*, του Π. Παπαθανασίου (εκδόσεις Παπαζήση 1988). Με το ίδιο σκεπτικό, χαρακτηρίζονταν εχθροί των ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, πίο επικίνδυνοι κι από τους εισβολείς, οι δυτικοί σύμμαχοι και όσοι Έλληνες αντιδρούσαν στα σχέδια του ΚΚΕ για την επιβολή στη χώρα του δικού του ολοκληρωτικού καθεστώτος. Γιατί οι μεν εισβολείς κάποια μέρα θα έφευγαν ενώ οι άλλοι που θα έμεναν θα αποτελούσαν εμπόδιο στην πραγματοποίηση των σχεδίων του. Αυτή με λίγα λόγια ήταν η νοοτροπία που οδήγησε αναπόφευκτα στην εμφύλια σύρραξη με αποτέλεσμα τις ανυπολόγιστες καταστροφές, τα αφάνταστα δεινά και τη δυστυχία που έσπειρε παντού, ιδιαίτερα στις φτωχότερες τάξεις, τις σφαγές αθώων ανθρώπων με τις συνηθισμένες ψευδείς κατηγορίες προδοσίας, τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας, καθώς και την ανυπολόγιστη εθνική ζημία της Ελλάδος στο τέλος του πολέμου όταν ήρθε η ώρα των συζητήσεων με τους συμμάχους στο τραπέζι της ειρήνης.

Αναπόφευκτη συνέπεια ήταν η αντίδραση της αντίθετης πλευράς και του επίσημου Κράτους κατά τη μετέπειτα τη μεταπελευθερωτική περίοδο, με τα βίαια και σε πολλές περιπτώσεις υπερβολικά μέτρα που εφαρμόστηκαν κατά του ΚΚΕ και των παρασυρθέντων μελών Εαμικών οργανώσεων.

Η περιοδεία του Άρη με τους αντάρτες του συνεχίστηκε την επομένη προς τα νοτιοδυτικά αλλά, όταν περάσαμε από την περιοχή του Μικρού Χωριού, έστριψε βόρεια με κατεύθυνση το χωριό Φιδάκια. Η στροφή αυτή μου έδωσε την ελπίδα πως τερματιζόταν επιτέλους η περιοδεία του στην Αιτωλοακαρνανία. Στα Φιδάκια, που φθάσαμε το σούρουπο, μπήκαμε επιδεικτικά με αντάρτικα τραγούδια και κατευθυνθήκαμε στο σχολείο όπου οι χωρικοί είχαν αναμμένη μια μεγάλη σόμπα για να ζεσταθούμε, ενώ στην πλατεία του χωριού έκαιγε μια

μεγάλη φωτιά κάτω από ένα καζάνι στο οποίο ετοιμάζαν φαγητό για τους αντάρτες. Μετά το φαγοπότι ακολούθησαν χοροί και τραγούδια γύρω από τη φωτιά μαζί με ντόπιους.

Ολόκληρη την ημέρα την περάσαμε στο χωριό όπου ο Άρης ασχολήθηκε με οργανωτικά θέματα. Το σούρουπο ξεκινήσαμε πάλι και τα χαράματα φθάσαμε στο Παπαρούσι. Εδώ έμελλε ν' αλλάξει αιφνιδίως η συμπεριφορά του Άρη προς εμάς. Μετά από ένα καλό φαγητό τραβηχτήκαμε σ' ένα ύψωμα έξω από το χωριό γιατί ήταν ωραία ηλιολούστη μέρα. Όμως δεν πέρασε πολύ ώρα, όταν είδαμε μια άλλη μεγάλη φάλαγγα ανταρτών να έρχεται προς το μέρος μας. Ήταν το τμήμα Ευρυτανίας του ΕΛΑΣ με τρεις ομάδες, των Άθω Ρουμελιώτη, Ερμή και Καπλάνη. Μαζί τους έφεραν και τον ασυρματιστή μας Νταγκ που είχε πέσει μέσα στο Καρπενήσι. Μόλις μας είδε άστραψαν τα μάτια του, όπως και τα δικά μας, από έκπληξη, χαρά και ενθουσιασμό. Σχεδόν αγκαλιαστήκαμε, γιατί τον θεωρούσαμε χαμένο νομίζοντας ότι είχε συλληφθεί από τους Ιταλούς. Η συνάντηση αυτή των ομάδων του ΕΛΑΣ ήταν απροσδόκητη και κατέληξε σε πανηγύρι. Απ' όλες τις πλευρές ακούγονταν φωνές, γέλια, τραγούδια, σάλπιγγες, γινόταν πανζουρλισμός. Για εμάς τους τρεις πάντως το σπουδαίο γεγονός ήταν η ανεύρεση του τέταρτου μέλους του κλιμακίου μας.

Ο Νταγκ μας διηγήθηκε πώς τον έκρυψαν οι χωρικοί και μετά τον έβγαλαν από την πόλη διοχετεύοντάς τον την νύχτα στο τμήμα αυτό των ανταρτών, όπου και τον ενέταξαν στη δύναμή τους σαν αντάρτη. Το δράμα του Νταγκ ήταν ότι δε μπορούσε να συνεννοηθεί μαζί τους, κανείς δεν ήξερε τη γλώσσα του κι έτσι βρισκόταν στο σκοτάδι. Δεν ήταν βέβαιος αν εμείς γλυτώσαμε, ή αν θα συναντούσε ποτέ κανέναν από την ομάδα Χάρλινγκ, παρ' όλο που οι καπετάνιοι της ομάδος του προσπάθησαν με νοήματα να του εξηγήσουν πως εμείς είμαστε σώοι μαζί με τους αντάρτες. Από τους νεοφερμένους ομαδάρχες ξεχώριζε ο Άθως Ρουμελιώτης: ήταν ψηλός, ευθυτενής, λίγο

νευρικός αλλά ευπρεπής και δεν είχε πολλά λόγια. Το πραγματικό του όνομα ήταν Σωκράτης Γκέκας. Ο Νικηφόρος τον περιγράφει σαν ακατάδεχτο και αλαζονικό, όμως σε μένα δεν έκανε αυτή την εντύπωση, αντίθετα τον βρήκα ευγενικό και φιλικό. Από αυτούς τους αντάρτες, μάθαμε και τις αντιδράσεις των Ιταλών στο Καρπενήσι όταν προσγειωθήκαμε εκεί. Για να δείξουν στον κόσμο ότι μας εξουδετέρωσαν, έντυσαν κάποιον δικό τους με μία από τις φόρμες μας και τον περιέφεραν στην πόλη, αλλά γελοιοποιήθηκαν γιατί κάποιος φαίνεται ότι τον γνώριζε, κι αμέσως μαθεύτηκε το φιάσκο.

Όλα τα τμήματα των ανταρτών στρατοπέδευσαν μαζί μέσα στα έλατα ενώ οι καπετάνιοι και τα στελέχη αποσύρθηκαν για σύσκεψη. Όμως πριν περάσει λίγη ώρα, ξαφνικά, σηκώθηκαν και έκαναν περίεργες κινήσεις, μιλούσαν ψιθυριστά και με κάποια νευρικότητα. Ήταν φανερό πως κάτι πολύ σοβαρό συνέβαινε. Πράγματι είχε φθάσει εκεί ένας αγγελιαφόρος με δύο σημειώματα που έστειλε ένας παπάς από κάποιο κοντινό χωριό (Βελότα Ευρυτανίας κατά τον Γούντχαουζ, Χρυσώ κατά τον Νικηφόρο) και τα πήγε κατ' ευθείαν στον Άρη. Τα είχε γράψει ο Κρις Γούντχαουζ, το ένα ελληνικά προς τον Άρη και το άλλο αγγλικά προς τον Κουκ. Ήταν ήδη 8 Νοεμβρίου, όταν ο Κρις, κατά την πορεία του προς το Βάλτο για να συναντήσει το Ζέρβα, πέρασε από την περιοχή εκείνη και σε κάποιο εξωκλήσι πληροφορήθηκε από τον παπά για την παρουσία του κλιμακίου μας στην ομάδα του Άρη Βελουχιώτη, που κατά σύμπτωση βρισκόταν σε σχετικά κοντινή απόσταση. Ο παπάς είπε στον Κρις ότι μας διέσωσε ο Άρης από τα χέρια των Ιταλών ύστερα από μάχη που έδωσε για το σκοπό αυτό. Ήταν η ιστορία που διαδιδόταν από το ΕΑΜ για να εντυπωσιάσει τον κόσμο.

Ο παπάς παίρνοντας τα δύο σημειώματα διαβεβαίωσε τον Κρις πως θα έφθαναν στον προορισμό τους εντός της ημέρας και έγραψε πάνω σε κάθε σημείωμα τη λέξη ΕΛΑΣ.

Πρώτη φορά έβλεπε ο Κρις αυτή τη λέξη και ρώτησε τι σημαίνει. Όταν ο παπάς του εξήγησε πως σήμαινε «Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός», ο Κρις ενθουσιάστηκε και ήθελε να έλθει να μας συναντήσει αλλά δε μπορούσε να διακόψει την πορεία του γιατί δεν τον έπαιρνε η προθεσμία που είχε θέσει ο Έντυ. Στα σημειώματα έγραφε ότι πήγαινε προς το Βάλτο ελπίζοντας να συναντήσει το Ζέρβα μέσα σε δυο-τρεις μέρες και να τον φέρει για την εκτέλεση της Επιχειρήσεως. Από τον Άρη ζητούσε συνεργασία γι' αυτή την επιχείρηση στην οποία το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής έδινε μεγάλη σημασία. Σ' εμάς έδινε την τοποθεσία της σπηλιάς που ήταν εγκατεστημένος ο Μάγιερς με τους άλλους συναδέλφους μας κι έγραφε ότι το δρόμο θα μας τον έδειχνε κάποιος Πιστόλης που θα βρίσκαμε στη Στρώμνη.

Ο Άρης, ύστερα από σύντομη σύσκεψη με τους άλλους καπετάνιους, διέταξε τους Νικηφόρο και Πελοπίδα (Παντελής Λιάσκος, πολιτικός καθοδηγητής της ομάδος) να μας συνοδεύσουν με περίπου 25 άνδρες συνολικά, στη σπηλιά της Γκιώνας και να μας παραδώσουν στον αρχηγό της αποστολής μας. Είπε ότι θ' ακολουθούσε σύντομα και ο ίδιος με την υπόλοιπη δύναμή του. Φαίνεται πως περίμενε να δει πρώτα το αποτέλεσμα της συναντήσεως του Κρις με το Ζέρβα. Ξεκινήσαμε αμέσως, παρ' όλο που η μέρα ήταν προχωρημένη και ο καιρός βροχερός. Στο δρόμο μας έπιασε και καταιγίδα, άνοιξαν οι καταρράκτες του ουρανού ενώ ο αέρας φύσαγε άγρια κι έπεφταν κεραυνοί απ' όλες τις κατευθύνσεις. Χείμαρροι σχηματίζονταν κάτω από τα πόδια μας και γίναμε μουσκίδι μέχρι το κόκκαλο με τα νερά που έτρεχαν από τα ρούχα μας ως τα παπούτσια. Τα ρυάκια γίνονταν ποτάμια που κατέβαιναν ορμητικά απ' όλες τις πλευρές. Σκορπίσαμε και προς στιγμή χαθήκαμε μεταξύ μας μέσα στο σκοτάδι, αλλά τελικά καταφέραμε να φθάσουμε στο επόμενο χωριό, το Βουτύρου, με τη βοήθεια και χωρικών που βγήκαν με φανάρια να μας βρουν. Ήταν η πρώτη εμπειρία μου δύσκολης νυχτερινής πορείας υπό

τόσο κακές καιρικές συνθήκες, όχι όμως και η τελευταία γιατί με την πάροδο του χειμώνα ακολούθησαν κι άλλες πολλές. Αργότερα μάλιστα γνώρισα και χειρότερες, περνώντας νύχτες μέσα σε χιονοθύελλες. Εκείνο το βράδυ, για να στεγνώσουμε χρειάστηκε να μας φέρουν οι κάτοικοι δικά τους ρούχα να φορέσουμε ενώ όλη τη νύχτα οι γυναίκες τους στέγνωναν και σιδέρωναν τα δικά μας. Το χωριό ήταν ωραίο και πλούσιο με αρχοντικά σπίτια και τα φαγητά που μας φέρανε ήταν κάτι το φανταστικό, ακόμα και «ποντζ» μας φτιάξανε να πιούμε για να ζεσταθούμε.

Φύγαμε μόλις έφεξε. Στο δρόμο μας περάσαμε πάλι έξω από το Κρίκελο όπου βρήκαμε τα ίχνη του καταυλισμού των Ιταλών με τμήμα των οποίων είχαμε συγκρουσθεί πριν από δώδεκα μέρες. Τότε θυμήθηκα τους αιχμαλώτους που έπιασε ο ΕΛΑΣ και διερωτήθηκα τι άραγε τους έκανε. Μετά το Κρίκελο συναντήσαμε διάφορα κοπάδια πρόβατα και ο υπεύθυνος σίτισης της ομάδος μας άρπαζε από κάθε κοπάδι δύο πρόβατα. Με τον τρόπο αυτό μάζεψε κάμποσα αρνιά (ο Νικηφόρος γράφει δεκαέξι). Έτσι, όταν φτάσαμε στην πλαγιά Γραμμένη Οξυά και σταματήσαμε σ' ένα δάσος με πανύψηλες οξυές να διανυκτερεύσουμε, στήθηκε νέο λουκούλλειο δείπνο με τα σφαχτά που έψηναν οι αντάρτες χρησιμοποιώντας πρόχειρες ξύλινες σούβλες, στις φωτιές που είχαν ανάψει. Την άλλη μέρα συνεχίσαμε την πορεία μας με τον ίδιο γρήγορο ρυθμό, κόψαμε δεξιά στα Βαρδούσια, ανεβοκατεβήκαμε μερικά μεγάλα υψώματα, περάσαμε το γεφύρι του Μόρνου και τελικά φθάσαμε την επομένη μέρα χαράματα στην περιοχή της Στρώμνης. Πρέπει να ήταν 13 Νοεμβρίου. Εκεί συναντήσαμε μερικούς χωρικούς οι οποίοι προθυμοποιήθηκαν με χαρά και ενθουσιασμό να μας οδηγήσουν στην περίφημη σπηλιά, που βρισκόταν περίπου στα μισά του δρόμου από το χωριό ως το μεγάλο διάσελο της Γκιώνας. Διαπιστώσαμε πως όλοι σχεδόν εκεί ήξεραν πού ακριβώς έμεναν οι Άγγλοι.

Μόλις μας αντίκρυσαν οι συνάδελφοί μας από τη σπηλιά πετάχτηκαν ξαφνιασμένοι παρ' όλο που την

προηγούμενη νύχτα ο παπάς της Στρώμνης, Ανδρέας, πολύ φίλος και έμπιστος της Αποστολής, έφερε στον Έντυ τα νέα για την ανακάλυψή μας από τον Κρις και τις οδηγίες του να μας φέρουν στη σπηλιά. Επίσης, γνώριζε ότι θα φθάναμε εκεί την επομένη με συνοδεία ομάδος ανταρτών του Άρη. Η σκηνή της επανασυνδέσεως του κλιμακίου μας με τους συναδέλφους μας της Χάρλινγκ ήταν συγκινητική, μας υποδέχθηκαν με ζητωκραυγές, έγινε πανζουρλισμός. Τον πρώτο που διέκρινα ήταν ο Ντένυς. Εκείνος στην αρχή δυσκολεύτηκε να με γνωρίσει γιατί η γενειάδα μου είχε κιόλας μεγαλώσει μέσα στο δεκαπενθήμερο που είχα να ζυριστώ. Ολόκληρη σχεδόν η ομάδα Χάρλινγκ βρισκόταν εκεί, πλην των δύο ασυρματιστών που έμεναν στο σταθμό ασυρμάτου, μια ώρα μακριά στο πιο πάνω ύψωμα, και βέβαια του Κρις που είχε πάει για τον Ζέρβα. Σαν βροχή έπεφταν οι ερωτήσεις, ήθελαν να μάθουν όλες τις λεπτομέρειες, πώς χαθήκαμε πριν έξι εβδομάδες και ξαφνικά εμφανιστήκαμε εκεί με τόσους αντάρτες ενώ εκείνοι όλο αυτόν τον καιρό δεν εύρισκαν κανένα. Η μεγαλύτερη έκπληξη του Έντυ ήταν όταν άκουσε πως από την πρώτη μέρα της αφίξεώς μας βρήκαμε τον Άρη Βελουχιώτη, ενώ εκείνοι εξακολουθούσαν να νομίζουν πως τέτοιο πρόσωπο δεν υπήρχε, πως επρόκειτο για θρύλο. Ο Έντυ ήταν πανευτυχής, όχι μόνο γιατί βρέθηκε το τρίτο κλιμάκιο της Χάρλινγκ σώο αλλά και γιατί επιτέλους αντίκρυζε για πρώτη φορά πειθαρχημένη αντάρτικη ομάδα. Ο Νατ έκανε το διερμηνέα.

Στη σπηλιά βρήκαμε τρία νέα μέλη στην ομάδα Χάρλινγκ άγνωστά μας, τον Μάϊκλ Κούρυ (Khoury) ή Μιχάλη όπως ήταν γνωστός στην περιοχή, χριστιανό Άραβα από την Παλαιστίνη, και τους Τζελάλ Νάαφι (Naafi) ή Γιάννη, και Οσμάν Σούγκλι (Shugli) ή Παναγιώτη, Τουρκοκυπρίους. Ο Μιχάλης ή Μάϊκ, ένας σωματώδης τύπος, απλός στρατιώτης της Μεραρχίας Παλαιστίνης, είχε αιχμαλωτιστεί κατά την υποχώρηση των συμμάχων από την Ελλάδα, αλλά δραπέτευσε από το τραίνο που μετέφερε τους αιχμαλώτους

προς βορρά κι ανέβηκε στα γύρω βουνά. Έκτοτε, εγκαταστάθηκε μονίμως στην περιοχή της Στρώμνης παριστάνοντας τον Άγγλο αξιωματικό, απολαμβάνοντας έτσι τις περιποιήσεις και την εκτίμηση των χωρικών. Γύριζε ντυμένος άψογα με όλα τα διακριτικά του βαθμού που έφερε, οπλισμένος με γερμανικό αυτόματο όπλο. Είχε εντυπωσιάσει τους ντόπιους μέχρι που έφτιαξε και οικογένεια όπως μάθαμε. Το πραγματικό του επάγγελμα ήταν ξυλουργός. Με λίγα λόγια, ήταν ένας μικρο-απατεωνάκος αν και είχε πολύ καλό χαρακτήρα, ήταν ικανότατος σε όλα, ευσυνείδητος, πειθαρχικός και, όπως απεδείχθη, πολύ γενναίος. Ο Έντυ του απένειμε το βαθμό του υποδεκανέα εξ αρχής ενώ, αργότερα, τον έκανε λοχία και τον παρασημοφόρησε δύο φορές για την εξαιρετη δράση του με τη Συμμαχική Αποστολή.

Οι δύο Τουρκοκύπριοι ήταν κι αυτοί απλοί στρατιώτες του βρετανικού στρατού, είχαν δραπετεύσει από τους Γερμανούς κατά παρόμοιο τρόπο και βρήκαν καταφύγιο στο βουνό. Αυτοί ήταν μάλλον τεμπέληδες, ιδίως ο Παναγιώτης, τελείως ανειδίκευτοι, αλλά σαν στρατιώτες εν ενεργεία τέθηκαν αμέσως υπό τις διαταγές της Αποστολής μας. Και οι δύο τους βρέθηκαν στο σημείο που προσγειώθηκε το κλιμάκιο 2 του Γούντχαουζ και βοήθησαν στην περισυλλογή των υλικών του. Ήταν ξαδέλφια και τους είχε στρατολογήσει ο Μήταλας για το άναμμα των φωτιών στο πεδίο ρίψεων Χοροστάσι της Γκιώνας, όπου περίμενε τη ρίψη εφοδίων από τα συμμαχικά αεροπλάνα για την ομάδα Ψαρρού-Τσιγάντε που τελικά δεν έγινε ποτέ. Πάντως οι δυο αυτοί τύποι αποδείχθηκαν χρήσιμοι στην Αποστολή, παρ' όλα τα ελαττώματά τους, γιατί μιλούσαν άπταιστα ελληνικά και χρησιμοποιήθηκαν σαν βοηθητικό προσωπικό, οικιακές δουλειές, αλλά και σαν αγγελιαφόροι, ιδίως ο Γιάννης που ήταν δεινός πεζοπόρος. Γενικά, ήταν καλοί άνθρωποι και πάρα πολύ φιλέλληνες, τόσο που άλλαξαν τα μουσουλμανικά ονόματά τους σε χριστιανικά και είχαν εκδηλωθεί υπέρ της Ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα.

Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Νικηφόρος στο βιβλίο του, ο Έντυ του ανακοίνωσε πως σκοπός της Αποστολής μας ήταν η ανατίναξη μιας από τις τρεις γνωστές σιδηροδρομικές γέφυρες το συντομότερο δυνατό, κατά διαταγή του Γενικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής και τον ρώτησε αν μπορούσαμε να υπολογίζουμε στη βοήθεια των ανταρτών της οργανώσεώς του. Ο Νικηφόρος χωρίς δισταγμό απάντησε θετικά αλλά εξήγησε ότι την έγκριση θα την έδινε ο αρχηγός του Άρης Βελουχιώτης, ο οποίος έπρεπε να ερωτηθεί πρώτα. Μετά, ο Έντυ ανοίγοντας τους χάρτες ρώτησε τη γνώμη του Νικηφόρου για το ποιά από τις τρεις γνωστές γέφυρες ήταν, κατά τη γνώμη του, καταλληλότερος στόχος. Ο Νικηφόρος γνωρίζοντας άριστα τα γύρω εδάφη και τις συνθήκες απάντησε αμέσως ότι ο ενδεδειγμένος στόχος ήταν η γέφυρα του Γοργοπόταμου, επιβεβαιώνοντας έτσι την ορθότητα της αποφάσεως που είχε ήδη πάρει η Χάρλινγκ. Όταν ο Έντυ πληροφόρησε τον Νικηφόρο ότι είχε στείλει τον υπαρχηγό του, Γούντχαουζ, στο Βάλτο για βοήθεια από τον Ζέρβα, εκείνος έσπευσε ν' απαντήσει ότι δεν υπήρχε λόγος αναζητήσεως άλλων ανταρτικών ομάδων γιατί ο ΕΛΑΣ διέθετε την απαιτούμενη δύναμη. Κατόπιν ο Έντυ είπε πως περίμενε νέα ρίψη από αεροπλάνα, μετά δυό -τρεις μέρες, στη θέση Καταβόθρες και ρώτησε τον Νικηφόρο αν μπορούσε να στείλει μερικούς άνδρες εκεί για την περισυλλογή των εφοδίων. Άλλο που δεν ήθελε ο Νικηφόρος. Αμέσως προθυμοποιήθηκε να φροντίσει το θέμα, όπως άλλωστε είχε ήδη κάνει και για την ασφάλεια του σταθμού ασυρμάτου μόλις φθάσαμε, με την αποστολή μικρής ομάδος ανταρτών χωρίς να του ζητηθεί. Επίσης, πρόσθεσε ο Έντυ, πως θα χρειάζονταν μερικοί άνδρες να βοηθήσουν τους σαμποτέρ αξιωματικούς, που ετοίμαζαν τα εκρηκτικά για την Επιχείρηση, εκπαιδευόμενοι κατάλληλα από αυτούς. Ο Νικηφόρος συμφώνησε να διαθέσει τρεις-τέσσερις αντάρτες για το σκοπό αυτό, καθώς και άλλους τόσους περίπου για την ομάδα μεταφοράς των εκρηκτικών και των σχετικών

υλικών μέχρι το στόχο. Για την εξασφάλιση του απαιτούμενου αριθμού μολαιριών είχαν ήδη φροντίσει οι Άγγλοι. Αυτά θα έρχονταν από τη Στρώμνη.

Η εκπαίδευση των ανταρτών άρχισε χωρίς χρονοτριβή, πάνω στα ξύλινα ομοιώματα των τμημάτων τη γέφυρας που θα ανατίναζαν, τα οποία είχαν ετοιμάσει οι Άγγλοι με την πολύτιμη βοήθεια του Μιχάλη. Όμως περνούσε ο καιρός και ο Άρης δεν εμφανιζόταν με τους αντάρτες του ενώ μας είχε βεβαιώσει πως θ' ακολουθούσε σύντομα οπωσδήποτε, κι αυτό το μήνυμα είχε διαβιβάσει ο Νικηφόρος στον Έντυ. Στο μεταξύ άρχισε η εξοικίωση και συναδέλφωση μεταξύ των ανταρτών του ΕΛΑΣ και των Βρετανών που τους εκπαίδευαν και τους έδειχναν τη χρήση των αυτομάτων όπλων. Στεν από τα οποία είχαν διασωθεί καμμιά εικοσαριά κομμάτια. Μάλιστα, χάρισαν στον ΕΛΑΣ τα μισά καθώς και τīs μισές χειροβομβίδες που διέθεταν. Αλλά και ο Νικηφόρος είχε φανεί γενναιόδωρος, γιατί ακούγοντας τον Ντένυς να μουρμουρίζει πως δεν είχαν φάει φαγητό της προκοπής για δυό μέρες, ενώ έβλεπε πως οι αντάρτες έσερναν μαζί τους τόσα πρόβατα, μας δώρησε τα μισά χωρίς δεύτερη παράκληση.

Αντίθετα προς την προθυμία συνεργασίας που έδειξε ο Νικηφόρος από την αρχή, ο πολιτικός καθοδηγητής Πελοπίδας κρατούσε κάποια απόσταση. Όταν του ανέφερε ο Νικηφόρος τη συζήτηση που είχε με τον Έντυ για την Επιχείρηση, ο Πελοπίδας παρατήρησε πως δεν έπρεπε να υποσχεθεί τίποτα γιατί ακόμα δεν γνώριζαν με τι ανθρώπους είχαν να κάνουν, όπως έλεγε ο Άρης. Όμως ο Νικηφόρος τον διαβεβαίωσε πως δεν είχε αναλάβει καμμιά δέσμευση και είπε ότι δεν θα ήταν σωστό να δείξουν επιφυλακτικότητα απέναντι των Άγγλων από την πρώτη επαφή. Κάτι μουρμούρισε ο Πελοπίδας και δεν ξαναμίλησε. Στο μεταξύ επανεμφανίστηκε ξαφνικά ο Καραλίβανος με μερικούς από τους συντρόφους του, αλλά οι Άγγλοι τον υποδέχθηκαν με πολύ ψυχρότητα κι εξήγησαν στον Νικηφόρο αυτή τη στάση τους.

Στις 16 Νοεμβρίου, ο Έντν άρχισε ν' ανησυχεί όχι μόνο για τη μη εμφάνιση του Άρη αλλά και για την έλλειψη πληροφοριών σχετικών με την αποστολή του Κρις στον Ζέρβα, επειδή ήταν η προτελευταία ημέρα της προθεσμίας που είχε τάξει για την άφιξή τους. Η Επιχείρηση έπρεπε να γίνει σε φεγγαρόλουστη νύχτα και ο Έντν υπολόγιζε ότι θα χρειαζόταν δύο-τρεις μέρες μετά την επιστροφή του Κρις με το Ζέρβα και τους αντάρτες του για τη σχετική οργάνωση, την προετοιμασία, τις τελευταίες επί τόπου αναγνωρίσεις, την εκπόνηση του σχεδίου επιθέσεως προς εξουδετέρωση της φρουράς της γέφυρας και την εκτέλεση της Επιχειρήσεως. Όμως η αδημονία του δεν κράτησε πολύ γιατί την ίδια μέρα έφθασε στη σπηλιά ο παπά-Ανδρέας της Στρώμνης φέροντας τα καλά νέα ότι ο Κρις μαζί με μεγάλη δύναμη εκατό ανδρών υπό την ηγεσία των Ζέρβα και Άρη βρισκόταν κοντά και θα έφθαναν εκεί την επόμενη μέρα.

7. Ο ΖΕΡΒΑΣ ΣΤΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ

Ας δούμε τώρα με λίγα λόγια τα γεγονότα όπως εξελίχθηκαν μεταξύ της 3ης Νοεμβρίου που ο Κρις έφυγε από τη σπηλιά της Γκιώνας μέχρι την επιστροφή του. Ξεκίνησε με οδηγό και συνοδό το Μπάρμπα Νίκο, αλλά ο Κρις ήταν πολύ ταχύς, βάδιζε σαν τσακάλι στα κατσάβραχα υπό οποιεσδήποτε καιρικές συνθήκες και είχε μεγάλη αντοχή, παρ' όλο το ευγενές της καταγωγής του. Ο Μπάρμπα Νίκος δεν βάσταξε πάνω από τρεις μέρες τέτοια πεζοπορία οπότε φρόντισε ν' αντικατασταθεί από άλλον πιο σκληρό πεζοπόρο, τον Λεωνίδα της οικογενείας Πιστόλη. Όμως εκείνος εγκατέλειψε τον αγώνα ύστερα από μια μέρα. Την επομένη 8 Νοεμβρίου, προχωρώντας μόνος πλέον ο Κρις, συνάντησε τον παπά που όπως ήδη ανέφερα τον πληροφόρησε για την παρουσία του κλιμακίου μας εκεί κοντά με τον Άρη και τους αντάρτες του. Τότε ακριβώς μας έστειλε ο Κρις τα δύο σημειώματα πάνω στα οποία έγραψε ο παπάς τη λέξη «ΕΛΑΣ» που ο Κρις έβλεπε κι άκουγε για πρώτη φορά. Στη διαδρομή του ο Γούντχαουζ συναντούσε πότε-πότε μεμονωμένους ενόπλους αλλά δεν σταματούσε να μιλήσει με κανέναν, έτρεχε να φθάσει στο Σακαρέτσι (Περδικάκι) του Βάλτου το συντομότερο. Τις νύχτες κοιμόταν κάτω από κανένα δέντρο ή βράχο. Στο μεταξύ ο Ζέρβας είχε ειδοποιηθεί από την Αθήνα ότι θα έφθανε εκεί Άγγλος αξιωματικός, μεταξύ 5 και 7 Νοεμβρίου. Δεν γνώριζε τ' όνομά του, μόνο σύνθημα και παρασύνθημα ήξερε για την αναγνώρισή του. Ο Ζέρβας που

είχε αποστρατευθεί με το βαθμό του συνταγματάρχη το 1926 για την ανάμιξη του στα κινήματα Πάγκαλου και Κονδύλη, έφερε το βαθμό του στρατηγού στο αντάρτικο.

Για τη συνάντηση με τον Άγγλο αξιωματικό, ο Ζέρβας είχε στείλει τον υπασπιστή του λοχαγό Μιχάλη Μυριδάκη (καθηγητή μαθηματικών), επειδή ο ίδιος είχε εμπλακεί σε μάχη με ιταλικά αποσπάσματα που είχαν κινητοποιηθεί εναντίον του ΕΔΕΣ. Όπως αναφέρει ο Κομνηνός Πυρομάγλου, υπαρχηγός του Ζέρβα, στο βιβλίο του *Δούρειος Ίππος*, από τις 20 Οκτωβρίου είχαν κινηθεί εναντίον τους επτά ιταλικά τάγματα. Η συνάντηση του Κρις με τον Μυριδάκη έγινε στις 9 Νοεμβρίου, στο Σακαρέτσι, στο σπίτι του παπά, παρουσία και του προέδρου της Κοινότητας. Ο Γούντχαουζ συστήθηκε ως Κρις, ή Χρήστου, δεν έδωσε το πραγματικό του όνομα για λόγους ασφαλείας. Ο Ζέρβας βρισκόταν στο χωριό Αργύρι, στα σύνορα των νομών Άρτας, Καρδίτσας, Ευρυτανίας και Αιτωλοακαρνανίας. Οι Μιχάλης και Κρις ξεκίνησαν για το Αργύρι αμέσως μετά την συνάντησή τους, όπου εφθασαν το απόγευμα της επομένης μέρας, 10 Νοεμβρίου περπατώντας νύχτα και μέρα. Η συνάντηση Ζέρβα-Γούντχαουζ απετέλεσε, κατ' εμέ, σταθμό στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδος, σωτήριο για το Έθνος. Γιατί οδήγησε τελικά στην ανάσχεση του υπαρκτού τότε κινδύνου υποταγής της χώρας στον ολοκληρωτισμό και ενδεχομένως στον εδαφικό ακρωτηριασμό της, που εν αγνοία όλων των Ελλήνων συζητούσε το ΚΚΕ με τους βόρειους γείτονές μας εκείνη την εποχή.

Ο Ζέρβας απαστράπτοντας από χαρά όταν αντίκρυσε τον Γούντχαουζ, τον αγκάλιασε και τον φίλησε, αναφωνώντας «Καλώς τον Ευάγγελο». Το όνομα Ευάγγελος έδωσε στον Κρις γιατί τον θεώρησε σαν άγγελο καλών ειδήσεων. Έτσι συνδυάζοντας το όνομα Ευάγγελος με το Χρήστου έγινε ο Γουντχάουζ «Ευάγγελος Χρήστου». Αφού εξήγησε στον Ζέρβα το σκοπό της Αποστολής Χάρλινγκ, ο Κρις ζήτησε τη βοήθειά του για την εκτέλεση της Επιχειρήσεως. Η

ανταπόκριση του Ζέρβα ήταν αμέσως θετική, χωρίς επιφυλάξεις, και με μεγάλη αισιοδοξία για το αποτέλεσμα της. Κατόπιν, ο Κρις ενημέρωσε τον Ζέρβα για τη δική του ειδική αποστολή, δηλαδή την μετά την Επιχείρηση παραμονή κοντά του σα σύνδεσμος του Γενικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής (ΓΣΜΑ), μαζί με εμέ και δύο ασυρματιστές. Αυτό χαροποίησε ιδιαίτερα τον Ζέρβα και αναπτέρωσε το ηθικό του, ενισχύοντας και τη διάθεσή του για τη συνέχιση του ανταρτικού αγώνα μέχρι την απελευθέρωση. Η προσωπικότητα του Ζέρβα αλλά και του υπαρχηγού του Πυρομάγλου εντυπωσίασε τον Κρις και τον γέμισε αισιοδοξία.

Η προετοιμασία αναχωρήσεως από το Αργύρι για τη Γκιώνα πήρε δυό μέρες περίπου. Ο Ζέρβας επέλεξε περί τους 100 άνδρες για την Επιχείρηση και άφησε επί τόπου μια μικρή δύναμη να συνεχίσει το τουφεκίδι ώστε να μην υποπτευθούν οι Ιταλοί ότι εγκατέλειψε τις θέσεις του και κάνουν νέα επίθεση, τότε μάλιστα που εκείνοι ετοιμάζονταν ήδη ν' αποσυρθούν. Πριν αναχωρήσουν, ο Κρις έστειλε στην Αθήνα σήμα προς το Κάιρο, για να μεταδοθεί μέσω του ασυρμάτου του «Προμηθέα», στο οποίο ανέφερε τη συνάντησή του με τον Ζέρβα και ότι έσπευδαν στον Μάγιερς με δύναμη εκατό ανδρών.

Στις 12 Νοεμβρίου ξεκίνησε από το Αργύρι η φάλαγγα του ΕΔΕΣ από σχεδόν ρακένδυτους αντάρτες, οπλισμένους με κάθε είδους ελαφρύ οπλισμό, παμπάλαιο ως επί το πλείστον, όλοι πεζοί μέχρι και το στρατηγό. Πολλοί από τους αντάρτες ήταν ξυπόλητοι, με πανιά στα πόδια αντί παπούτσια, με αποτέλεσμα μερικοί απ' αυτούς να μείνουν στο δρόμο. Παρ' όλα αυτά η φάλαγγα εδονείτο από ενθουσιασμό, απaráμιλλο πατριωτισμό και αποφασιστικότητα. Την επομένη μέρα έφθασαν στο Κεράσοβο, όπου ήλθε ένας απεσταλμένος του Άθω Ρουμελιώτη με σημείωμα για τον Ζέρβα που τον προειδοποιούσε να μην προχωρήσει άλλο γιατί διέτρεχε μεγάλο κίνδυνο από τον Άρη. Κατά πόσο η πληροφορία

αυτή ήταν σωστή είναι άγνωστο, όμως υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να ήταν επειδή στο μεταξύ ο Άθως είχε έλθει σε διάσταση με τον Άρη, του οποίου τα μυστικά γνώριζε πολύ καλά. Ο Άθως ζήτησε επίσης να συναντήσει το στρατηγό αλλά δέ μπορούσε να καθυστερήσει η φάλαγγα. Πάντως ο Ζέρβας, μπαίνοντας στην Ευρυτανία, έστειλε, σαν διπλωμάτης, αδελφικό χαιρετισμό στον Άρη που βρισκόταν τότε στο Παπαρούσι, καλώντας τον σε συνεργασία και ορίζοντας τόπο συναντήσεως το χωριό Βίνιανη. Ο Πυρομάγλου αναφέρει στο βιβλίο του ότι η διαμάχη μεταξύ Άρη και Άθω αφορούσε στο ποιός από τους δύο θα έπαιρνε την αρχηγία του ΕΛΑΣ. Όπως μάθαμε αργότερα, τότε το ΚΚΕ εμπιστευόταν περισσότερο τον Άθω ενώ αμφέβαλλε για τη συμμόρφωση του Άρη στις εντολές του Κόμματος. Τελικά, επεκράτησε ο Άρης ενώ ο Άθως απεχώρησε από τον ΕΛΑΣ.

Ο Άρης ανταποκρινόμενος στις προσκλήσεις των Κρις και Ζέρβα πήγε στη Βίνιανη, έχοντας μαζί του τον ίδιο περίπου αριθμό ανταρτών όπως ο ΕΔΕΣ. Εκεί έγινε η πρώτη ιστορική συνάντηση, Άρη, Ζέρβα και Γούντχαουζ, το πρωί της 14ης Νοεμβρίου, κατά την οποία συμφώνησαν να συνεργαστούν όλοι μαζί για την πραγματοποίηση της Επιχειρήσεως. Στη συζήτηση αναφέρθηκε το όνομα του Άθω και ο Άρης τον κατηγόρησε σαν μη συνεργάσιμο και προδότη του αγώνα. Φεύγοντας από τη Βίνιανη όλοι μαζί για το Μαύρο Λιθάρι, ο Άρης άφησε πίσω περί τους 20 άνδρες με δικαιολογία την καταδίωξη του Άθω, αλλά και ο Ζέρβας αναγκάστηκε ν' αφήσει πίσω μια ομάδα ασφαλείας επειδή πληροφορήθηκε από έμπιστους κατοίκους της περιοχής ότι διέτρεχε ο ίδιος κίνδυνο από τους καπετάνιους του ΕΛΑΣ (τους αποκαλούσαν ληστοκομμουνιστές). Η φάλαγγα προχώρησε με δυνατή βροχή και διαβαίνοντας τον Τυμφρηστό πέρασε από τα χωριά Γαρδίκι, Κυριακωχώρι και Κολοκυθιά, όπου ο Άρης παρέμεινε αφού υποσχέθηκε στους Ζέρβα και Κρις ότι θα τους συναντούσε την επόμενη μέρα. Στο Μαύρο Λιθάρι έφθασε η φάλαγγα

το βράδυ της 17 Νοεμβρίου και, παρ' όλη τη φοβερή κόπωση και τη βροχή που αργότερα γύρισε σε χιόνι, ο Κρις πήρε μαζί του τον Μυριδάκη και συνέχισαν σχεδόν τροχάδην για τη σπηλιά της Στρώμνης στην Γκιώνα.

Από το πρωί της 17ης Νοεμβρίου, ο Έντυ περίμενε την άφιξη του Κρις με τη δύναμη των ενωμένων ανταρτικών ομάδων ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ. Όσο περνούσε η μέρα, η αγωνία του μεγάλωνε μέχρι που νύχτωσε κι έπεσε να κοιμηθεί χωρίς να έχει πάρει νεώτερες ειδήσεις. Ήταν γύρω στα μεσάνυχτα όταν τον ξύπνησε ο Κρις, που μόλις είχε φθάσει συνοδευόμενος από το λοχαγό Μυριδάκη, λέγοντάς του «γύρισα κ' έχω εκτελέσει τις εντολές σου». Του είπε ότι άφησε πίσω τον Ζέρβα, μισή περίπου μέρα δρόμο, με δύναμη πενήντα ανταρτών και τον Άρη με ακόμη περισσότερους άνδρες, και ότι συμφώνησαν να γίνει κοινή συνάντηση όλων μαζί το επόμενο πρωί στο χωριό Μαύρο Λιθάρι, σε απόσταση δύο ωρών από τη σπηλιά.

Ο Έντυ, μετά τις συστάσεις και την ανταλλαγή φιλοφρονήσεων με τον Μυριδάκη, μέσα σε ατμόσφαιρα μεγάλης ευφορίας κι' ενθουσιασμού, κοίταξε το ρολοί του και βλέποντας πως είχε περάσει ένα τέταρτο μετά τα μεσάνυχτα, δηλαδή ότι ήταν ήδη 18 Νοεμβρίου, παρατήρησε τον Κρις πως δεν τήρησε την υπόσχεσή του να είναι πίσω στις 17 του μηνός. Ο Μυριδάκης όμως, αφού κοίταξε κι αυτός- το δικό του ρολοί, επενέβη λέγοντας ότι δεν ήταν ακόμη μεσάνυχτα γιατί η ώρα είχε αλλάξει στη χειμερινή κι' επομένως ο Κρις επέστρεψε πριν από την εκπνοή της προθεσμίας. Αυτό προκάλεσε μεγάλη ευθυμία και ζητωκραυγές από τα μέλη της Αποστολής.

Το μεσημέρι της επόμενης μέρας, εμφανίστηκε στη σπηλιά ο Ζέρβας με μια μικρή συνοδεία, όπου και συναντήθηκε με τον Έντυ για πρώτη φορά. Μετά τα φιλιά και τις φιλοφρονήσεις, κάθησαν να συζητήσουν για την Επιχείρηση. Από την πρώτη στιγμή, ο Έντυ αισθάνθηκε ότι μπορούσε να έχει εμπιστοσύνη στον Ζέρβα. Αφού τον κατατόπισε λεπτομερώς για την προεργασία που είχε κάνει

ως τότε η βρετανική ομάδα, τις αναγνωρίσεις της στις τρεις γέφυρες, τα στοιχεία που συνέλεξε και τις προετοιμασίες των ειδικών σαμποτέρ, του ανέπτυξε το Σχέδιο Επιχειρήσεως όπως το είχε συλλάβει ο ίδιος, και ρώτησε για τις απόψεις του, σαν αρχηγού της όλης επιχειρήσεως. Ο Ζέρβας συμφώνησε κατ' αρχήν με το Σχέδιο, αλλά πρόσθεσε ότι για λεπτομερείς παρατηρήσεις και ενδεχομένως αναπροσαρμογές θα έπρεπε να περιμένουν την άφιξη και του Άρη ο οποίος ήταν γνώστης της περιοχής. Σε ερώτηση του Έντυ τι θα γινόταν αν ο Άρης δε συμφωνούσε σ' αυτό το σχέδιο, ο Ζέρβας χαμογέλασε ελαφρά και απήντησε «αφήστε το σε μένα, θα του το θέσω έτσι ώστε στο τέλος να το θεωρήσει δικό του». Πρόσθεσε όμως ότι, κατά τη γνώμη του, θα ήταν σωστό να δοθεί συναρχηγία στον Άρη, όχι μόνο από αβρότητα επειδή βρισκόμαστε στη δική του περιοχή αλλά και για ψυχολογικούς λόγους, επειδή θα έπαιρναν μέρος περισσότεροι άνδρες του ΕΛΑΣ. Ο Έντυ απήντησε ότι δε μπορεί να υπάρχουν δύο αρχηγοί, όμως συμφώνησε στο να τίθενται υπό την κρίση του Άρη όλα τα μείζονα θέματα πριν από την λήψη αποφάσεων. Τέλος, ο Έντυ έθεσε τον εαυτό του στη διάθεση του στρατηγού, σαν επιτελάρχης του για την Επιχείρηση.

Αφού παραδώσαμε στον Μυριδάκη τα αυτόματα Στεν και τις χειροβομβίδες που είχαμε κρατήσει για τον ΕΔΕΣ, αρχίσαμε αμέσως και την εκπαίδευση των ανδρών του στη χρήση τους, όπως είχαμε κάνει και με τους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι αντάρτες των δύο αυτών οργανώσεων έδειξαν ευθύς εξ αρχής πνεύμα καλής συνεργασίας και συναδελφική αλληλεγγύη, χωρίς επιφυλάξεις, τόσο μεταξύ τους όσο και με τους Βρετανούς. Η εσωτερική διάβρωση από το σαράκι της πολιτικής και η αντισυμμαχική συμπεριφορά που εκδηλώθηκε αργότερα στις τάξεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, για την οποία οι απλοί αντάρτες στη μέγιστη πλειοψηφία τους δεν έφεραν καμιά ευθύνη, δεν είχε ακόμη μεθοδευθεί από την ηγεσία του.

Η πίεση της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ στον Άρη, να μη συμμετάσχει στην Επιχείρηση και «να ξεμπερδέψει» με τον Ζέρβα, φαίνεται ότι αυξανόταν στο μεταξύ. Όπως διαπιστώσαμε, η καθυστέρηση του Άρη στην Κολοκυθιά οφειλόταν στο γεγονός ότι περίμενε νεώτερες οδηγίες από την Αθήνα. Πράγματι, στις 16 Νοεμβρίου, έφθασε εκεί επιτροπή του ΕΑΜ από τη Λαμία με σκοπό να εμποδίσει οπωσδήποτε τη συμμετοχή του ΕΛΑΣ στην Επιχείρηση. Ο ίδιος ο Άρης εμπιστεύθηκε το γεγονός στον Κομνηνό Πυρομάγλου, αλλά και στον Γούντχαουζ, όπως αναφέρουν και οι δύο στα βιβλία τους. Ο Πυρομάγλου, στο βιβλίο του *Ο Δούρειος Ίππος* (σελ. 53) γράφει ότι ο Βελουχιώτης συνέλαβε τη σημασία και την απήχηση που θα είχε στην ψυχολογία του Ελληνικού Λαού το εγχείρημα αυτό και δέχτηκε να συμμετάσχει ενεργώς. Επίσης, ο ίδιος επαναλαμβάνει στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* της 7.10.76 πως όταν ο Άρης του εμπιστεύθηκε το περιστατικό του είπε «δεν θα αφήσω σ' εσάς την πρωτοβουλία, τώρα αρχίζει ο αγώνας, αυτοί στην Αθήνα είναι κόπανοι».

Ο Άρης, άσχετα από τα πολύ σοβαρά ελαττώματα και τα αδίστακτα εγκληματικά ένστικτά του, που αργότερα εκδηλώθηκαν ωμά στην πράξη, ήταν γεννημένος ηγέτης με μεγάλη πολιτική διορατικότητα. Εκείνος διέβλεπε ότι θα ήταν καταστροφή για το μέλλον του ΕΛΑΣ εάν τότε, στην αρχή του αντάρτικου, γινόταν η συμμαχική επιχείρηση με δυνάμεις του Ζέρβα, στην περιοχή του ΕΑΜ, χωρίς τη συμμετοχή του. Ο ΕΔΕΣ θα έπαιρνε το προβάδισμα ενώ ο ΕΛΑΣ δε θα μπορούσε πλέον να υπολογίζει στην υλική βοήθεια των Συμμάχων, ούτε στην ηθική υποστήριξη του κόσμου για εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα τον οποίο πρόβαλλε για την προσέλκυση των νέων που ήθελαν πραγματικά να πολεμήσουν τους κατακτητές. Παρ' όλα αυτά ο Άρης έπρεπε να είναι προσεκτικός στη φάση εκείνη γιατί το ΚΚΕ τον έβλεπε ακόμη με καχυποψία σαν πρώην «δηλωσία» της περιόδου της δικτατορίας Μεταξά (ο Άθως δεν είχε τέτοια ρετσίνα) και επίσης γιατί είχε δίπλα

του άλλους καπετάνιους έμπιστα στελέχη του ΚΚΕ (Περικλής, Διαμαντής, Θάνος, κ.λπ.).

Το Μαύρο Λιθάρι είχε οριστεί τόπος συγκεντρώσεως όλων των ομάδων, με προοπτική εκκινήσεως για τον τελικό σταθμό πλησιέστερα στο στόχο την 20 Νοεμβρίου. Τα μέλη της Χάρλινγκ μαζί με τον Ζέρβα και την ακολουθία του, τον Νικηφόρο με την ομάδα του, και είκοσι περίπου μουλάρια φορτωμένα με εκρηκτικά και τα σχετικά υλικά προπαρασκευασμένα κατάλληλα γι' άμεση χρήση, ξεκίνησαν από τη σπηλιά με άσχημες καιρικές συνθήκες. Έπεφτε πυκνό χιόνι που έκανε την πορεία δύσκολη, αλλά το ηθικό των ανταρτών ήταν πολύ ψηλό. Φθάσαμε στο Μαύρο Λιθάρι σχεδόν χωρίς να το καταλάβουμε. Στην ομάδα του Τομ είχε αποσπάσει ο Μυριδάκης τρεις από τους καλύτερους αντάρτες του, όπως είχε κάνει και ο Νικηφόρος εκ μέρους του ΕΛΑΣ. Πάντως, οι τρεις αυτοί αντάρτες του ΕΔΕΣ (Γιώργος Ζαγκαβιέρος, Σίμος Παραστατίδης και Ελευθέριος Γαυγιατάκης) αποδείχθηκαν πολύτιμοι βοηθοί των σαμποτέρ στις κρίσιμες στιγμές εκτελέσεως του έργου τους, ενώ δε μπορεί να λεχθεί το ίδιο και για τους άλλους του ΕΛΑΣ, όπως θα δούμε.

Ο Άρης έφθασε στο Μαύρο Λιθάρι με τους αντάρτες του το απόγευμα της ίδιας μέρας. Ευτυχώς το χωριό ήταν μεγάλο και παρ' όλη τη συγκέντρωση τόσων ανδρών δεν δημιουργήθηκε πρόβλημα καταυλισμού και τροφοδοσίας. Οι επιμελητείες τόσο του ΕΑΜ όσο και του ΕΔΕΣ έδειξαν πως ήταν πολύ καλά οργανωμένες. Για τον Άρη αναφέρει ο Έντυ στο βιβλίο του ότι από τη πρώτη στιγμή που τον συνάντησε εντυπωσιάστηκε. Πρόσεξε την σκληρότητα εκφράσεως του προσώπου του Άρη και τη νευρικότητά του που μόνο όταν έπινε ηρέμιζε λιγάκι. Την αληθινή ταυτότητα και ιστορία του Άρη Βελουχιώτη πληροφορήθηκε ο Έντυ πολύ σύντομα, ότι δηλαδή δεν επρόκειτο περί ταγματάρχη του πυροβολικού, όπως εμφανιζόταν, αλλά περί του περιβόητου Θανάση Κλάρα με μεγάλο παρελθόν διεθνούς κομμουνιστικής δράσεως. Στην

πρώτη αυτή συνάντησή του με τον Έντυ, ο Άρης δήλωσε καθαρά ότι είχε μόνιμη εντολή από την Κεντρική Επιτροπή της Οργανώσεώς του να μην επιτίθεται κατά συγκροτημένων εχθρικών μονάδων, κι επομένως ήταν πολύ πιθανό να μην επέτρεπαν από την Αθήνα τη συμμετοχή του στην Επιχείρηση. Πάντως, ο ίδιος ήταν διατεθειμένος να συνεργασθεί εφ' όσον δεν θα έπαιρνε αντίθετες διαταγές.

Στο γενικό πολεμικό συμβούλιο που έγινε εκεί, συζητήθηκε πρώτα το σχέδιο ενεργείας το οποίο είχε ετοιμάσει ο Έντυ και κουβεντιάσει ήδη με το Ζέρβα. Κατά την ανταλλαγή απόψεων έκανε και ο Άρης δικές του παρατηρήσεις οι οποίες λήφθηκαν υπ' όψιν για τη διατύπωση του τελικού κειμένου που θα συντασσόταν στον επόμενο σταθμό πλησιέστερα στο στόχο μας, μετά τη λήψη και των τελευταίων συμπληρωματικών πληροφοριών για τις θέσεις και κινήσεις του εχθρού. Η ημερομηνία εκτελέσεως της Επιχειρήσεως είχε μετατεθεί για τις 22 ή 23 Νοεμβρίου, λόγω των δυσκολιών εκ μέρους του ΕΛΑΣ, αλλά ο Άρης ζητούσε νέα παράταση 2-3 ημερών μέχρι να φθάσει η έγκριση της «Κεντρικής Επιτροπής ΕΑΜ» από την Αθήνα, για την οποία είχε στείλει ειδικό σύνδεσμο ν' αναπτύξει τις απόψεις του. Έτσι ο Έντυ δέχτηκε αναγκαστικά σα νέα τελευταία προθεσμία την 25 Νοεμβρίου, μετά την οποία θα προχωρούσε η εκτέλεση της Επιχειρήσεως έστω και χωρίς τη βοήθεια του ΕΛΑΣ. Διαφορετικά θα χάνονταν τα πλεονεκτήματα που μας έδινε το φεγγάρι ενώ επίσης θα μεγάλωνε ο κίνδυνος διαρρεύσεως του μυστικού στους Ιταλούς, οπότε θα χάναμε και το κυριότερο πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού του εχθρού. Ήδη προέκυπτε ότι τις τελευταίες μέρες είχε ενισχυθεί η ιταλική φρουρά στο Γοργοπόταμο και γίνονταν έργα. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι σε πρόσφατη (1990) επίσκεψη του Γούντχαουζ στον Γοργοπόταμο, ο ιδιοκτήτης του εκεί ομώνυμου ξενοδοχείου, Σπύρος Τεμπέλης, του είπε πως το απόγευμα της 25ης Νοεμβρίου, που ήταν 13 ετών, όταν έβοσκε το κοπάδι τους εκεί γύρω,

του φώναζε η γιαγιά του «φέρε τα πρόβατα πάνω όσο μπορείς γρηγορότερα, θα χτυπήσουν τη γέφυρα απόψε».

Στις 21 Νοεμβρίου αφήσαμε το Μαύρο Λιθάρι και προωθηθήκαμε όλοι στο χωριό Καστριώτισσα. Εκεί συνεχίσαμε την εκπαίδευση των ανταρτών στα όπλα που τους είχαμε δώσει, καθώς και των βοηθών των «σαμποτέρ» μας, η οποία ολοκληρώθηκε σε δύο μέρες. Στο διάστημα αυτό συμπληρώθηκαν όλες οι προετοιμασίες και έγινε η τελευταία αναγνώριση στην περιοχή της γέφυρας, από μια μικρή ομάδα ανταρτών υπό τους Νικηφόρο (ΕΛΑΣ), Λεωνίδα Πετροπουλάκη (ΕΔΕΣ) και εμέ (ΧΑΡΛΙΓΚ), η οποία έδειξε ότι δεν υπήρχε ασυνήθιστη κίνηση ή ανησυχία στην ιταλική φρουρά. Μετά την επιστροφή της ομάδος μας, πραγματοποιήθηκε η τελευταία μεγάλη σύσκεψη κορυφής κατά την οποία διατυπώθηκε το τελικό σχέδιο δράσεως, υπό την αίρεση τυχόν μικροαλλαγών που ενδεχομένως να κρίνονταν αναγκαίες την τελευταία στιγμή. Ο Έντυ γράφει σχετικά στο βιβλίο του «με ελάχιστονες τροποποιήσεις, οι Ζέρβας και Άρης συμφώνησαν στο σχέδιό μου». Επ' αυτού ο Μυριδάκης αναφέρει στο δικό του βιβλίο ότι τελικά η Διαταγή της Επιχειρήσεως εκδόθηκε την 22 Νοεμβρίου και φέρει την υπογραφή του Ν. Ζέρβα σα γενικού αρχηγού. Ο Νικηφόρος γράφει ότι το σχέδιο το υπαγόρευσε ο Άρης.

Πριν από το τέλος της συσκέψεως κορυφής, ο Άρης βγήκε για ν' ασχοληθεί με μια τοπική υπόθεση ζωοκλοπής, όπως είπε. Είχε συλλάβει έναν κτηνοτρόφο, τον Νικόλαο Μασσαβέτα από το χωριό Μουσούνιτσα με την κατηγορία του ζωοκλέπτη και αντιδραστικού. Τον έφεραν οι αντάρτες στη μέση της πλατειάς του χωριού με τα χέρια δεμένα πισθάγκωνα, τον γύμνωσαν από τη μέση και πάνω και αφού του απηύθυνε ο Άρης την κατηγορία κλοπής προβάτου από άλλο κτηνοτρόφο έσυρε το μαστίγιό του και άρχισε αλύπητο μαστίγωμα. Σε κάθε χτύπημα το αίμα έρρεε από την πλάτη του δυστυχή, μπροστά στα μάτια των χωρικών που τους συγκέντρωσε για το θέαμα αυτό. Κάθε φορά που

έπεφτε το μαστίγιο επανελάμβανε την κατηγορία μέχρι που ο Μασσαβέτας σωριάστηκε ημιθανής. Τότε ο Άρης έσυρε το περίστροφό του και του έδωσε τη χαριστική βολή. Την ώρα εκείνη έτυχε να περνάω από εκεί και αναγκάστηκα να γυρίσω το κεφάλι μου από την άλλη μεριά μη μπορώντας να βλέπω το θέαμα. Αυτό το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης μονομερώς, με βασανισμό και εκτέλεση για κλοπή ενός προβάτου ούτε από το Κοράνιο δε γίνεται αποδεκτό. Τότε σκέφτηκα μήπως ήταν «ο καυγάς για το πάπλωμα», γιατί ο Άρης με την εκτέλεση ενός τσέλιγκα για ζωοκλοπή μπορούσε βέβαια ν' αρπάξει ολόκληρο το κοπάδι του «για τον αγώνα». Αυτό το περιστατικό του Μασσαβέτα, λίγο πριν ξεκινήσουμε για την Επιχείρηση, με συνεκλόνησε. Σχετικά ο Μιχ. Μυριδάκης σημειώνει στο βιβλίο του *Αγώνες της Φυλής*, ότι ο εκτελεσθείς καταγόταν από την μεγάλη οικογένεια του Αθανασίου Διάκου. Είναι πολύ πιθανό ο κύριος λόγος αυτής της βάρβαρης δολοφονίας να οφειλόταν στο ότι ο Μασσαβέτας δεν έδειχνε προθυμία ενισχύσεως του ΕΑΜ.

Ο Τομ Μπαρνς, Νεοζηλανδός, επικεφαλής των σαμποτέρ.

8. Η ΑΝΑΤΙΝΑΞΗ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ

Στις 23 Νοεμβρίου, νωρίς το πρωί, αφήσαμε την Καστριώτισα με πολύ ψυχρό καιρό και βροχή που όσο ανεβαίναμε την Οίτη το γύριζε σε χιόνι, κι όταν περνάγαμε την κορυφή μαινόταν χιονοθύελλα. Η πορεία της φάλαγγάς μας, κάπου εκατόν πενήντα άνθρωποι σε μονή γραμμή, μαζί με είκοσι περίπου φορτωμένα μουλάρια, ήταν δύσκολη και κοπιαστική. Αργότερα το χιόνι πύκνωσε πολύ και τα έλατα στη δασώδη περιοχή που διασχίζαμε είχαν ασπρίσει ενώ κάτω από τα πόδια μας, έτρεχε νερό στα ρυάκια. Το απόγευμα φθάσαμε στο προκαθορισμένο σημείο συγκεντρώσεως, ένα εγκαταλειμμένο υδροπρίονο ξυλείας, του Χοντρογιάννη, μέσα σε πυκνό δάσος έξι ώρες απόσταση από τη γέφυρα, στη νότια πλαγιά του βουνού, όπου το χιόνι είχε πάει τριάντα εκατοστά. Ευτυχώς, εκεί υπήρχαν παλαιές παράγκες των υλοτόμων και πολλές μεγάλες στίβες σανίδες με τις οποίες οι αντάρτες μπόρεσαν να βολευτούν για ύπνο, αλλά και ν' ανάψουν φωτιές για να στεγνώσουν.

Καθήσαμε γύρω από τις φωτιές να δειπνήσουμε και να ξεσταθούμε, πότε-πότε στριφογυρίζοντας για να μην παγώνει η πλάτη μας επειδή το κρύο ήταν πολύ τσουχτερό. Ευτυχώς είχε φροντίσει ο Ζέρβας να έχουμε και κρασί, ενώ μερικοί αντάρτες κουβαλούσαν μαζί τους και τσίπουρο. Όμως, από απροσεξία μερικών, λίγο έλειψε να σημειωθεί φοβερή καταστροφή και να ματαιωθεί η όλη Επιχείρηση,

όταν τις πρώτες πρωινές ώρες εκείνης της νύχτας ξαφνικά ξεπήδησε μεγάλη φωτιά από ένα σωρό σανιδιών. Η πυρκαϊά μεταδόθηκε αμέσως στα έλατα κι' έγινε χαλασμός κόσμου. Έπεσαν απάνω οι αντάρτες με χιόνι και τσεκούρια και ύστερα από μεγάλη προσπάθεια κατάφεραν να τη σβήσουν. Ο κίνδυνος ήταν πολύ μεγάλος γιατί μπορούσε εύκολα να επεκταθεί και στο μέρος που είχαν ξεφορτωθεί από τα μουλάρια οι εκρηκτικές ύλες για την ανατίναξη. Ευτυχώς που ο καταυλισμός μας ήταν αθέατος από την πλευρά της γέφυρας και που τα πυκνά σύννεφα είχαν κατεβεί πιο χαμηλά από εμάς.

Το πρωί της 24ης, μια μεικτή ομάδα στελεχών με τους Μάγιερς, Γούντχαουζ, Ζέρβα και Άρη ξεκίνησε για την τελευταία επί τόπου αναγνώριση του στόχου. Ύστερα από 5-6 ώρες αναβάσεις και καταβάσεις έφθασαν χαμηλά στην πλαγιά της Οίτης προς τη γέφυρα όπου τελείωνε το δάσος και υπήρχε άνοιγμα σαν ταρατάσα, μόνο με πουρνάρια, που οι τσοπάνηδες το αποκαλούσαν Πλακωτό. Η γέφυρα απήχε ένα χιλιόμετρο σε ευθεία γραμμή αλλά χρειαζόταν πορεία μιας ώρας μέχρι εκεί γιατί η πλαγιά ήταν πολύ απότομη. Από εκεί έπρεπε κανονικά να φαινόταν όλη η περιοχή μέχρι τη Λαμία, όμως λόγω πυκνής ομίχλης και ψιλής βροχής, δεν μπορούσαν να διακρίνουν τίποτα. Άκουγαν μόνο τα σφυρίγματα των τραίνων που περνούσαν. Αναγκαστικά ανεβλήθη η αναγνώριση για το επόμενο πρωί. Πέρασαν την νύχτα όπως-όπως σ' ένα μικρό καλύβι που βρήκαν. Επίσης συνάντησαν και έναν τσοπάνο, που ήταν χρήσιμος για οδηγός, τον οποίο όμως δεν άφησαν να ξαναφύγει για λόγους ασφαλείας. Το επόμενο πρωί η ομίχλη είχε τραβηχτεί, μόνο ψιλόβρεχε, κατόπιν τα σύννεφα χαμήλωσαν πολύ, οπότε η ομάδα μπόρεσε να πλησιάσει σχεδόν μέχρι τη σιδηροδρομική γραμμή. Υπό κανονικές συνθήκες, αυτό θα ήταν αδύνατο γιατί γύρω από τη γέφυρα και σε αρκετή απόσταση ο εχθρός είχε αποψιλώσει την περιοχή.

Η αναγνώριση δεν έδειξε αξιόλογες διαφορές από ότι

ήδη ήταν γνωστό, πλην της πλευράς του βορείου βάθρου που έδειχνε σαν να γίνονταν έργα εκεί. Ο Νικηφόρος στο βιβλίο του *Αντάρτης* αναφέρει πως διέκριναν μια κωνική σκηνή, αντίσκηνα, μερικές κουλούρες αγκαθωτό σύρμα, πασάλους μπηγμένους και αρχή για σκάψιμο χαρακώματος, αλλά προσθέτει ότι ήταν δύσκολο να δει κανείς αυτό το μέρος επειδή μπροστά του υπήρχε ένα εδαφικό εξόγκωμα. Ο Μυριδάκης, στο δικό του βιβλίο, αναφέρει ότι διέκριναν δύο νέες παράγκες, ένδειξη ότι ο εχθρός είχε ενισχύσει την εκεί φρουρά του. Η περίφραξη της περιοχής με συρματοπλέγματα ήταν σύμφωνη με τις πληροφορίες μας, μόνο που για ορισμένα σημεία ο ΕΛΑΣ διατύπωσε φόβους ότι πιθανόν να υπήρχαν ηλεκτροφόρα καλώδια. Ο αριθμός της ιταλικής φρουράς υπολογίστηκε σε 120-140 άνδρες περίπου, από τους οποίους οι περισσότεροι θα βρίσκονταν στη γέφυρα. Αποτέλεσμα αυτής της αναγνώρισης ήταν να γίνει μια τροποποίηση στο σχέδιο επιθέσεως, ως προς το βόρειο βάθρο, που όμως απεδείχθη στην πράξη εντελώς ανεπαρκής, γιατί εκεί υπήρχε τσιμεντένιο πολυβολείο και μάλιστα σε δύσκολο έδαφος που δεν επέτρεπε εύκολα τη διαφυγή των υπερασπιστών του.

Όταν επέστρεψε η ομάδα στο Πλακωτό, είχαν αρχίσει να καταφθάνουν τα τμήματα των ανταρτών, σέρνοντας και οκτώ φορτωμένα μουλάρια. Ο Νικηφόρος αναφέρει πως στο μεταξύ είχαν εφοδιαστεί με νέα αυτόματα Στεν και πολλές χειροβομβίδες από μια τελευταία αεροπορική ρίψη που έγινε στην Καταβόθρα. Η κατανομή των τμημάτων της μεικτής δύναμης των ανταρτών στους επί μέρους αντικειμενικούς σκοπούς έγινε στο Πλακωτό σύμφωνα με το τροποποιημένο σχέδιο της Επιχειρήσεως το οποίο, κατά το Νικηφόρο, υπαγόρευσε ο Άρης στον υπολοχαγό Κωστούλα Αγραφιώτη του ΕΛΑΣ. Αυτό το περιστατικό, που όμως εγώ δεν το έχω υπ' όψη μου ούτε το αναφέρουν καθόλου οι Άγγλοι, κυκλοφόρησε από στόμα σε στόμα μεταξύ των ανταρτών του ΕΛΑΣ μέχρι που κατέληξε να διαδοθεί ότι το Σχέδιο της Επιχειρήσεως έγινε από τον

Άρη. Αυτή η φήμη από ψυχολογικής πλευράς θα έπρεπε να είχε ευμενή επίδραση στις τάξεις του ΕΛΑΣ. Ο Μυριδάκης στο δικό του βιβλίο όχι μόνο δε μνημονεύει τέτοιο περιστατικό αλλά αντιθέτως γράφει πως εκείνο το απόγευμα μετά την άφιξη όλης της δυνάμεως των ανταρτών στο Πλακωτό, αφού παρατάχθηκαν οι ομάδες των δύο οργανώσεων δίπλα-δίπλα, πρώτος μίλησε ο Ζέρβας και αφού ανέπτυξε τη διαταγή που είχε ο ίδιος ετοιμάσει έδωσε συμπληρωματικές εξηγήσεις και οδηγίες. Μετά τον στρατηγό μίλησε ο Μάγιερς και ακολούθησε η κατανομή της δυνάμεως κατά ομάδες. Λίγο πιο πριν, γράφει ο Μυριδάκης, ο Άρης είχε κάνει νέα προσπάθεια να επιτύχει αναβολή εκτελέσεως της Επιχειρήσεως με διάφορες προφάσεις, δεδομένου ότι η θέση της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ γι' αποχή του ΕΛΑΣ δεν είχε αλλάξει, βλέποντας όμως ότι δε γινόταν δεκτή συζήτηση άλλης αναβολής, έθεσε τελικά τή δύναμή του στην διάθεση του αρχηγού της Επιχειρήσεως. Οι Μάγιερς και Γούντχαουζ αναφέρουν μόνο ότι επιθεώρησαν τα διάφορα τμήματα, βεβαιώθηκαν πως το καθένα γνώριζε ακριβώς τι έπρεπε να κάνει και είδαν ότι είχαν ολοκληρωθεί ικανοποιητικά οι προετοιμασίες της ομάδος του Τομ με τα εκρηκτικά (ποσότητες, είδη, εξοπλισμός), το κατάλληλο βοηθητικό προσωπικό, τα μεταφορικά μέσα, τον οδηγό και τους άνδρες ασφαλείας.

Σχετικά με τον αριθμό των ανταρτών που έλαβαν μέρος στην Επιχείρηση Γοργοποτάμου, την κατανομή τους κατά οργάνωση, την αποστολή των επί μέρους ομάδων και την ευθύνη της διοικήσεως τους, έχουν γραφεί και ακουστεί πολλές αντικρουόμενες απόψεις, αναλόγως της προελεύσεώς τους, φτάνοντας μέχρι τις ακραίες θέσεις του μεν ΕΛΑΣ ότι η νίκη οφείλεται στους δικούς του αντάρτες που ήταν τρεις φορές περισσότεροι από εκείνους του Ζέρβα, του δε ΕΔΕΣ ότι οι αντάρτες του ΕΛΑΣ όχι μόνο λιποψύχισαν αλλά προσπάθησαν να σαμποτάρουν την Επιχείρηση κατά την ώρα της εκτελέσεώς της. Ως προς τον συνολικό αριθμό

ανταρτών, οι Άγγλοι τον υπελόγισαν σε 120 άνδρες του ΕΛΑΣ και 60 του ΕΔΕΣ, δηλαδή, σε 180 περίπου συνολικά, ο Μυριδάκης σε 100 και 60 αντίστοιχα, δηλαδή 160 συνολικά, ενώ ο Νικηφόρος σε 150 και 50 αντίστοιχα, δηλαδή περί τους 200 άνδρες στο σύνολο. Εξετάζοντας αναλυτικά την κατανομή των ανταρτών στις διάφορες επί μέρους αποστολές, προκύπτει ότι στην μέν εκδοχή του Μυριδάκη ο συνολικός αριθμός ανταποκρίνεται πλησιέστερα στο άθροισμα που έδωσαν οι Άγγλοι, στη δε του Νικηφόρου περισσεύουν άνδρες του ΕΛΑΣ και υπολείπονται του ΕΔΕΣ.

Σύμφωνα με το Σχέδιο Επιχειρήσεως, η δύναμή μας χωρίστηκε σε επτά ομάδες, από τις οποίες οι δύο κυριότερες και ισχυρότερες από απόψεως αριθμού ανδρών και ισχύος πυρός θα χτυπούσαν τις εχθρικές δυνάμεις που ήταν οχυρωμένες στα δύο άκρα της γέφυρας (βόρειο και νότιο). Οι ομάδες αυτές τέθηκαν υπό τη γενική διοίκηση του λοχαγού Μυριδάκη. Η πρώτη ομάδα που θα χτυπούσε τη φρουρά του βορείου άκρου απετελέσθη από τμήματα του ΕΔΕΣ δυνάμεως 23 ανδρών (ο Μάγιερς αναφέρει 30) υπό το μόνιμο ανθυπολοχαγό Σωτήρη Παπαχρήστου και ομαδάρχες τους ανθυπολοχαγούς Λεωνίδα Πετροπουλάκη και Κώστα Σαλμά. Η δύναμη αυτή απεδείχθη στην πράξη ανεπαρκής γιατί στο σημείο εκείνο οι Ιταλοί διέθεταν χτιστό πολυβολείο (ο Κρις το ονομάζει «πολεμίστρα») που όπως ήδη ανέφερα δεν είχε εντοπιστεί κατά τις αναγνωρίσεις.

Η δεύτερη ομάδα που θα χτυπούσε το νότιο άκρο, όπου ο κύριος όγκος της εχθρικής δυνάμεως και η διοίκηση της φρουράς, σχηματίστηκε από μεικτά τμήματα ανταρτών, κυρίως του ΕΛΑΣ. Για τον σκοπό αυτό, ο Άρης διέθεσε στον Μυριδάκη τρεις μικρές ομάδες υπό τον έφεδρο υπολοχαγό Κωστούλα Αγραφιώτη (Κώστα Καβρέντζο) και δύο ομαδάρχες, βασικά πολιτικούς καθοδηγητές. Τον Καβρέντζο γνώριζα από τον Ουλαμό Εφέδρων Αξιωματικών Δράμας, από όπου είχαμε αποφοιτήσει μαζί την άνοιξη του 1941. Αυτός με αναγνώρισε πρώτος και αποκάλυψε στον

Άρη την ταυτότητά μου, ότι δηλαδή ήμουν ανθυπολοχαγός του ελληνικού στρατού, πράγμα που μου δημιούργησε αργότερα πρόσθετα προβλήματα. Η δύναμη του Κωστούλα περιελάμβανε 33 άνδρες συν τους 3 βαθμοφόρους. Επί πλέον, τέθηκε στη διάθεση του Μυριδάκη ο λήσταρχος Καραλίβανος με 4 συντρόφους του. Για την αριθμητική δύναμη του ΕΔΕΣ σ' αυτό το μέτωπο υπάρχει ασάφεια γιατί ο μεν Μυριδάκης στο βιβλίο του την ανεβάζει σε 32, εκτός του εαυτού του και ενός οδηγού (του Αγουρίδη), ο δε Νικηφόρος την περιορίζει σε 8, ενώ αντιθέτως αυξάνει τον αριθμό των ανταρτών του ΕΛΑΣ σε 55 συν 5 του Καραλίβανου.

Ως προς το συνολικό αριθμό των ανδρών αυτής της ομάδος, δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ Μυριδάκη και Νικηφόρου (68-70), όμως ο Μάγιερς στο βιβλίο του αναφέρει μόνο 40 μεικτό αριθμό, χωρίς να κάνει διάκριση μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ, εκτός της παρατηρήσεώς του ότι η ομάδα αυτή απετελείτο από άνδρες των δύο οργανώσεων, συμπεριλαμβανομένων και των Καραλιβανέων. Προφανώς, ο Έντν στον αριθμό 40 δεν συμπεριέλαβε από παραδρομή τους άνδρες του ΕΔΕΣ, γιατί μόνο οι τρεις ομάδες Κωστούλα μαζί με εκείνη του Καραλίβανου δίνουν αυτό το άθροισμα, σύμφωνα και με τον Μυριδάκη. Εξάλλου, ο αριθμός που αναφέρει ο Νικηφόρος για τους αντάρτες του ΕΛΑΣ αυτής της ομάδος δε μπορεί να είναι σωστός, γιατί όταν προστεθούν και οι των άλλων ομάδων υπερβαίνουν κατά πολύ το σύνολο των Ελασιτών που έλαβαν μέρος στην Επιχείρηση, οι οποίοι κατά τον Γούντχαουζ ήταν 120 περίπου. Ούτε όμως και ο αριθμός ανδρών του ΕΔΕΣ που δίνει ο Μυριδάκης για την ίδια ομάδα μπορεί να είναι σωστός, γιατί θα υπερέβαινε τον αριθμό των 50 Εδεσιτών που καταγράφει ο Γούντχάουζ (χωρίς να υπολογιστούν οι της ομάδος ανατινάξεων του ΕΔΕΣ και του Σταθμού Διοικήσεως) και τον συνολικό αριθμό των 60 που αποδέχεται ο ίδιος. Το πιθανότερο είναι ότι η μεικτή δύναμη αυτής της ομάδος αριθμούσε περίπου 60 μαζί και με

τους αξιωματικούς, εκ των οποίων 36 ΕΛΑΣ, 5 Καραλίβανου και 18 ΕΔΕΣ συν τον Μυριδάκη. Όσο για τους επικεφαλής των ανταρτικών δυνάμεων που πήραν μέρος στην Επιχείρηση, ο Μάγιερς περιορίζεται στη φράση «και οι δύο μεικτές δυνάμεις ήταν υπό την ηγεσία αξιωματικών του Ζέρβα».

Η επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών των δύο ομάδων κρούσεως θα αναγγελλόταν με τη ρίψη φωτοβολίδων από τους επί κεφαλής αξιωματικούς, ενώ το σήμα τέλους της Επιχειρήσεως για την αποχώρησή μας, θα δινόταν από τον Σταθμό Διοικήσεως με τον ίδιο τρόπο. Για το σκοπό αυτό ο Μάγιερς διέθεσε τρία ειδικά πιστόλια, ένα με άσπρη φωτοβολίδα στον Παπαχρήστου που θα χτυπούσε τη φρουρά στο βόρειο άκρο της γέφυρας, ένα με δύο φωτοβολίδες, άσπρη και κόκκινη στον Μυριδάκη που θα χτυπούσε τον νότιο και κύριο τομέα άμυνας του εχθρού (αυτός είχε και τη γενική εποπτεία της όλης επιθέσεως) και μία με τρεις πράσινες φωτοβολίδες στο γενικό αρχηγό της Επιχειρήσεως. Οι λευκές φωτοβολίδες θα ρίχνονταν όταν εξουδετερωνόταν η εχθρική αντίσταση σε κάθε ένα από τους δύο τομείς (βόρειο και νότιο), η κόκκινη θα ριχνόταν από τον Μυριδάκη μετά την εκκαθάριση και των δύο τομέων, για να προχωρήσει η ομάδα των σαμποτέρ στη γέφυρα για την υπονόμευση, ενώ τις πράσινες φωτοβολίδες θα έριχνε ο Ζέρβας στο τέλος.

Η τρίτη ομάδα υπό τους ταγματάρχη Κουκ, λοχαγό Νατ και Καπετάν Διαμαντή με 15 αντάρτες του ΕΛΑΣ, με τον ανάλογο ελαφρό οπλισμό τους και ποσότητα εκρηκτικών υλών, είχε αποστολή να κινηθεί νοτιώς της γέφυρας μετά τη σήραγγα, σε απόσταση ενός τουλάχιστον χιλιομέτρου, με εντολή την καταστροφή των τηλεφωνικών και τηλεγραφικών καλωδίων, την ανατίναξη της σιδηροδρομικής γραμμής και το χτύπημα εχθρικών ενισχύσεων σε περίπτωση που θα έσπευδαν από την κατεύθυνση της γέφυρας της Παπαδιάς.

Η τέταρτη ομάδα, η δική μου, με 15 αντάρτες του

ΕΛΑΣ και ομαδάρχη τον έφεδρο ανθυπολοχαγό μηχανικού Λάμπρο (Σπύρο Μπέκιο), είχε αποστολή να κινηθεί βορείως της γέφυρας σε απόσταση χιλίων τουλάχιστον μέτρων επί της σιδηροδρομικής γραμμής με εντολή την καταστροφή των τηλεφωνικών και τηλεγραφικών καλωδίων, την υπονόμηση της γραμμής με εκρηκτικό μηχανισμό που θα λειτουργούσε όταν περνούσε αμαξοστοιχία από την κατεύθυνση της Λαμίας, με σκοπό το σταμάτημα και εκτροχιασμό της και κυρίως το χτύπημα των τυχόν εχθρικών ενισχύσεων που ενδεχομένως θα μετέφερε το τραίνο και την παρεμπόδισή τους να προχωρήσουν μέχρι τη γέφυρα. Στο σημείο εκείνο έπρεπε να υπάρχει απότομη στροφή της γραμμής και δεσπόζον ύψωμα από τη μια πλευρά της, κατάλληλο για τον ακροβολισμό των ανταρτών που θα έστηναν ενέδρα από ψηλά, ενώ από την άλλη πλευρά της στροφής θα έπρεπε το έδαφος να ήταν κρημνώδες ώστε η αμαξοστοιχία εκτροχιαζόμενη να παρασυρόταν σε κενό. Όμως η επί τόπου αναγνώριση έδειξε ότι δεν υπήρχε σημείο της γραμμής που να μας παρείχε αυτά τα πλεονεκτήματα. Η μόνη στροφή, αλλά όχι απότομη, βρισκόταν σε μικρή σχετικά απόσταση (επτακοσίων περίπου μέτρων) και εκεί, ενώ υπήρχε κατάλληλο ύψωμα για την ενέδρα μας, δεν υπήρχε απότομη πτώση του εδάφους από την άλλη μεριά της γραμμής ώστε να διευκολύνει την ανατροπή του συρμού.

Εκτός του μηχανισμού-παγίδας για την υπονόμηση της σιδηροτροχιάς, διέθετα και μικρή ποσότητα άλλων εκρηκτικών για την καταστροφή της γραμμής πριν από την αποχώρηση της ομάδος μου σε περίπτωση αποτυχίας της Επιχειρήσεως. Η διαφορά τακτικής μεταξύ των δύο αυτών ομάδων οι οποίες είχαν συγγενή αποστολή ήταν ότι εκείνη του Κουκ που κινήθηκε προς νότο θα άρχιζε το έργο καταστροφής της σιδηροδρομικής γραμμής αμέσως μετά την κοπή των τηλεφωνικών καλωδίων και την εκδήλωση της επιθέσεως κατά της γέφυρας, ενώ στη δική μου περίπτωση το σαμποτάζ τελούσε μερικώς υπό προϋποθέσεις, εκτός

βέβαια από την καταστροφή των τηλεφωνικών και τηλεγραφικών γραμμών που θα γινόταν ένα λεπτό περίπου πριν από την «ώρα μηδέν», δηλαδή την ώρα της επιθέσεως κατά της γέφυρας. Εξ άλλου, επειδή ήταν πλέον φανερό ότι η λειτουργία του εκρηκτικού μηχανισμού μας δε θα μπορούσε να εξασφαλίσει την αχρήστευση αμαξοστοιχίας αλλά μόνο τον επί τόπου εκτροχιασμό και το σταμάτημά της, για τους λόγους που ήδη ανέφερα, η συμβολή της δικής μου ομάδος εξαρτώταν κυρίως από την αποτελεσματικότητα της ενέδρας των ανταρτών της. Το κατά πόσο δηλαδή θα μπορούσε να καθηλώσει τις εχθρικές ενισχύσεις και να καθυστερήσει την προώθησή τους μέχρι τη γέφυρα.

Η πέμπτη ομάδα, με 15 αντάρτες του ΕΛΑΣ και ομαδάρχη τον Ηρακλή (Κώστα Σκαρμούτσο) θα πήγαινε να καταλάβει τη μικρή ξύλινη γέφυρα του Σπερχειού ποταμού στο δημόσιο δρόμο Λαμίας-Φραντζή, περί τα τέσσερα χιλιόμετρα απόσταση από τον Γοργοπόταμο, με εντολή να εμποδίσει τη διέλευση εχθρικών ενισχύσεων που ενδεχομένως θα στέλνονταν οδικώς, και με πρόβλεψη για πυρπόληση της γέφυρας. Την έκτη ομάδα, από 16 άνδρες, απετέλεσε το συνεργείο ανατινάξεως της γέφυρας Γοργοποτάμου, υπό τη διοίκηση του Νεοζηλανδού ταγματάρχη μηχανικού Τομ Μπαρνς. Από βρετανικής πλευράς περιελάμβανε, εκτός του Τομ, τους λοχαγούς μηχανικού Άρθουρ Έντμοντς και Ίντερ Γκιλλ, τον ελληνομαθή λοχαγό καταδρομών Ντένυς Χάμσον, τον Άραβα δεκανέα Μιχάλη τον λοχία Μάικ Τσίτης και τους Τουρκοκύπριους οπλίτες. Οι δύο τελευταίοι, που μιλούσαν ελληνικά, μαζί με οκτώ Έλληνες αντάρτες, προσωπικό για το ξεφόρτωμα, τέσσερις από κάθε οργάνωση, αποτελούσαν βοηθητικό των μουλαριών, τη μεταφορά των περίπου 350 κιλών εκρηκτικών υλών στη βάση του πύργου της γέφυρας, καθώς και για την ασφάλεια της ομάδος. Την κύρια ευθύνη ασφάλειας της ομάδος ανέλαβε εθελοντικά ο Μπάφας, ένας από την ομάδα Καραλίβανου, οπλισμένος με

αυτόματο Τόμσον. Ο Τομ Μπαρνς ήταν εφοδιασμένος με ειδική σφυρίχτρα που θα χρησιμοποιούσε προειδοποιητικά πριν από την πυροδότηση των εκρηκτικών ώστε να μπορούν να καλυφθούν οι αντάρτες εγκαίρως. Σημειώνεται ότι όλες οι ομάδες ήταν εφοδιασμένες με ψαλίδες για την κοπή συρμάτων και συρματοπλεγμάτων.

Την έβδομη τέλος ομάδα απετέλεσε ο Σταθμός Διοικήσεως (Σ.Δ.) στον οποίο υπήχθη και μία δύναμη εφεδρείας 30 ανδρών. Σύμφωνα με τον Νικηφόρο, την εφεδρεία συγκρότησαν αντάρτες του ΕΛΑΣ υπό την ηγεσία του. Ο Μυριδάκης δεν αναφέρει καθόλου την ύπαρξη εφεδρείας, ενώ δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρχε εφεδρεία με τον Νικηφόρο, την οποία το Σχέδιο Επιχειρήσεως του Μάγιερς προέβλεπε σαν απαραίτητη δύναμη, για παν ενδεχόμενο, που υπαγόταν απ' ευθείας υπό την διοίκηση του Σ.Δ. Σύμφωνα όμως με την επίσημη μεταγενέστερη έκθεση του Έντυ και το βιβλίο του, η εφεδρεία θα περιλάμβανε και μερικούς άνδρες του ΕΔΕΣ, ο δε Γούντχαουζ στο βιβλίο του γράφει ότι όταν χρειάστηκε η επέμβασή της, ηγήθη της εφεδρείας ο Πυρομάγλου του ΕΔΕΣ. Στο Σ.Δ. βρίσκονταν από μεν τον ΕΔΕΣ ο στρατηγός Ν. Ζέρβας, ο υπαρχηγός του Κομνηνός Πυρομάγλου, ο αδελφός του στρατηγού Αλέκος, ο ανηψιός του Νίκος και οι δύο σωματοφύλακές του, Γιάννης Παπαδάκης και Παντελής Κωτσάκης, από δε τον ΕΛΑΣ οι Άρης, Περικλής, Πελοπίδας και Θάνος. Από τους Βρετανούς ήταν οι Έντυ Μάγιερς και Κρις Γούντχαουζ.

Λεπτομέρειες, αξιόπιστες με ιστορική βάση, για τη μάχη που έγινε προς εξουδετέρωση της ιταλικής φρουράς και την εκτέλεση του έργου της ανατινάξεως, δίδονται στις εκθέσεις, ημερολόγια, βιβλία, κ.λπ. των Έντυ Μάγιερς, Κρις Γούντχαουζ, Ντένυς Χάμσον, Ναπ. Ζέρβα, Μιχ. Μυριδάκη και Παντελή Κωτσάκη. Σημειώνεται ότι και αυτών οι μαρτυρίες όταν αναφέρονται σε γεγονότα στα οποία δεν υπήρξαν αυτόπτες, εμφανίζουν ορισμένες δικαιολογημένες ανακρίβειες και θα πρέπει να

διασταυρώνονται. Κάθε άλλη περιγραφή για την Επιχείρηση Γοργοποτάμου είναι πολύ αμφισβητήσιμη με έντονα τα στοιχεία της υποκειμενικότητας, της προσωπικής προβολής και της πολιτικής σκοπιμότητας. Οι περισσότερες αφηγήσεις που έχουν δει το φως της δημοσιότητας είναι εντελώς άσχετες με την πραγματικότητα, αποτελούν λαϊκιστικά μυθιστορήματα. Το ίδιο ισχύει και για τα κινηματογραφικά έργα ή τα τηλεοπτικά δήθεν «ντοκυμαντέρ» τα οποία έχουν γυριστεί με καθαρά πολιτικά κριτήρια. Όλα αυτά είναι ανεύθυνα, χωρίς σεβασμό στην ιστορία, με αποτέλεσμα τη διαστρέβλωση των γεγονότων, πράγμα που υπονομεύει κάθε προσπάθεια για εθνική ενότητα και ομοψυχία. Σε ανάλογο αποτέλεσμα οδηγεί και η παράσταση που δίδεται κάθε χρόνο στο χώρο του Γοργοποτάμου με τον πανηγυρισμό της επετείου, του οποίου γίνεται πολιτική εκμετάλλευση από την Αριστερά ενώ η ίδια είχε επιδιώξει τη ματαίωση της Επιχειρήσεως.

Η δική μου αφήγηση, σε ότι αφορά τη μάχη και την ανατίναξη της γέφυρας Γοργοποτάμου, εκτός των γεγονότων στα οποία είχα προσωπική ανάμειξη, βασίζεται στις μαρτυρίες των υπευθύνων πρωταγωνιστών που ανέφερα, ύστερα όμως από διασταύρωσή τους η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις με οδήγησε και σε διορθώσεις, κυρίως ως προς τη χρονική τοποθέτηση διαφόρων γεγονότων η οποία διαφέρει από τον ένα στον άλλο. Περισσότερο βασιζομαι στις βρετανικές πηγές που είναι ουδέτερες. Το βιβλίο του Νικηφόρου, δε μπορεί να ληφθεί σαν ιστορική μαρτυρία, μοιάζει περισσότερο με λαϊκό μυθιστόρημα που αναμφισβήτητα εντυπωσιάζει με τις ζωντανές περιγραφές του (σάλπιγγες που ηχούν, ενώ δεν υπήρχαν, ή καπετάνιους που οργάνουν ηρωικά την περιοχή ενώ δεν υπήρξε τέτοια περίπτωση, κ.λπ.), αλλά περιέχει σοβαρές ανακρίβειες οι οποίες δίνουν την εντύπωση ότι αποσκοπεί στην προβολή του ΕΛΑΣ ή στην κάλυψη της αμφισβητήσιμης συμπεριφοράς του. Και στου Μυριδάκη το βιβλίο παρατηρούνται μερικές ανακρίβειες, όταν αναφέρεται σε

γεγονότα στα οποία δεν είχε προσωπική ανάμιξη.

Η κάθοδός μας από το Πλακωτό προς το πεδίο της Επιχειρήσεως άρχισε γύρω στις 10 το βράδυ με πυκνό σκοτάδι, ψιλή βροχή και δυνατό κρύο, σε μονή κατ' άνδρα γραμμή. Περιπατούσαμε σχεδόν στα τυφλά κατεβαίνοντας την πολύ απότομη πλευρά του βουνού μέσα σε λάσπες. Για να μη χαθούμε ακουμπάγαμε ο ένας το χέρι του στην πλάτη του άλλου σαν αόματοι. Όλες οι ομάδες ήταν εκεί πλην εκείνης που θα πήγαινε προς την οδική διάβαση του Σπερχειού η οποία θα ξεκινούσε ωρύτερα χωριστά. Η δική μου ομάδα ερχόταν τρίτη στη σειρά μέχρι που φθάσαμε σ' ένα σημείο περί τα πεντακόσια μέτρα από τη γέφυρα όπου οι διάφορες ομάδες διακλαδώθηκαν για τους προορισμούς τους. Εμείς στρίψαμε αριστερά και κατευθυνθήκαμε προς το μέρος που είχε επισημανθεί για τη δική μας αποστολή. Όταν φθάσαμε στο σημείο εκείνο ο Λάμπρος ακροβόλισε τους αντάρτες σε κατάλληλες θέσεις πάνω στο ύψωμα που δέσποζε της σιδηροδρομικής γραμμής και μετά ήλθε κοντά μου με άλλους δύο αντάρτες του και περιμέναμε.

Ο Σταθμός Διοικήσεως κινήθηκε τελευταίος και προχώρησε μέχρι ένα σημείο στη βόρεια πλευρά του ποταμού. Εκεί ο Μάγιερς ζήτησε να περάσουν στο απέναντι μέρος, το νότιο, για να είναι πλησίον του κυρίου μετώπου αλλά και επειδή ήθελε να βρίσκεται πλησιέστερα στην ομάδα ανατινάξεων για την εποπτεία και προστασία της. Όμως δε συμφώνησαν μαζί του οι Ζέρβας και Άρης γιατί η διάβαση του ορμητικού Γοργοποτάμου μέσα στο σκοτάδι ήταν πολύ δύσκολη και επικίνδυνη και θα δημιουργούσε μεγάλο πρόβλημα κατά την αποχώρηση. Ευτυχώς που δεν επέμεινε ο Μάγιερς, γιατί η άποψη του Ζέρβα απεδείχθη εις όφελος της Επιχειρήσεως όταν κατά τη διεξαγωγή της μάχης χρειάστηκε η επέμβαση του Αρχηγείου με την εφεδρεία στο βόρειο τμήμα. Τελικά ο Σ.Δ. εγκαταστάθηκε στην βόρεια πλαγιά και σε απόσταση διακοσίων περίπου μέτρων από τη γέφυρα.

Ώρα μηδέν για την επίθεση κατά της φρουράς της

γέφυρας ορίστηκε η 23:00. Θα γινόταν συγχρόνως και στα δύο μέτωπα, βόρειο και νότιο, όπως και έγινε. Στο μεταξύ, ένα λεπτό πριν από την ώρα μηδέν πέρασε μεγάλη αμαξοστοιχία γεμάτη κόσμο ερχόμενη από το νότο, χωρίς να σταματήσει. Εάν το τραίνο καθυστερούσε ελάχιστα και η επίθεση άρχιζε εγκαίρως, η εξέλιξη της Επιχειρήσεως μπορούσε να ήταν πολύ διαφορετική ή και να οδηγούσε σε πλήρη αποτυχία. Φαίνεται ότι επρόκειτο για έκτακτη αμαξοστοιχία που δεν αναμέναμε εκείνη την ώρα, εφόσον είχαμε ελέγξει τα δρομολόγια των σιδηροδρόμων. Η επίθεση άρχισε σχεδόν συγχρόνως και στα δύο άκρα της γέφυρας με περίπου δέκα λεπτά καθυστέρηση, η οποία εις μεν το βόρειο οφειλόταν κυρίως στη δυσκολία προσπελάσεως, εις δε το νότιο σε πρόβλημα που όπως εξηγώ πιο κάτω προέκυψε την τελευταία στιγμή.

Η νεκρική σιγή της νύχτας έσπασε ξαφνικά με την επίθεση των ανταρτών και τις πολεμικές κραυγές «αέρα» που συνόδευσαν τα καταιγιστικά πυρά των όπλων μας. Ο αντίλαλός τους δόνησε όλη τη ρεματιά με χαρακτηριστικό το κροτάλισμα των Στεν που ακολούθησαν μετά οι εκρήξεις των χειροβομβίδων Μιλς. Η ανταπόκριση των Ιταλών ήταν άμεση και το ίδιο μαζική, κυρίως με βαρεία πολυβόλα και αμυντικές χειροβομβίδες. Ήταν σα να βρίσκονταν οι αμυνόμενοι με το χέρι στη σκανδάλη, πράγμα που έκανε τους δικούς μας να υποπτευθούν πως ίσως μας περίμεναν. Αλλά και αν ακόμη κοιμόνταν μερικοί, θα τους ξύπνησε το πέρασμα της αμαξοστοιχίας.

Για την καθυστέρηση της επιθέσεως ο Μυριδάκης αναφέρει ότι προέκυψε από αιφνίδια απροθυμία του Κωστούλα και των δύο ομαδαρχών του ν' αναλάβουν τους τομείς που τους υπέδειξε, τους οποίους χαρακτήρισαν πολύ επικίνδυνους, ενώ είχαν συμφωνηθεί εκ των προτέρων ενώπιον του Άρη. Αυτό δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα την τελευταία στιγμή που ανάγκασε το Μυριδάκη να αλλάξει τη διάταξη μάχης αναλαμβάνοντας ο ίδιος με τους αντάρτες του ΕΔΕΣ την ανεπιθύμητη πλευρά. Αντιθέτως ο

Καραλίβανος, όπως αναφέρει ο Μυριδάκης, όχι μόνο δεν προέβαλε αντιρρήσεις αλλά τον διαβεβαίωσε ότι ήταν έτοιμος να επιτεθεί πρώτος στον τομέα του, όπως και πράγματι έκανε μόλις ο Μυριδάκης έδωσε το σύνθημα της επιθέσεως. Αλλά και κατά την εξέλιξη της μάχης προέκυψε πρόβλημα όταν οι άνδρες τους ΕΛΑΣ δίστασαν να προχωρήσουν, παρά τις συνεχείς παροτρύνσεις και κραυγές του Μυριδάκη (ο Έντυ Μάγιερς βεβαιώνει πως τις άκουγε καθαρά από τον Σ.Δ.). Οι επιφυλάξεις τους ίσως να οφείλονταν στις διαδόσεις περί υπάρξεως ηλεκτροφόρων συρματοπλεγμάτων. Και πάλι ο Καραλίβανος με τους συντρόφους του έδωσαν το παράδειγμα παρασύροντας εμπρός και τους άνδρες του Κωστούλα. Η συντονισμένη δράση των ανταρτών και των δύο οργανώσεων οδήγησε πολύ σύντομα (είκοσι λεπτά περίπου) στην επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού, με την κατάληψη των τεσσάρων φυλακίων που διέθεταν εκεί οι Ιταλοί και την κατάρρευση της άμυνάς τους στο νότιο τομέα. Μετά, ο Μυριδάκης με τους αντάρτες του επιδόθηκαν στην εκκαθάριση της γύρω περιοχής και την φρούρησή της προς κάλυψη και προστασία της ομάδος ανατινάξεων του Τομ που, όπως αναφέρω πιο κάτω, ήδη βρισκόταν στη βάση της γέφυρας. Λεπτομερής περιγραφή της μάχης στο νότιο τομέα δίδεται στα βιβλία του Μυριδάκη.

Στο βόρειο άκρο της γέφυρας, οι άνδρες της ομάδος Παπαχρήστου βρέθηκαν προ υπέρτερης δυνάμεως απ' ότι αναμενόταν και προ μονίμου οχυρού που δε γνωρίζαμε την ύπαρξή του. Επίσης, ενώ οι δικοί μας διέθεταν δύο μόνο οπλοπολυβόλα, τα πυρά που δέχτηκαν έδειξαν πως οι Ιταλοί είχαν επί τόπου περισσότερα και βαρύτερα όπλα, όπως διαπίστωσε ο ίδιος ο Μάγιερς. Επιπλέον, το έδαφος ήταν δύσκολο και τα συρματοπλέγματα κατά τέτοιο τρόπο τοποθετημένα που παγίδευαν τους επιτιθέμενους μπρος από τα πολυβόλα. Τέλος, σύμφωνα με το βιβλίο του Μάγιερς, η σθεναρή αντίσταση που αντέταξαν οι Ιταλοί στο βόρειο βάθρο πρέπει να οφειλόταν εκτός των άλλων και στο ότι

δεν είχαν δυνατότητα διαφυγής από τη θέση εκείνη. Αποτέλεσμα ήταν η απώθηση της επιθέσεως των ανταρτών του ΕΔΕΣ από τους Ιταλούς οι οποίοι, κατά τον Μάγιερς, πρέπει να τους αντελήφθησαν όταν έκοβαν τα συρματοπλέγματα γιατί τους χτύπησαν πρώτοι μαζικά μόλις τα πέρασαν. Την πληροφορία για ενίσχυση της άμυνας του βορείου άκρου της γέφυρας γνώριζε ήδη το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ αλλά δεν τη μετέδωσε στο Ζέρβα μέχρι την τελευταία στιγμή. Ο Περικλής, πολιτικός καθοδηγητής του αρχηγείου του Άρη, το ομολόγησε σε πρόσφατο (3.12.78) σχετικό δημοσίευσμά του στην εφημερίδα *Το Βήμα*. Στον Σ.Δ. προκλήθηκε μεγάλη ταραχή αλλά και άμεση αντίδραση με κάλεσμα της εφεδρείας προς ενίσχυση της ομάδος Παπαχρήστου που είχε ανατραπεί. Επικεφαλής της νέας επιθέσεως ορίστηκε ο Κομνηνός Πυρομάγλου, υπαρχηγός του ΕΔΕΣ. Σχετικά με τον Πυρομάγλου, ο Έντυ γράφει στο βιβλίο του «του ανετέθη με εμπιστοσύνη η ανωτάτη διοίκηση της νέας επιθέσεως κατά του βορείου άκρου» προσθέτοντας πιο κάτω ότι «ήταν όχι μόνο άξιο πρόσωπο αλλά και πολύ θαρραλέος».

Μερικές από τις σκηνές της μάχης για την κατάληψη του βορείου βάρους περιγράφονται από τον ίδιο τον Έντυ που πήγε επί τόπου όπως και ο Κρις που μάλιστα μίλησε με τον Πυρομάγλου όταν πήγε να πάρει απ' αυτόν το πιστόλι φωτοβολίδων που κρατούσε εκείνος. Ο Κρις τότε ανέφερε στον Έντυ ότι ο Πυρομάγλου ήταν ευδιάθετος και ήλπιζε πως σύντομα θα το κατελάμβαναν. Αλλά η λεπτομερής περιγραφή της τελευταίας σκηνής της μάχης περιλαμβάνεται στο ημερολόγιο του λοχία Παντελή Κωτσάκη, σωματοφύλακα του Ζέρβα, ο οποίος μετά την ανασύνταξη της ομάδος του ΕΔΕΣ, την ακολούθησε και έλαβε μέρος στη νέα επίθεση κατά του βάρους, διαδραματίζοντας πρωτεύοντα ρόλο στην εξουδετέρωση του ιταλικού οχυρού. Σχετικά γράφει ο Κωτσάκης (σελ. 74—75): «Σε λίγα λεπτά στο συρματοπλέγμα. ... Λαβών την πρωτοβουλία, κάνω εξόρμηση υποστηριζόμενος από το

οπλοπολυβόλο του Ν. Φώτου. Φθάνω στο ιταλικό φυλάκιο ... Τότε ηκολούθησαν οι Πετροπουλάκης και Παπαχρήστου, οι Γεώρ. Αρβανίτης, Νικόλ. Γρίβας, Νικόλ. Γεωργούλας ή Φώτης, Ιωάν. Καλαμπαλίκης και Ευάγγελος Παπακώστας. Από ιταλική χειροβομβίδα, ευτυχώς επιθετική [εννοεί αμυντική] πίπτω αναίσθητος εμπρός στο φυλάκιο. Τρέχει ο Παπαχρήστος προς βοήθειά μου. Συνέρχομαι και μαζί με τον Σωτήρη, με χειροβομβίδες εξουδετερώνουμε το μόνιμο εκ μπετόν πολυβολείο των Ιταλών και γινόμεθα κύριοι του φυλακίου». Και καταλήγει «Έξαλλος από χαρά έρχεται ο συντ/ρχης Έντυ ο οποίος με αγκαλιάζει και με φιλεί». Στην ίδια ομάδα ήταν κι άλλοι του ΕΔΕΣ μεταξύ των οποίων ο Νίκος Ζέρβας που συνέλαβε ένα Ιταλό και ο Βούλγαρης που πήρε το πιστόλι του αιχμαλώτου. Σχετικά ο Μάγιερς, που είχε προχωρήσει ως τη γραμμή της μάχης μαζί με τον Κωτσάκη, γράφει στο βιβλίο του «τελικά πέτυχα να κάμω τους αντάρτες που ήταν γύρω μου να επιτεθούν και μέσα στο σκοτάδι υπερφαλάγγισαν τους λίγους Ιταλούς που δεν είχαν διαφύγει μέχρι τότε».

Ο Νικηφόρος, στο βιβλίο του *Αντάρτης*, περιγράφοντας γενικά τη δραστηριοποίηση της εφεδρείας και αναφερόμενος στη νέα επίθεση κατά της φρουράς του βορείου άκρου της γέφυρας, αφήνει την εντύπωση ότι η κατάληψη του βάρου έγινε από αντάρτες του ΕΛΑΣ, πράγμα που έχει υποστηρίξει έκτοτε και σε σχετικά δημοσιεύματά του στον ημερήσιο τύπο, χωρίς όμως τεκμηριωμένα επιχειρήματα. Η αφήγησή του δείχνει φανερά ότι δεν προέρχεται από αυτόπτη μάρτυρα, αντίθετα από εκείνη του Κωτσάκη. Ο Νικηφόρος σημειώνει μόνο την προς τα εκεί κίνηση της ομάδος του και καταλήγει σε φράσεις όπως: «Φτάσαμε στο βράχο. Ήταν ίσιος, το επάνω μέρος σαν μπαλκόνι», «Άστραψαν επάνω μας ένας, δύο, τρεις πυροβολισμοί», «Χυμήξαμε επάνω και πάει, ακούσαμε τους Ιταλούς που λακούσανε πανικόβλητοι τον κατήφορο», «Μαζευτήκαμε ορθοί στην κορυφή στον βράχο». Δεν υπάρχει περιγραφή συμπλοκής με τους υπερασπιστές του

βάθρου που έβαλλαν από πολυβολείο, την ύπαρξη του οποίου δεν αντελήφθη ούτε μετά την κατάληψή του. Αντιθέτως προκύπτει παραμονή του στον βράχο (γράφει: «Βγήκα άκρη-άκρη, από κάτω χάος») απ' όπου διέκρινε, όσο βέβαια ήταν δυνατό μέσα στο σκοτάδι μερικούς από τους Ιταλούς που έφευγαν μετά την εξουδετέρωση της άμυνάς τους. Επομένως δε μπορούσε να γνωρίζει πώς και από ποιούς κατελήφθη το βόρειο βάθρο. Η εξήγηση που μπορώ να δώσω είναι ότι ο Νικηφόρος με τους άνδρες του πιθανόν να συγκρούστηκαν με Ιταλούς της ενισχύσεως που έφθασαν με τραίνο. Άλλωστε, όπως θα δούμε, ο αιχμάλωτος που πιάστηκε στο βάθρο ομολόγησε ότι οι σύντροφοί του είχαν φύγει με την πρώτη επίθεση (βλ. βιβλίο Χάμσον).

Όσο για την ομάδα ανατινάξεων του Τομ, με την έναρξη την επιθέσεως κατά της φρουράς της γέφυρας (και στους δύο τομείς), προχώρησε στο σκοτάδι, μέσα στις λάσπες και την ψιλή βροχή που έπεφτε, και αφού πέρασε το ορμητικό ποτάμι με μεγάλη δυσκολία από μία στενή σανίδα, με τα τέσσερα κατάφορτα μουλάρια που έσερνε μαζί, έφτασε στο προκαθορισμένο σημείο, κάπου διακόσια μέτρα από το στόχο της. Εκεί, ξεφόρτωσε τα εκρηκτικά και τα χώρισε σε μικρές ποσότητες ώστε να μπορούν να μεταφερθούν με τα χέρια. Μετά πλησίασε περισσότερο προς τη γέφυρα και περίμενε την κόκκινη φωτοβολίδα, το σήμα ότι εξουδετερώθηκε η ιταλική φρουρά, για να προχωρήσει στο έργο της. Η εκκαθάριση της εκεί περιοχής είχε υπολογιστεί ότι θα έπαιρνε είκοσι λεπτά περίπου μετά την έναρξη της επιθέσεως των ανταρτών. Όμως η μάχη κρατούσε πολύ, γιατί παρ' όλο που στο νότιο άκρο η αντίσταση των Ιταλών εκάμφθη στον προβλεπόμενο περίπου χρόνο, εξακολουθούσαν να πέφτουν πυροβολισμοί και καθυστερούσε η εκκαθάριση της περιοχής ενώ στο βόρειο άκρο έγινε εμπλοκή με την απόκρουση της επιθέσεως Παπαχρήστου, όπως ανέφερα. Ο Έντυ γράφει ότι η άσπρη φωτοβολίδα από το νότιο άκρο ρίχτηκε μια ώρα μετά την έναρξη της μάχης, ενώ για να προχωρήσει η ομάδα του

Τομ έπρεπε να φανεί η κόκκινη.

Επειδή παρατεινόταν η μάχη και υπήρχε φόβος να φθάσουν εχθρικές ενισχύσεις, αποφάσισε ο Έντυ με ευθύνη δική του να διατάζει τον Τομ να προχωρήσει με την ομάδα του στην υπονόμευση της γέφυρας. Ο Χάμσον γράφει ότι τόσο ο Μάγιερς όσο και ο Γούντχαουζ τους ειδοποίησαν με φακό και με φωνές να προχωρήσουν αμέσως αδιαφορώντας για τη μάχη. Στο μεταξύ, η ομάδα τους φορτωμένη με τα εκρηκτικά είχε κατεβεί αθόρυβα το απότομο, γλυστερό και λασπώδες έδαφος, σε πλήρες σκότος, και βρέθηκε σε μονοπάτι που οδηγούσε ίσια στο βάθρο της γέφυρας. Η ομάδα είχε χωριστεί σε τρία συνεργεία ανατινάξεων, τεσσάρων ανδρών το καθένα, υπό τους Μπαρνς, Έντμοντς και Γκιλλ, ενώ ένα τέταρτο συνεργείο υπό το λοχαγό Χάμσον ανέλαβε τις βοηθητικές εργασίες, όχι λιγότερο επικίνδυνες. Σχετικά το ΕΔΕΣ ισχυρίζεται ότι τότε περίπου αποχώρησαν από την ομάδα οι αντάρτες του ΕΛΑΣ. Οι σαμποτέρ πλησιάζοντας το βάθρο βρέθηκαν σε διπλή σειρά συρματοπλεγμάτων τα οποία έκοψε ο Τομ και έφθασαν στη βάση του γιγαντιαίου χαλύβδινου πύργου της γέφυρας. Τότε διαπίστωσαν με μεγάλη έκπληξη κι ανησυχία ότι οι χαλύβδινοι δοκοί του βάθρου ήταν διαφορετικού σχήματος από εκείνο για το οποίο είχαν προετοιμάσει τα εκρηκτικά γεμίσματα. Χρειάστηκε επομένως να λυθούν τα έτοιμα ξύλινα καλούπια με τις εκρηκτικές ύλες και να ξανασυναρμολογηθούν διαφορετικά, πράγμα που απαιτούσε πολύ χρόνο. Ευτυχώς που στο μεταξύ βγήκε το φεγγάρι, αν και το φως του ήταν αμυδρό γιατί υπήρχαν πολλά σύννεφα.

Η δουλειά για τη μετατροπή των γεμισμάτων άρχισε αμέσως, ενώ πάνω από τα κεφάλια των σαμποτέρ σφύριζαν οι σφαίρες των μαχομένων, σε μια στιγμή μάλιστα φαίνεται ότι οι αντάρτες τους πέρασαν για Ιταλούς και τους πυροβόλησαν, ευτυχώς χωρίς θύματα. Ο Μυριδάκης μόλις αντελήφθη την παρουσία τους φρόντισε αμέσως για την ασφάλειά τους αφού καθάρισε το γύρω έδαφος. Οι ομάδες

του ΕΛΑΣ, γράφει ο ίδιος, είχαν στο μεταξύ απομακρυνθεί και οι περισσότεροι από τους αντάρτες το είχαν ρίξει στο πλιάτσικο για ρούχα, όπλα, τρόφιμα και ό,τι άλλο. Ξαφνικά, ενώ εργαζόνταν τα συνεργεία κάτω από τη γέφυρα, συγκλονίστηκαν από δύο δυνατές εκρήξεις που έγιναν πολύ κοντά τους και που αν πετύχαιναν τα εκρηκτικά θα αναφλέγονταν και θα σκοτώνονταν όλοι τους, χωρίς βέβαια και να ανατιναζόταν η γέφυρα. Ευτυχώς που λόγω της ανώμαλης μορφολογίας του εδάφους βρέθηκαν σε απυρόβλητο. Ο Μυριδάκης στο βιβλίο του ισχυρίζεται πως επρόκειτο για δύο χειροβομβίδες Μιλς που έρριξαν αντάρτες του ΕΛΑΣ με σκοπό την εξουδετέρωση των Βρετανών σαμποτέρ και των βοηθών τους ανταρτών του ΕΔΕΣ, εφόσον στο μεταξύ είχαν αποτραβηχτεί οι δικοί τους. Ο Χάμσον όμως, ενώ βρίζει τους αντάρτες γενικά που έριξαν τις χειροβομβίδες (οι Ιταλοί είχαν μόνο ελαφρές αμυντικές), διαλογίζεται πιο κάτω ότι δεν ήταν δυνατό Έλληνες να έκαναν κάτι τέτοιο και καταλήγει ότι ίσως επρόκειτο για ιταλικούς όλμους. Αλλά δεν αναφέρθηκε από κανένα η χρησιμοποίηση όλμων από τους Ιταλούς κατά τη μάχη, που άλλωστε δεν θα ήταν δυνατή σε τόσο κοντινή απόσταση από τους επιτιθέμενους και σε τόσο κλειστό χώρο, ούτε θα περιορίζονταν οι Ιταλοί στο να έριχναν δυό μόνο βολές από μακριά, φεύγοντας.

Μέσα σε τρία τέταρτα, ο Τομ και οι συνεργάτες του έκαμαν όλες τις μετατροπές, προσάρμοσαν τα εκρηκτικά στον πύργο στηρίξεως της γέφυρας και ήταν έτοιμοι προς πυροδότηση. Για την ακριβή ώρα της ανατινάξεως υπήρξαν διάφορες εκδοχές με αποτέλεσμα τη δημιουργία ερωτηματικών ως προς το εάν η ανατίναξη έγινε προ ή μετά την κατάληψη και του βορείου βάθρου. Ο Χάμσον γράφει ότι όταν ο Τομ ετοιμαζόταν να δώσει τα τρία σφυρίγματα για κάλυψη των ανταρτών, προτού πυροδοτήσει, είδε ο ίδιος μια λευκή φωτοβολίδα από το βόρειο άκρο την οποία ακολούθησε αμέσως μια κόκκινη από το νότιο. Το ίδιο αναφέρει και ο Γούντχαουζ στο βιβλίο του.

Αντιθέτως, ο Μάγιερς, ενώ δεν αναφέρει τίποτα για κόκκινη φωτοβολίδα, γράφει ότι η λευκή φωτοβολίδα από το βόρειο μέτωπο ρίχτηκε λίγο μετά την ανατίναξη της γέφυρας. Πάντως δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ρίχτηκε κόκκινη φωτοβολίδα από το νότιο άκρο, ενώ είναι αμφίβολο αν ρίχτηκε λευκή φωτοβολίδα από εκεί μετά την εκκαθάρισή του, ίσως γιατί δε θεωρήθηκε αναγκαία εφόσον ο Μυριδάκης είχε πάρει απ' ευθείας επαφή με την ομάδα του Τομ πολύ πιο πριν. Το άκουσμα της σφυρίχτρας του Τομ για κάλυψη ακολούθησε πλήρης σιγή, σταμάτησαν τα πυρά αυτομάτως τόσο τα δικά μας όσο και των Ιταλών.

Η έκρηξη στη γέφυρα ήταν τρομακτική, έφεξε σα μέρα η περιοχή και αντήχησε σα να ρίχτηκε ομοβροντία βαρέων πυροβόλων, ενώ συγχρόνως σείστηκε όλη η κοιλάδα σα να γινόταν σεισμός. Τεράστια κομμάτια μετάλλου τινάχτηκαν φλεγόμενα στον αέρα σε μεγάλες αποστάσεις. Όλοι πρόλαβαν να καλυφθούν εγκαίρως και δεν υπήρξαν θύματα, εκτός από έναν βοηθό της ομάδος καταστροφών, τον Γιώργο Ζαγκαβιέρο αντάρτη του ΕΔΕΣ, που τραυματίστηκε ελαφρά από απροσεξία του. Μετά την ανατίναξη, ο Τομ επιθεώρησε το αποτέλεσμα αλλά δεν έμεινε απολύτως ικανοποιημένος από την έκταση της καταστροφής (κόπηκε ο πύργος κι έπεσαν δύο τόξα). Ήθελε να είναι βέβαιος πως δε θα μπορούσε να επισκευαστεί η γέφυρα πριν από έξη τουλάχιστον εβδομάδες, σύμφωνα με την εντολή που είχαμε.

Ο Μάγιερς, συνοδευόμενος από τον Κωτσάκη, πλησίασε όσο μπορούσε την ομάδα του Τομ, πάνω από τη γέφυρα, και ύστερα από κοινό έλεγχο συμφώνησε μαζί του ότι έπρεπε να γίνει και δεύτερη ανατίναξη, χρησιμοποιώντας όλα τα απομένοντα εκρηκτικά. Όμως υπήρχε πρόβλημα παρατάσεως του χρόνου της Επιχειρήσεως που είχε ήδη διαρκέσει πολύ περισσότερο από τον προβλεπόμενο. Ο Ζέρβας ανησυχούσε μήπως στο μεταξύ έρχονταν εχθρικές ενισχύσεις και μήπως η καθυστέρηση αυτή δεν θα άφηνε επαρκή περιθώρια για την έγκαιρη απομάκρυνση των

ανταρτών, γιατί έπρεπε απαραιτήτως να φθάσουμε στη δασώδη περιοχή της Οίτης πριν χαράξει. Ως προς τον πρώτο φόβο του βγήκε αληθινός, γιατί πριν ολοκληρωθεί η δεύτερη υπονόμηση, την οποία ο Τομ άρχισε αμέσως μετά την πρώτη με ταχύτατο ρυθμό, έφθασε από τη Λαμία αμαξοστοιχία με ιταλική ενίσχυση, εκείνη που είχα εγώ εντολή να παρεμποδίσω.

Σχετικά με τις ομάδες στις οποίες είχε ανατεθεί το έργο παρεμποδίσεως τυχόν ενισχύσεων του εχθρού, τα γεγονότα εξελίχθηκαν ως εξής: η ομάδα που διετεθή για την ενέδρα στην οδική γέφυρα Φραντζή στον Σπερχειό παρέμεινε αδρανής μέχρι τέλους εφόσον δεν παρατηρήθηκε καμμία κίνηση από εκεί. Η ομάδα Κουκ που κινήθηκε προς το νότιο μέρος της σιδηροδρομικής γραμμής, περί τα χίλια μέτρα μακριά από τη γέφυρα, έκοψε πρώτα τα τηλεφωνικά και τηλεγραφικά καλώδια κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής, μόλις εκδηλώθηκε η επίθεση του Μυριδάκη, και κατόπιν ασχολήθηκε με την ανατίναξη τμημάτων των σιδηροτροχιών. Η πλευρά εκείνη της γραμμής δε φαινόταν από τη Λαμία ούτε και έπεφτε στην περιοχή στρατιωτικής καλύψεως από την κατεύθυνση της γέφυρας της Παπαδιάς, γιατί η φρουρά της γέφυρας υπαγόταν στη στρατιωτική διοίκηση Λαμίας.

Για τη δική μου ομάδα, οι συνθήκες και οι οδηγίες ήταν διαφορετικές. Όπως ανέφερα, το έργο της τελούσε υπό προϋποθέσεις, γιατί η θέση μας ήταν εκτεθειμένη στη θέα της Λαμίας, απ' όπου θα στέλνονταν ενδεχομένως εχθρικές ενισχύσεις. Σχετικά με τη δράση αυτής της ομάδος, θεωρώ ιστορικά αναγκαίο ν' αναφερθώ λεπτομερέστερα στη συμβολή της, επειδή υπήρξαν αντικρουόμενες περιγραφές από μη αυτόπτες μάρτυρες και των δύο οργανώσεων (ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ), ιδίως όμως επειδή έγινε παραποίηση των πραγματικών γεγονότων από τον υπ' εμέ ομαδάρχη Λάμπρο, στο βιβλίο του *Σελίδες από την Εθνική Αντίσταση* (Εκδόσεις «Βελούχ», 1976), όπου μάλιστα εμφανίζει τον εαυτό του και σαν επικεφαλής της

ομάδος μας ενώ δεν ήταν (βλ. τα βιβλία των Μάγιερς, Χάμσον, Γούντχαουζ, Μυριδάκη, Πυρομάγλου, κ.λπ.), εμέ δε σαν να ήθελα να εγκαταλείψουμε τη θέση μας πριν λήξει η Επιχείρηση. Ο Λάμπρος ήταν βέβαια υπεύθυνος για τους αντάρτες του και το χτύπημα του εχθρού. Η παραποίηση αυτή των γεγονότων ίσως να οφείλεται σε αίσθημα ενοχής του επειδή ο ίδιος απουσίαζε από τη θέση του την περισσότερη ώρα και δε μπόρεσε να εκπληρώσει πλήρως την αποστολή του, όπως προκύπτει πιο κάτω.

Την καθορισμένη ώρα, πριν αρχίσει η επίθεση κατά της γέφυρας, ο Λάμπρος, που είχε κατεβεί μαζί μου στις σιδηροτροχιές από το ύψωμα της ενέδρας μας, προσφέρθηκε ν' ανεβεί ο ίδιος στον ξύλινο στύλο με τα τηλεφωνικά καλώδια για να τα κόψει. Επειδή δεν μπόρεσε, γιατί όπως είπε οι μπότες του γλυστρούσαν, ανέβηκα εγώ, αλλά η ψαλίδα μου απεδείχθη πολύ μικρή για να κόψει τόσο χονδρά σύρματα σαν εκείνα που βρήκα, ούτε μπορούσαν να λυθούν από τους μονωτήρες. Κατέβηκα και για να μην καθυστερούμε διέταξα να κοπεί ο στύλος. Δύο αντάρτες, οι Χρυσομάλης και Τσάλιας, έκοψαν τον στύλο με πέλεκυ, και κατόπιν εγώ με τη βοήθεια του Λάμπρου έκοψα τα σύρματα. Ευτυχώς που είχε καθυστερήσει η επίθεση του Μυριδάκη γιατί δεν θα προφθαίναμε να διακόψουμε εγκαίρως τις τηλεπικοινωνίες του εχθρού λόγω και της αμαξοστοιχίας που ξαφνικά πέρασε πηγαίνοντας προς τη Λαμία. Μετά τοποθετήσα τον εκρηκτικό μηχανισμό (που μου είχε δώσει ο Τομ, έτοιμο με δυο γεμίσματα) στην εσωτερική πλευρά της δεξιάς σιδηροτροχιάς, στη στροφή, ώστε σύμφωνα με τις οδηγίες να έσπρωχνε τη μηχανή του τραίνου προς τ' αριστερά, έξω από τη γραμμή.

Ανεβήκαμε πάλι στο ύψωμα που ήταν ακροβολισμένοι οι άνδρες. Η μάχη είχε αρχίσει στη γέφυρα κι εμείς περιμέναμε την εξέλιξή της. Η ώρα περνούσε χωρίς ενδείξεις προόδου, δεδομένου ότι είχε παρέλθει προ πολλού ο χρόνος που είχε προβλεφθεί για την εξουδετέρωση της ιταλικής φρουράς. Ο Λάμπρος ήταν ανήσυχος και

πηγαινοερχόταν στον Σ.Δ. για να μάθει τι συνέβαινε, όπως έλεγε. Και ενώ βρισκόμαστε σε αγωνία λόγω της μακράς παρατάσεως της μάχης, ξαφνικά μια τεράστια λάμψη και φλόγες αναπήδησαν από δεξιά μας για ν' ακολουθήσει η τρομερή έκρηξη που μας συγκλόνισε, προκαλώντας μας μεγάλο ενθουσιασμό, χαρά και συγκίνηση. Από τη θέση που βρισκόμαστε δε μπορούσα να γνωρίζω ότι θα ετοιμαζόταν και δεύτερη ανατίναξη στη γέφυρα, και υπέθεσα πως φθάναμε στο τέλος της Επιχειρήσεως. Ο Λάμπρος απουσίαζε εκείνο το διάστημα. Επειδή μέχρι τότε δεν είχε ακουστεί τίποτα που να έδειχνε κινητοποίηση σιδηροδρομικού συρμού από την πλευρά της Λαμίας, κατέβηκα στη γραμμή κι αφαίρεσα τον εκρηκτικό μηχανισμό, σύμφωνα με την εντολή που είχα, για να μην περιέλθει στα χέρια του εχθρού. Ξανανέβηκα στο ύψωμα περιμένοντας να δω την πράσινη φωτοβολίδα που θα έδινε το σήμα του τέλους της Επιχειρήσεως. Στο μεταξύ επέστρεψε ο Λάμπρος και με πληροφόρησε πως συνεχιζόταν η εργασία των σαμποτέρ και ότι θ' ακολουθούσε δεύτερη αντίναξη. Κατόπιν αυτού κατέβηκα πάλι στη γραμμή και ξανατοποθέτησα τον εκρηκτικό μηχανισμό στη σιδηροτροχιά.

Δεν πέρασε πολύ ώρα, όταν ακούστηκε από μακριά το αγκομαχητό ενός τραίνου. Οι αντάρτες υπό τον δεύτερο βαθμοφόρο της ομάδος, γιατί ο Λάμπρος είχε ξαναφύγει, έσπευσαν να πάρουν τις προκαθορισμένες θέσεις μάχης. Σε μια στιγμή ξεπρόβαλε ξαφνικά από τα αριστερά κοντά μας ο μαύρος όγκος του τραίνου, που ερχόταν πολύ αργά, με βήμα σημειωτόν. Η ατμομηχανή τραβούσε τρία μόνο βαγόνια παλαιού τύπου, τα δύο επιβατικά, το τελευταίο με αναμμένα φώτα, γεμάτα Ιταλούς στρατιώτες. Μόλις έφθασε η μηχανή του τραίνου κάτω από την απότομη πλευρά του υψώματος μπροστά μας, πάτησε τον εκρηκτικό μηχανισμό ο μπρόστινος δεξιός τροχός της προκαλώντας ισχυρή έκρηξη η οποία απέκοψε τμήμα της γραμμής και έκανε τη μηχανή να χοροπηδήσει και να σταματήσει επί τόπου. Ο

μηχανοδηγός τρομοκρατημένος ξεφώνησε απεγνωσμένα «Έλληνες με φάγατε». Το τραίνο όμως δεν εκτροχιάστηκε γιατί ερχόταν τόσο σιγά, μόλις που σερνόταν, ίσως επειδή πλησίαζε τη γέφυρα (600-700 μ.) ή φοβόταν μια τέτοια ενέργεια σαν τη δική μας. Σημειώνεται ότι αν ο εκρηκτικός μηχανισμός κάλυπτε και τη δεύτερη γραμμή το αποτέλεσμα δεν θα ήταν διαφορετικό. Όπως με βεβαίωσε ο Τομ, αυτή ήταν η σωστή τεχνική για την προκειμένη περίπτωση.

Το βαγόνι με τα φωτισμένα παράθυρα έδινε εξαίρετο στόχο και οι αντάρτες χτύπησαν αμέσως με πυκνό ντουφεκίδι συνοδευόμενο από τα πυρά των δύο οπλοπολυβόλων μας. Οι Ιταλοί άρχισαν να πηδούν γρήγορα έξω και να διασκορπίζονται για να καλυφθούν παίρνοντας κατάλληλες θέσεις μάχης γύρω και ανταποδίδοντας τα πυρά. Ο Λάμπρος δεν ήταν παρών όταν έφθασε το τραίνο, γι' αυτό άλλωστε νόμιζε ότι έφερνε Γερμανούς. Σε μία στιγμή αραιώσαν οι πυροβολισμοί των ανταρτών και σταμάτησε να βάλλει το βαρύ οπλοπολυβόλο που βρισκόταν δίπλα μου δεξιά. Ρώτησα τον πολυβολητή τι συμβαίνει και μου απήντησε πως έπαθε εμπλοκή. Τον επέεσα με αγωνία να προσπαθήσει να το λειτουργήσει και πράγματι ύστερα από παρέμβαση και του Λάμπρου, που στο μεταξύ είχε καταφθάσει, ξανάρχισε να βάλλει. Το τραίνο έκανε μερικές κινήσεις πίσω-μπρος προσπαθώντας να ξεκολλήσει και τελικά κατόρθωσε να προχωρήσει έρποντας προς τη γέφυρα με μέρος της ιταλικής ενισχύσεως. Σ' αυτό το διάστημα αραιώσαν τα πυρά των Ιταλών κι ακούγονταν διασκορπισμένα, πράγμα που έδειχνε ότι κινούνταν σιωπηλά στο σκοτάδι, ίσως για να μας κυκλώσουν. Ξαφνικά επικράτησε σιγή από τη δική μας πλευρά, ενώ συγχρόνως αντελήφθηκα ότι το οπλοπολυβόλο από δεξιά μου είχε αποσυρθεί αθόρυβα. Γύρισα το κεφάλι μου τριγύρω για να δω τι συνέβαινε αλλά δεν έβλεπα τίποτα μέσα στο σκοτάδι, κοίταξα πίσω μου και διέκρινα αμυδρά στην καμπή του υψώματος τη σκιά του τελευταίου αντάρτη που απομακρυνόταν, νομίζω πως ήταν ο Λάμπρος. Προφανώς

είχε δώσει διαταγή στους αντάρτες του, είτε αυτοβούλως είτε κατόπιν σχετικών οδηγιών του Άρη να συμπτυχθούν σε περίπτωση αντεπιθέσεως, χωρίς όμως να μου το αναφέρουν, ίσως για να μην αντιδράσω, αδιαφορώντας αν διέτρεχα πραγματικό κίνδυνο να αιχμαλωτισθώ από τον εχθρό. Εδώ πρέπει να παρατηρήσω, για να είμαι δίκαιος, ότι ο οπλισμός των ανταρτών της ομάδος μας ήταν ανεπαρκής για μια τόσο σοβαρή αποστολή σαν αυτή που της είχε ανατεθεί. Εκτός από τα ατομικά τους όπλα διέθεταν μόνο δύο οπλοπολυβόλα, ένα βαρύ και ένα ελαφρύ. Κανονικά έπρεπε απαραίτητως να διαθέτουν τουλάχιστον και επιθετικές χειροβομβίδες, όμως κατά τη συμπλοκή μας με τους Ιταλούς δεν ρίχθηκαν χειροβομβίδες που θα μπορούσαν να τους επιφέρουν καίρια πλήγματα από την αρχή, όπως ήταν συγκεντρωμένοι στα βαγόνια. Ο Ζέρβας αναφέρει στο ημερολόγιό του ότι υπεύθυνος για τη χορήγηση των χειροβομβίδων στις ομάδες του ΕΛΑΣ ήταν ο καπετάν Πελοπίδας.

Πάντως δεν προφθάσαμε ν' αφήσουμε το ύψωμα, όταν έλαμψε πάλι κι αντήχησε ο τόπος από την τρομερή έκρηξη της δεύτερης ανατινάξεως στη γέφυρα. Ήταν δέκα λεπτά περίπου μετά το σταμάτημα του τραίνου από την ομάδα μας, το οποίο μόλις είχε καταφέρει να φθάσει στο βόρειο άκρο της γέφυρας μπρος στο κενό που είχε ανοιχθεί από την πρώτη ανατίναξη. Ο χρόνος που χρειάστηκε το συνεργείο του Τομ για τη δεύτερη υπονόμηση της γέφυρας ήταν γύρω στα είκοσι λεπτά, όπως προκύπτει από τις σχετικές εκθέσεις και τα βιβλία των Βρετανών σαμποτέρ. Ο Μυριδάκης γράφει ότι πέρασε μια ώρα μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης ανατινάξεως, αλλά πρόκειται περί λάθους. Αντιθέτως, ο Λάμπρος στην αφήγησή του τοποθετεί και τις δύο ανατινάξεις μετά την άφιξη του τραίνου, δηλαδή ελάχιστα μόνο λεπτά τη μια μετά την άλλη. Αλλά οι μαρτυρίες του Λάμπρου, γενικότερα, δεν έχουν ιστορική βάση, έχει μεπρδέψει τα πάντα, ενώ η φαντασία του φθάνει μέχρι και αντιστροφής των πραγματικών γεγονότων, είτε

από άγνοια είτε από σκοπιμότητα. Σχετικά ο Κ. Πυρομάγλου, σε επιστολή του προς την εφημερίδα *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* (6.4.80), γράφει ότι δε μπορεί ν' ανεχθεί «την παραποίηση [από το Λάμπρο] της ιστορικής αλήθειας».

Παρ' όλες όμως τις αντιξοότητες που αντιμετωπίσαμε, ένας αντικειμενικός απολογισμός του έργου της ομάδος μας δείχνει ότι παρά την μη πλήρη επιτυχία της αποστολής της, που κυρίως οφείλεται στην προχειρότητα, θα έλεγα, με την οποία αντιμετωπίστηκε η ιταλική ενίσχυση, τόσο λόγω της τακτικής που ακολουθούσε ο ΕΛΑΣ, του «ρίχνε και φεύγε» (αυτή ήταν εντολή από την Κεντρική Επιτροπή ΕΑΜ των Αθηνών), όσο και του ανεπαρκούς ή ακατάλληλου οπλισμού της, η συμβολή της ήταν πολύ αξιόλογη. Γιατί αφ' ενός καθυστέρησε το τραίνο, πράγμα που επέτρεψε την ολοκλήρωση της υπονόμησης της γέφυρας για τη δεύτερη ανατίναξη και αφ' ετέρου δημιούργησε σύγχυση και διστακτικότητα στις τάξεις του εχθρού, με αποτέλεσμα τη διασπορά και τον αποπροσανατολισμό του που δεν επέτρεπαν την ελεύθερη και ταχεία ανάπτυξη των ανδρών του μέσα στο σκοτάδι εφόσον δεν ε γνώριζαν τη δική μας δύναμη ούτε τις θέσεις μας. Πάντως ήταν πολύ τυχερό που η ιταλική ενίσχυση έφθασε την τελευταία σχεδόν στιγμή, διαφορετικά η θέση του συνεργείου ανατινάξεως της γέφυρας θα γινόταν εξαιρετικά δύσκολη, και είναι αμφίβολο αν η επέμβαση της εφεδρείας μας θα μπορούσε να τη συγκρατήσει για μακρό διάστημα.

Αμέσως μετά τη δεύτερη ανατίναξη, ρίχθηκε από το Σ.Δ. μια πράσινη φωτοβολίδα και μετά δεύτερη και τρίτη. Ήταν το σύνθημα για την αποχώρησή μας η οποία άρχισε κατά τις 2:30 π.μ. της 26ης Νοεμβρίου. Ο Μυριδάκης, πριν αφήσει τον τομέα του για την επιστροφή, πήρε ένα κομμάτι χαρτί από ένα ιταλικό φυλάκιο και έγραψε τον εξής Ομηρικό στίχο: «Εις οίωνός άριστος αμύνεσθαι περί Πάτρης». Το άφησε πίσω από το εικονοστάσι που ήταν

εκεί, σαν προειδοποιητικό μήνυμα του αγώνα εναντίον των εισβολέων, με ημερομηνία 25 Νοεμβρίου 1942 και υπογραφή Ναπολέων Ζέρβας.

Σύμφωνα με την αναφορά του Μυριδάκη για τη μάχη, οι Ιταλοί άφησαν επί τόπου πολλούς νεκρούς ενώ οι υπόλοιποι διέφυγαν. Από της δικής μας πλευράς δεν υπήρξαν νεκροί, μόνο δύο τραυματίες αντάρτες του ΕΔΕΣ, ο ανθυπολοχαγός Σωτήρης Παπαχρήστου επικεφαλής της ομάδος που επετέθη στον βόρειο τομέα και ο αντάρτης Γιώργος Ζαγκαβιέρος της ομάδος ανατινάξεων του Τομ. Όμως η Επιχείρηση Γοργοποτάμου έγινε αφορμή για την επί τόπου άναδρη εκτέλεση δεκαέξι αθώων Ελλήνων ομήρων τους οποίους έφεραν από την Υπάτη και τουφέκισαν στα ερείπια της γέφυρας. Στη θέση εκείνη της εκτελέσεως στήθηκε μεταπολεμικά από την πολιτεία μαρμάρινη στήλη στην οποία αναφέρονται τα ονόματα των εκτελεσθέντων. Ελέχθει ότι και ο διοικητής της ιταλικής φρουράς δικάστηκε από στρατοδικείο κι εκτελέστηκε. Ο Πυρομάγλου αναφέρει στο βιβλίο του ότι πριν από την καταστροφή της γέφυρας, οι Γερμανοί έστελναν 48 σιδηροδρομικούς συρμούς ανά εικοσιτετράωρο στην Αφρική, μέσω Πειραιά.

Ο Έντυ Μάγιερς είχε προσπαθήσει προκαταβολικά ν' αποτρέψει την εκτέλεση ομήρων, ζητώντας από το Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής τη ρίψη προκηρύξεων από βρετανικά αεροπλάνα που αφ' ενός θα ανήγγειλαν ότι το εγχείρημα έγινε από Βρετανούς καταδρομείς και αφ' ετέρου θα προειδοποιούσαν τις δυνάμεις του Άξονος ότι τυχόν αντίποινα κατά των εντοπίων θα χαρακτηρίζονταν έγκλημα πολέμου για το οποίο θα καταδικάζονταν μεταπολεμικά. Όμως, όπως προέκυψε εκ των υστέρων, το αίτημα του Μάγιερς δεν υλοποιήθηκε λόγω μη καλής συνεννοήσεως ή συνεργασίας μεταξύ της SOE και των αρμοδίων του Φόρεϊν Όφφισ. Ο Κρις στην αυτοβιογραφία του γράφει ότι το αίτημα του Έντυ διαβιβάστηκε στο Λονδίνο αλλά το έθαψε ο υφυπουργός εξωτερικών Σερ Αλεξάντερ Κάντογκαν (Sir

Alexander Cadogan) λόγω διαμάχης του Φόρεϊν Όφφισ με την SOE.

Μόλις πήρε το Κάιρο το μήνυμά μας για την επιτυχία της Επιχειρήσεως Γοργοποτάμου, δυό μέρες αργότερα (μέσω του ασυρμάτου του «Προμηθέα»), ο ραδιοφωνικός σταθμός του BBC ανήγγειλε το κατόρθωμα των ελληνικών ανταρτικών ομάδων ΕΔΕΣ και ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Σχετικά με αυτή τη ραδιοφωνική εκπομπή του Λονδίνου, το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ισχυρίστηκε ότι οι Άγγλοι απέδωσαν το επίτευγμα μόνο στον ΕΔΕΣ αγνοώντας τον ΕΛΑΣ, διότι ανέφεραν μόνον τον Ζέρβα και όχι τον Άρη, πράγμα που θεώρησε σαν μεροληπτική στάση υπέρ του ΕΔΕΣ. Αλλά το όνομα του Ζέρβα δεν μπορούσε να είχε αναφερθεί γιατί υπήρχε διαταγή της Βρετανικής Κυβερνήσεως που απαγόρευε τη μνεία ονομάτων στις περιπτώσεις αντιστασιακών επιχειρήσεων, η οποία είχε εκδοθεί λίγες εβδομάδες πρίν. Τέλος, η Ιταλική Διοίκηση Αθηνών επικήρυξε το Ζέρβα για εκατό εκατομμύρια δραχμές. Στις προκηρύξεις που είχαν τη φωτογραφία του και ήταν σε τρεις γλώσσες (ελληνικά, ιταλικά και γερμανικά), τον αποκαλούσαν «ληστή». Το όνομά του πήραν από το χειρόγραφο σημείωμα που είχε αφήσει ο Μυριδάκης στο εικονοστάσι, με τον περίφημο ομηρικό στίχο, αποχωρώντας από τον Γοργοπόταμο.

Είναι ενδιαφέρον ν' αναφερθεί επίσης το τηλεγράφημα που έστειλε στο Ανώτατο Στρατηγείο, στο Βερολίνο, ο Γερμανός στρατηγός Λεχρ (Loehr), επικεφαλής του Συγκροτήματος Ε', Στρατού, την επόμενη μέρα, το οποίο έχει ως εξής:

«Προς Ανώτατη Διοίκηση Στρατού, Βερολίνο, κοινοποίηση στη Γενική Διεύθυνση, Ρώμη
Νύχτα 25/26.11. Η γέφυρα Γοργοποτάμου, νοτίως Λιανοκλαδίου ανετινάχθη υπό Συμμοριών δυνάμεως 200 ανδρών περίπου κατόπιν συντριβής Ιταλικής φρουράς και αποσταλεισών ενισχύσεων. Μια κολώνα

ανεινάχθη, δύο τμήματα γέφυρας έπεσαν. Ο Γερμανικός Λόχος 117 Σιδηροδρομικών Κατασκευών, ευρισκόμενος προηγουμένως στη γέφυρα Γουμενίτσας (60 χλμ. βορείως Θεσσαλονίκης), διατάχθη ν' αρχίσει ανακατασκευή. Η ανακατασκευή αναμένεται να πάρει μια εβδομάδα το συντομότερο. Θα γίνει παράκαμψη μέσω Στυλίδος-Χαλκίδος. Σοβαρότατη παράκληση να γίνουν διαβήματα στην Ανωτάτη Διοίκηση ώστε να τεθεί σε εφαρμογή ισχυρότατη φρούρηση ζωτικών τμημάτων του σιδηροδρόμου.

Λεχρ, Αντιστράτηγος, Νοτιο-ανατολική Διοίκησης
26.11.41, ώρα 12:20

Από τότε, τη φρούρηση της γέφυρας Γοργοποτάμου ανέλαβαν οι ίδιοι οι Γερμανοί. Τελικά, ύστερα από μια απόπειρα προσωρινής επισκευής της, η οποία απέτυχε, η αποκατάσταση της συγκοινωνίας χρειάστηκε έξη εβδομάδες, όπως είχαμε εμείς προβλέψει. Η κίνηση αποκαταστάθηκε στις 6 Ιανουαρίου 1943.

Επιθέση της γέφυρας από την 117 Μονάδα Μηχανικού των Γερμανών, μετά την ανατίναξη της. Η φωτογραφία ελαιοθήκη από τον υπεύθυνο επιμέλειας της μονάδας Γερμανό αξιωματικό Μέγερ (Meyer) εκτελεσθέντα αγρότερα από τον ΕΛΑΣ.

9. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΖΕΡΒΑ

Με το αντίκρουσμα των πράσινων φωτοβολίδων, άρχισε αυτόματα η αποχώρηση όλων των ανταρτών απ' όποιο σημείο βρισκόταν ο καθένας. Έτσι, χωρίς τάξη, αλλά ήρεμα και σιωπηλά, ακολουθώντας ο ένας τον άλλο ή η μία συντροφιά την άλλη, πήραμε κατεύθυνση προς το Πλακωτό που είχε ορισθεί σαν πρώτο σημείο συγκεντρώσεώς μας. Έχοντας μπροστά μας ένα χιλιόμετρο απότομης αναβάσεως, κόψαμε δρόμο όπως-όπως παλεύοντας μέσα από σχεδόν αδιαπέραστους θάμνους, μέχρι που βγήκαμε στο χέρσο πετρώδες άνοιγμα απ' όπου μπορέσαμε πια να βρούμε μονοπάτια. Τα μουλάρια βρήκαν μοναχά τους το δρόμο της επιστροφής. Έπρεπε να βιαστούμε να φθάσουμε στο δάσος πριν χαράξει για να μη γίνουμε στόχος ενδεχόμενης εχθρικής αεροπορικής καταδιώξεως. Το τελευταίο μέρος της διαδρομής μας έγινε μέσα σε πυκνό χιόνι, αλλά κατάφεραν και οι τελευταίοι να φθάσουν στο Πλακωτό πριν φωτίσει η μέρα. Σε όλη την πορεία μας βρισκόμαστε υπό πλήρη κάλυψη γιατί στο μεταξύ είχαν μαζευτεί τα σύννεφα και κατεβεί πολύ χαμηλά κρύβοντάς μας από το φως του φεγγαριού. Τα στοιχεία της φύσεως ήταν με το μέρος μας. Οι Ζέρβας, Άρης και τα επιτελεία τους, καθώς και ο Κρις, είχαν φθάσει το Πλακωτό από τους πρώτους, ο Έντυ και η ομάδα ανατινάξεως της γέφυρας καθυστέρησαν λίγο. Εγώ είχα ακολουθήσει το Σταθμό Διοικήσεως του ΕΔΕΣ, ενώ οι της ομάδος Κουκ και

Ναι, που είχαν μεγαλύτερη απόσταση να διανύσουν έρχονταν τελευταίοι.

Μετά από μια πολύ σύντομη ανάπαυση και κάποια ανασύνταξη, οι διάφορες ομάδες συνέχισαν από εκεί την πορεία τους προς το δεύτερο σημείο συγκεντρώσεως, το υδροπρίονο του Χονδρογιάννη, έξη ώρες απόσταση δυτικά πάνω στην Οίτη, διαδρομή που έγινε με μια μόνο μικρή στάση μετά τρίωρο, μέσα στο δάσος. Στο μεταξύ, έπεσε πυκνή ομίχλη, που μας έδινε πλέον πλήρη κάλυψη από ενδεχόμενη αεροπορική αναγνώριση ή βομβαρδισμό, ενώ συγχρόνως όσο ανεβαίναμε το βουνό το χιόνι έπεφτε πυκνότερο, πράγμα πολύ ευπρόσδεκτο από πλευράς ασφαλείας γιατί το φρέσκο χιόνι σκέπαζε τις πατημασιές πίσω μας. Εγώ περπατούσα μαζί με τον Κομνηνό Πυρομάγλου και μια ευχάριστη παρέα. Παρ' όλη τη μεγάλη μας κούραση και την πείνα, λέγαμε πότε-πότε κανένα καλαμπούρι, αν και η συζήτηση στρεφόταν περισσότερο σε όνειρα που κάναμε για τη μεταπολεμική Ελλάδα. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσω εδώ πως το βάδισμά μας είχε πάρει ένα μηχανικό ρυθμό που χωρίς να το συνειδητοποιούμε δε μπορούσε να σταματήσει, ακόμη και όταν μερικές φορές προς στιγμή αποκοιμιόμαστε. Το συνειδητοποιούσαμε όταν σκουντουφλώντας σε κοιτρώνες ξυπνούσαμε. Αυτά τα δευτερόλεπτα ύπνου, ή κλάσματα δευτερολέπτου, ήταν αρκετά για να δω και όνειρα, ενώ τα πόδια μου συνέχιζαν αυτόματα να ανεβοκατεβαίνουν στο έδαφος σα ρομπότ.

Τις πρώτες απογευματινές ώρες φθάσαμε στα καλύβια του νεροπρίονου, όπου η συνεργαζόμενη επιμελητεία των ανταρτών είχε ετοιμάσει άφθονο ζεστό φαγητό για όλους. Οι άνδρες άναψαν φωτιές για να ζεσταθούν και να στεγνώσουν, όμως πολύ σύντομα έπεσαν οι περισσότεροι στον ύπνο εξαντλημένοι. Ο Μυριδάκης γράφει στο βιβλίο του ότι εκεί κοιμήθηκε 17 ώρες συνέχεια. Εγώ δε θυμάμαι πόσο κοιμήθηκα, πάντως ξύπνησα την επομένη πολύ νωρίς.

Το πρωί συνεχίσαμε την πορεία μας σχηματίζοντας μια μακρυνά σιωπηλή φάλαγγα. Την ηρεμία στο δάσος τάραζαν μόνο οι διαπεραστικές γοερές κραυγές πόνου και απελπισίας του Ιταλού αιχμαλώτου που έσερναν μαζί τους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Όπως έμαθα αργότερα, ο Νίκος Ζέρβας με τον παπα-Σπύρο και άλλους αντάρτες του ΕΛΕΣ τον έφεραν μέχρι το νεροπρίονο όπου του έδωσαν και φαγητό. Δεν γνωρίζω τι ακριβώς συνέβη εκεί αλλά στο μεταξύ μπήκαν στη μέση και αντάρτες του ΕΛΑΣ οι οποίοι τελικά τον ανέλαβαν. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Μυριδάκη, ο Ιταλός προσπάθησε να μην αποχωρισθεί τον παπα-Σπύρο, τον οποίο έπιασε κι από το ράσο, σα να προαισθανόταν ότι με τους νέους δεσμοφύλακες κινδύνευε περισσότερο.

Αργότερα, μετά την επιστροφή του Ζέρβα στη βάση του, η ιστορία της αιχμαλωτίσεως του Ιταλού, που λεγόταν Τζοβάνι, διαστρεβλώθηκε από άνδρες του ΕΛΑΣ που ήθελαν να τον εμφανίσουν σα δικό τους τρόπαιο. Σχετικά, στο βιβλίο του Νικηφόρου, αναφέρεται μια απίθανη και αφελής θα έλεγα εκδοχή για τη σύλληψη του αιχμαλώτου, την οποία προφανώς του διηγήθηκαν δικοί του αντάρτες με μεγάλη φαντασία, γιατί ο ίδιος δεν υπήρξε αυτόπτης μάρτυς του γεγονότος. Συγκεκριμένα, γράφει ότι «ένα κοντουλό ντροπαλό δεκαεφτάχρονο παληκαρόπουλο, ο Ατρόμητος, από τα μέρη της Δομοκού, ανακάλυψε δυό τσουβάλια ζάχαρη [δεν λέει πού]», και «μόλις άρχισε να γεμίζει το σακκιδιό του κατάλαβε ότι το άλλο τσουβάλι, πάνω στο οποίο καθόταν, δεν ήταν τσουβάλι αλλά κρυμμένος Ιταλός, και τον έπιασε». Σχόλια επ' αυτού είναι νομίζω περιττά.

Εδώ πρέπει να κάνω μια εκτενέστερη περιγραφή των τραγικών γεγονότων σχετικά με το νεαρό αυτό Ιταλό φαντάρο, γιατί τελείωσε πραγματικά «σαν το σκυλί στ' αμπέλι» κατά τη λαϊκή έκφραση, σα νάταν στυγερός εγκληματίας και ακόμη χειρότερα. Το ιστορικό που

παραθέτω στηρίζεται κυρίως στο βιβλίο του Ντένυς Χάμσον, ο οποίος παρακολούθησε προσωπικά τα διαδραματισθέντα μέχρι το τέλος.

Τον αιχμάλωτο είχαν γδύσει εντελώς οι αντάρτες —δεν ξέρω ποιόί— αφήνοντάς τον με τα εσώρουχα και ξυπόλυτο. Στο δρόμο τον έσπρωχναν να προχωρεί μέσα από τα χιόνια και τα κατσάβραχα ενώ εκείνος ξεφώνιζε από τους πόνους καλώντας τη μάνα του και δείχνοντάς τους πως ήταν πληγωμένος. Όταν δεν μπορούσε άλλο να προχωρήσει έτρωγε κλωτσιές και τον τραβούσαν μ' ένα σχοινί που τον είχαν δεμένο. Η φυσική και ψυχική του κατάσταση ήταν απερίγραπτη. Έτσι τον έφεραν μέχρι την Καταβόθρα, όπου βρισκόταν και το πεδίο ρίψεων του ΕΛΑΣ. Εκεί σταματήσαμε το μεσημέρι να ξεκουραστούμε λίγο. Το μέρος ήταν καλυμμένο με χιόνι κι έκανε τσουχτερό κρύο, αν και ο ήλιος είχε κάνει την εμφάνισή του.

Όταν έφθασε ο Ιταλός, ο οποίος με τις κραυγές του είχε αναστατώσει τον τόπο, εγώ συζητούσα με τον Άρη και μη γνωρίζοντας τίποτα για την περίπτωση του Ιταλού και την κατάσταση στην οποία βρισκόταν, ρώτησα τον Άρη γιατί τον άφηναν να στριγγλίζει έτσι, γιατί δε μπορούσαν να του κλείσουν το στόμα. Ο Άρης σηκώθηκε ξαφνικά, λέγοντας πως έπρεπε να ξεμπερδεύουμε μαζί του, και πήγε κατ' ευθείαν στον Έντυ που καθόταν λίγο πιο πέρα με τον Κρις και τους Βρετανούς αξιωματικούς. Ο Άρης του είπε πως έπρεπε να εκτελέσουν τον Ιταλό γιατί αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο στην πορεία μας.

Κατά τον Ντένυς, οι Έντυ και Κρις αντέδρασαν αμέσως και προσπάθησαν ν' αποτρέψουν την εκτέλεση του αιχμαλώτου. Ο Έντυ παρατήρησε πως το σχέδιο της Επιχειρήσεως δεν προέβλεπε σύλληψη αιχμαλώτων, αλλά εφόσον υπάρχει τώρα ένας θα πρέπει να τον μεταχειρισθούν σαν αιχμάλωτο. Η αντίδραση του Κρις ήταν εντονότερη. Ο Άρης όμως επέμενε στην άποψή του προβάλλοντας διάφορα επιχειρήματα, ιδίως ότι η παρουσία του Ιταλού έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια των ανταρτών. Τελικά ο

Έντυ, ο οποίος ήταν υπερβολικά κουρασμένος και βρισκόταν κάτω από ιδιόμορφες ψυχολογικές συνθήκες, αλλά και που αισθανόταν υποχρέωση προς τον Άρη για τη συμβολή του στην επιτυχία της Επιχειρήσεως δε μπόρεσε ν' αντισταθεί περισσότερο. Τότε κάλεσε τον Ντένυς, ο οποίος ήξερε ιταλικά, και του είπε ν' ανακρίνει τον αιχμάλωτο για να πάρει όσες πληροφορίες μπορούσε πριν από την εκτέλεση. Όμως ο Ιταλός ήταν σε κακά χάλια, τρέμοντας και μελανιασμένος από το κρύο, με μάτια θολά και απλανή, σαν αποβλακωμένος και αδιάφορος πλέον για ότι γινόταν γύρω του. Ο Ντένυς δε μπόρεσε να μάθει πολλά πράγματα εκτός του ότι ο Τζοβάνι προερχόταν από το Λέτσε (Lecce) της Ιταλίας, ότι η φρουρά της γέφυρας είχε ογδόντα άνδρες κι ότι πολλοί το σκάσανε με τα πρώτα πυρά της επιθέσεως των ανταρτών. Σε ερώτηση αν ήθελε πριν πεθάνει να στείλει μήνυμα στους δικούς του δε μπόρεσε ν' απαντήσει.

Μεταξύ των ανταρτών του ΕΛΑΣ εκεί κοντά, ήταν και ένα τσοπανόπουλο περίπου 16 ετών, σεμνό και μισοφοβισμένο, που απέφευγε να λάβει μέρος στους χλευασμούς και τα καλαμπούρια των άλλων γύρω από τον αιχμάλωτο. Ξαφνικά, κάποιος τον έσπρωξε μπροστά και όλοι φώναξαν «αυτός να τον σκοτώσει με μαχαίρι, αυτός είναι ακόμα αναίμακτος». Φαινόταν τρομοκρατημένος όταν του έδωσαν ένα μαχαίρι και καγχάζοντας του έλεγαν «μη φοβάσαι, τώρα θα δείξεις τι άντρας είσαι και αν μπορείς να κόβεις λαρύγγια». Ο Άρης στεκόταν χαμογελώντας δίπλα. Έτσι έσπρωξαν το νεαρό στο αποτρόπαιο έγκλημα για το οποίο ήταν φανερό πως το παιδί αισθανόταν ντροπή. Πριν από τη σφαγή έβγαλαν και τα τελευταία ρούχα του αιχμαλώτου, ενώ μετά τον πέταξαν σ' ένα χαντάκι πιο πέρα.

Από όλες αυτές τις σκηνές εγώ απουσίαζα και δεν είχα αντιληφθεί τι γινόταν, το μόνο που είδα ήταν να παίρνουν τον Ιταλό, καθώς και το τσοπανόπουλο να βγάζει το γυλιό του για να πάει για την εκτέλεση. Όμως από τότε

αισθάνθηκα φοβερές τύψεις για τη συζήτηση που είχα κάνει με τον Άρη, θεωρώντας και τον εαυτό μου μερικώς ηθικό αυτουργό του εγκλήματος, μέχρι που ύστερα από πολλά χρόνια διεπίστωσα πως ο Άρης είχε οπωσδήποτε υπ' όψη του την εκτέλεση του αιχμαλώτου και με τον τρόπο που έγινε. Ήταν φαίνεται στο πρόγραμμα της τακτικής που ακολουθούσε ο Άρης για την εξοικείωση των νεαρών Ελασιτών σε ανθρωποσφαγές εν ψυχρώ, που σ' εμάς ήταν ακόμα άγνωστη. Αργότερα τη συνηθίσαμε.

Συνεχίσαμε την πορεία μας μέχρι το χωριό Καστριώτισσα, που είχαν ήδη σταλεί με μουλάρια οι δύο τραυματίες του ΕΔΕΣ. Μείναμε εκεί το βράδυ και την επομένη συνεχίσαμε για το Μαύρο Λιθάρι, το σημείο της εκκινήσεώς μας για το Γοργοπόταμο. Η είσοδός μας στο χωριό την 27 Νοεμβρίου υπήρξε θριαμβευτική, με ζητωκραυγές και όλους τους κατοίκους στο πόδι, παρ' όλη τη δυνατή βροχή που έπεφτε εκείνη την ώρα. Το βράδυ πραγματοποιήθηκε στο σχολείο κοινή σύσκεψη των αρχηγίων ΕΔΕΣ, ΕΛΑΣ και Συμμαχικής Αποστολής με τους επιτελείς τους, όπου έγινε ο απολογισμός του όλου έργου ενώ κατόπιν συνεχίστηκε η συζήτηση για τις μελλοντικές δραστηριότητες των ανταρτών. Ο Έντυ στην αρχή συνεχάρη τους Ζέρβα και Άρη για τη συμβολή τους στην επιτυχία της Επιχειρήσεως και έδωσε 250 χρυσές λίρες στον Άρη, ύστερα από πρόταση του Ζέρβα. Ο Άρης τις πήρε με επιφύλαξη, υπό τον όρο ότι δε θα γινόταν αντικείμενο πολιτικού εκβιασμού εκ μέρους των Άγγλων. Στον Ζέρβα είχαμε υποσχεθεί χίλιες λίρες τις οποίες και του δώσαμε. Κατόπιν ο Έντυ είπε πως θα πρότεινε στον αρχιστράτηγο της Μέσης Ανατολής την παρασημοφόρηση και των δύο αρχηγών, αλλά ο Άρης αρνήθηκε το παράσημο λέγοντας πως το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν αρβύλες για τους αντάρτες του. Τόσο ο Άρης όσο και ο Ζέρβας τόνισαν τις ανάγκες τους σε ιματισμό, κυρίως άρβυλα, καθώς και σε πολεμικό υλικό. Ο Έντυ υποσχέθηκε ότι θα έκανε ότι μπορούσε,

επιστρέφοντας στο Κάιρο.

Ελπίδα των Άγγλων ήταν πως αυτή η πρώτη συνδυασμένη επιχείρηση των δύο ανταρτικών συγκροτημάτων θα οδηγούσε σε μονιμότερη συνεργασία τους εναντίον του κοινού εχθρού. Όμως φάνηκε ευθύς εξ αρχής ότι υπήρχε μεγάλη δυσπιστία και επιφυλακτικότητα μεταξύ τους, με βάση τις βαθιές ιδεολογικές διαφορές που τους χώριζαν. Όπως γράφουν στα βιβλία τους οι Κομνηνός Πυρομάγλου και Μιχάλης Μυριδάκης, υπήρχαν ήδη πολύ αξιόπιστες πληροφορίες πως ο Άρης σχεδίαζε τη διάλυση των ομάδων του ΕΔΕΣ αν δεν δεχόταν να προσχωρήσει στο ΕΑΜ. Γι' αυτό ο Ζέρβας βιαζόταν να φύγει από την ΕΑΜική περιοχή και να επιστρέψει στα λημέρια του στο Βάλτο. Τα αποχαιρετιστήρια έγιναν εκείνο το βράδυ, με όλες τις τυπικές συναδελφικές φιλοφρονήσεις και αμοιβαίες ευχές για την ευόδωση του αγώνα, όταν ο Ζέρβας ανήγγειλε την αναχώρησή του για την επομένη το πρωί. Πάντως εκείνη τη νύχτα έλαβε δρακόντεια μέτρα ασφαλείας.

Όπως έχω ήδη αναφέρει, σύμφωνα με το πρόγραμμα της Αποστολής Χάρλινγκ, ο Κρις, εγώ και δύο ασυρματιστές θα μέναμε στο αρχηγείο του Ζέρβα όπου και θα παίρναμε νέες οδηγίες από το Κάιρο, ενώ όλα τα άλλα μέλη της Αποστολής με επικεφαλής τον Έντυ θα επέστρεφαν στη Μέση Ανατολή με υποβρύχιο που θα ερχόταν στη δυτική ακτή της χώρας. Στην κοινή σύσκεψη που έγινε εκείνο το βράδυ στο Μαύρο Λιθάρι, ο Άρης ζήτησε την τοποθέτηση Βρετανού συνδέσμου και στο δικό του αρχηγείο, όμως ο Κρις του εξήγησε ότι προς το παρόν δεν υπήρχε αυτή η δυνατότητα, αλλά θα φροντίζε να σταλεί σύντομα κάποιος από το Κάιρο γι' αυτόν το σκοπό. Σχετικά, ο Κρις αναφέρει στην αυτοβιογραφία του πως δε μπορούσε να του δώσει εμέ για σύνδεσμο επειδή ήμουν Έλληνας αντικομμουνιστής, και δυσαρεστημένος με τον Άρη για τη συμπεριφορά του απέναντί μας όταν τον πρωτοσυνάντησα στο Βελούχι. Όμως δεν είχε απόλυτο

δίκιο, γιατί τότε ακόμη προσπαθούσα να δείξω κατανόηση προς όλες τις κατευθύνσεις και διατηρούσα πολύ φιλικές σχέσεις με τον Άρη.

Πριν από την αναχώρησή μας από το Μαύρο Λιθάρι, ο Έντν φρόντισε να σταλεί αγγελιαφόρος του Ζέρβα στον ασύρματο του «Προμηθέα» στην Αθήνα (ο δικός μας ακόμα δε λειτουργούσε), με σήμα για το Κάϊρο στο οποίο ανήγγειλε την επιτυχία της επιχειρήσεως Γοργοποτάμου. Στο ίδιο σήμα καθόρισε το σημείο στο οποίο θα έπρεπε να προσεγγίσει υποβρύχιο στην περιοχή της Πάργας για την παραλαβή της ομάδος του, καθώς και συγκεκριμένες ημερομηνίες αναμονής τους (22-26 Δεκεμβρίου). Επίσης ο Κρις ζήτησε από το Κάϊρο τη ρίψη ματισμού και οπλισμού στο Βάλτο για το Ζέρβα, μεταξύ 12 και 18 Δεκεμβρίου. Ο Άρης, πριν χωρίσουμε, είπε ότι σύντομα θα μας επισκεπτόταν στο Βάλτο, αφού τακτοποιούσε πρώτα ορισμένα θέματά του στη Ρούμελη. Τόσο ο Κρις όσο και ο Ζέρβας απήντησαν πως θα ήταν ευπρόσδεκτος και θα έδινε την ευκαιρία να μελετηθούν μαζί τρόποι συντονισμού του αντάρτικου αγώνα εναντίον των κατακτητών.

Ο Στρατηγός Ναπολέον Ζέρβας και ο αρχηγός της Χάρλινγκ, τότε συνταγματάρχης Έντυ Μάγιερς, ξεκουράζονται κατά την πορεία της επιστροφής στο Βάλτο.

Ο στρατηγός Ναπολέων Ζέρβας (αριστερά) και ο λοχαγός Μιχάλης Μυριδάκης, κατά την παρασημοφόρησή τους από τον αρχηγό της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής.

10. ΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΧΑΡΛΙΝΓΚ

Η αναχώρηση του Ζέρβα με τους νικηφόρους άνδρες του και τα μέλη της Βρετανικής ομάδος, από το Μαύρο Λιθάρι για τη βάση του στο Βάλτο, έγινε κατά τις 10 το πρωί της 28 Νοεμβρίου, με καλό καιρό και κατεύθυνση την Κολοκυθιά όπου και διανυκτερεύσαμε. Την επόμενη μέρα προχωρήσαμε στο Γαρδίκι Ομιλέων, ενώ τη μεθεπόμενη φθάσαμε στο χωριό Πουγκάκι, με βροχερό καιρό. Παντού όπου περνούσαμε η υποδοχή εκ μέρους των κατοίκων ήταν συγκινητική, με δάκρυα στα μάτια και ζητωκραυγές υπέρ των συμμάχων, μας υποδέχονταν σαν ήρωες. Στο Γαρδίκι είχαν στήσει χορό στην πλατεία με τραγούδια, φλάουτα, τύμπανα και μπουζούκια. Μετά το Πουγκάκι είχαμε να διασχίσουμε τον δημόσιο δρόμο Καρπενήσι-Λαμία για να μπούμε στην Ευρυτανία. Ξεκινήσαμε στις 3 το πρωί (1.12.42) και διασταυρώσαμε το δρόμο τα χαράματα με πυκνή ομίχλη. Αν αργούσαμε λίγα λεπτά ακόμη θα πέφταμε σε μια ιταλική φάλαγγα που έτυχε να περνάει εκείνη την ώρα. Όταν διαβαίναμε τον Τυμφρηστό (Βελούχι) χάσαμε προς στιγμή το δρόμο γιατί η ομίχλη συνεχιζόταν ενώ έπεφτε και πυκνό χιόνι, τελικά όμως φθάσαμε στην Αγία Τριάδα το μεταμεσήμερο. Εκεί βρήκαμε αντάρτες του ΕΛΑΣ υπό τους καπετάνιους Ερμή και Ωρίωνα που δίκαιζαν ντόπιους πολίτες. Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι ο Ζέρβας σε όλες τις συναντήσεις του με τον ΕΛΑΣ φερόταν άφογα και αδελφικά. Ο Έντυ παρατηρεί σχετικά στο βιβλίο του ότι ο Ζέρβας στις ομιλίες του κατά τη διάρκεια της

πορείας μας όχι μόνο δεν κατηγόρησε πουθενά τον ΕΛΑΣ αλλά αντιθέτως τον επαινούσε.

Την άλλη μέρα συνεχίσαμε την πορεία μας και αφού διαβήκαμε τη γέφυρα του Μέγδοβα φθάσαμε στη Βίνιανη. Εκεί μας πληροφόρησε το τοπικό ΕΔΕΣ ότι τρεις ιταλικές φάλαγγες είχαν κινηθεί από διαφορετικές κατευθύνσεις για να μας κόψουν τα περάσματα. Έτσι την επομένη αναγκαστήκαμε ν' αλλάξουμε πορεία και βαδίζοντας επί δεκαπέντε περίπου ώρες μέσα από τα πιο δύσβατα μονοπάτια προς τα Άγραφα, μπορέσαμε να φθάσουμε στο χωριό Μοναστηράκι κατά τη μιάμιση το πρωί. Εκεί, είχε καταφύγει και η οικογένεια του Ζέρβα. Όμως μόλις ξημέρωσε, ειδοποιηθήκαμε πως και οι Ιταλοί έρχονταν στο Μοναστηράκι οπότε αναγκαστήκαμε να φύγουμε εσπευσμένα παίρνοντας νέα κατεύθυνση πάνω από τις ψηλότερες κορυφές των Αγράφων (Κορούνα, κ.λπ.) απ' όπου στη συνέχεια κατεβήκαμε στα λημέρια του Ζέρβα, με διαδοχικές διανυκτερεύσεις στα χωριά Ραυτόπουλο, Αυλάκι και Μεσόπυργο, πριν φθάσουμε στην έδρα του αρχηγείου του στη Μεγαλόχαρη. Στο Μεσόπυργο μας έγινε θερμή υποδοχή, με προσέλευση εκπροσώπων από τα γύρω χωριά, λειτουργία στην εκκλησία και προσφωνήσεις τις οποίες ακολούθησε μεγάλη πατριωτική ομιλία του Ζέρβα.

Την επόμενη μέρα, 10 Δεκεμβρίου, φύγαμε για τη Μεγαλόχαρη, μια ώρα δρόμο από το Μεσόπυργο. Εκεί περίμενε τον Ζέρβα μια πραγματικά θριαμβευτική υποδοχή που έδινε την εντύπωση επιστροφής νικηφόρου εκστρατευτικού σώματος ύστερα από μακροχρόνια απουσία. Το ταξίδι μας από το Μαύρο Λιθάρι μέχρι τη Μεγαλόχαρη κράτησε δώδεκα μέρες, μέρες σκληρής πορείας με κακές καιρικές συνθήκες, σε πολύ ορεινά εδάφη που είμαστε αναγκασμένοι να διασχίσουμε για να ξεφύγουμε από τη συνεχή καταδίωξη των ιταλικών αποσπασμάτων. Και όμως τα μέλη της Χάρλινγκ που επρόκειτο να επιστρέψουν στο Κάιρο κάθονταν στα καρφιά, όλοι τους ήταν έτοιμοι να συνεχίσουν την πορεία μέχρι τη δυτική ακτή χωρίς

καθυστερήσεις, παρ' όλη την κούραση και την πείνα που αισθάνονταν. Το αρχηγείο του Ζέρβα ήταν εγκατεστημένο στο σπίτι του γιατρού, Ηλία Παπαχρήστου, ένα μεγάλο πέτρινο σπίτι το οποίο και ο Κρις έκανε προσωρινή δική μας έδρα. Εκεί θα μέναμε οι δυό μας ενώ για τους ασυρματιστές Λεν και Νταγκ παραχωρήθηκε ένα καλύβι στην άκρη του χωριού όπου θα εγκαθιστούσαν και το σταθμό ασυρμάτου. Μέχρι τότε δεν είχαν ακόμη καταφέρει να συνδεθούν με το Κάϊρο.

Ο Έντυ βιαζόταν να φύγει για τη θέση αναμονής του υποβρυχίου, τη Σπλάντζα Φαναρίου στην περιοχή της Πάργας, επειδή είχε δώσει συγκεκριμένες ημερομηνίες και το ταξίδι μέχρι εκεί θ' απαιτούσε πορεία τουλάχιστον μιας εβδομάδος, εκτός απροόπτων, μέσα από επικίνδυνες περιοχές ελεγχόμενες από τον εχθρό, τις περισσότερες από τις οποίες μόνο τη νύχτα μπορούσαν να διασχίσουν. Αλλά και ο Ζέρβας, βιαζόταν ν' αρχίσει περιοδείες για τη στρατολόγηση νέων ανταρτών και την οργάνωση τοπικών επιτροπών αγώνα, ιδίως ύστερα από ορισμένες συναντήσεις που είχε με διάφορα πρόσωπα, όχι μόνο της περιοχής Ηπείρου αλλά και της Θεσσαλίας. Επίσης, τον απασχολούσε το θέμα μονιμότερης εγκαταστάσεως του αρχηγείου του, σε στρατηγικότερο σημείο και ήθελε να εξετάσει τις δυνατότητες του χωριού Σκουληκαριά για το σκοπό αυτό. Έτσι, η παραμονή μας στη Μεγαλόχαρη ήταν πολύ σύντομη, μόνο μιάμιση μέρα. Πριν ξεκινήσουμε, ο Ζέρβας επέλεξε μια ομάδα ανταρτών που θα συνόδευε μέχρι την ακτή τον Έντυ με την ακολουθία του, που τώρα περιλάμβανε και τους Παλαιστινίους και Κυπρίους, που είχαμε μαζέψει στο βουνό. Επικεφαλής της ομάδος και υπεύθυνο για την ασφαλή άφιξη των Βρετανών στον προορισμό τους όρισε τον λοχαγό Μυριδάκη.

Στις 12 Δεκεμβρίου, ξεκινήσαμε όλοι μαζί μετά το μεσημέρι και βαδίσαμε μέχρι σχεδόν το Γαύροβο πριν χωρίσουμε. Η μεν ομάδα του Μυριδάκη με τον Έντυ και τους άλλους Βρετανούς πήραν κατεύθυνση προς το

Βελεντσικό, ο δε Ζέρβας με όλη σχεδόν τη δύναμή του, τον Κρις κι εμέ προχώρησε μέσα από το Γαύροβο και τον Άη-Λιά προς Σκουληκαριά, όπου φθάσαμε το ίδιο βράδυ. Κατά τα μεσάνυχτα ακούσαμε ένα αγγλικό αεροπλάνο που έκανε βόλτες από πάνω και έριξε το φορτίο του στο πεδίο ρίψεων στο Μελιγόστ. Ήταν προφανώς η ρίψη που είχε ζητήσει ο Κρις με το σήμα του από το Μαύρο Λιθάρι, για την οποία δεν πήραμε επιβεβαίωση επειδή δε λειτουργούσε ο ασύρματός μας. Την επομένη το πρωί αναχωρήσαμε για το Μελιγόστ όπου φτάσαμε μετά πέντε ώρες. Τα κάνιστρα με τα εφόδια είχαν ήδη συγκεντρωθεί από την εκεί φρουρά του ΕΔΕΣ. Ύστερα από καταμέτρηση και καταγραφή των υλικών, τα προώθησαν στη Σκουληκαριά όπου ο Ζέρβας είχε οργανώσει κεντρική αποθήκη. Ήταν κυρίως ματισμός και κονσέρβες. Κατόπιν φύγαμε για το πλησιέστερο χωριό, το Σακαρέτσι, να διανυκτερεύσουμε. Εκεί, έλαβε ειδοποίηση ο Ζέρβας από τη Μεγαλόχαρη ότι υπήρχε απόλυτη ανάγκη να επιστρέψει. Έτσι, πρωί-πρωί ανεχώρησε πάλι η φάλαγγα για τη Μεγαλόχαρη, αφού άφησε επί τόπου ο στρατηγός μια μικρή δύναμη και σχετικές οδηγίες για τυχόν νέα αεροπορική ρίψη, λόγω του φεγγαριού. Ο Κρις συνόδευσε τον Ζέρβα ενώ εγώ έφυγα για το Μελιγόστ. Στη Μεγαλόχαρη είχε έλθει από τη Θεσσαλία σύνδεσμος αξιωματικός της ομάδος ανταρτών του ταγματάρχη Κωστόπουλου για να συζητήσει με το Ζέρβα θέματα συνεργασίας μαζί του. Επίσης στη Μεγαλόχαρη είχε δημιουργηθεί μεγάλη ανησυχία με την ανακάλυψη δύο ατόμων που κατηγορούνταν ότι είχαν προδώσει στους Ιταλούς τις θέσεις των ανταρτών του ΕΔΕΣ τότε που ανέβηκαν προς καταδίωξή τους.

Στις 15 Δεκεμβρίου ο ασύρματος της Χάρλινγκ από τη Μεγαλόχαρη κατόρθωσε επιτέλους να επικοινωνήσει για λίγο με το Κάιρο και να πάρει ένα μόνο σήμα. Ήταν ειδοποίηση προς τον Κρις ότι μετά δύο ημέρες θα γινόταν νέα ρίψη εφοδίων με την οποία θα έπεφτε και ένας Βρετανός αξιωματικός που έφερνε νέες οδηγίες από το

Γενικό Στρατηγείο. Το σήμα ανήγγειλε την ακύρωση της επιχειρήσεως παραλαβής της ομάδος Μάγιερς από την ακτή, καθώς και απόφαση για παραμονή του στην Ελλάδα με σκοπό την ανάληψη της οργανώσεως μεγάλης εκτάσεως ανταρτικού αγώνα στη χώρα. Επίσης ανέφερε το Κάιρο ότι θα έστελνε κι άλλους αξιωματικούς συνδέσμους για τις ανταρτικές ομάδες. Ο Γούντχαουζ στην αυτοβιογραφία του γράφει ότι, όπως αποδείχθη κατόπιν, αυτή ήταν απόφαση του αρχηγού του κλιμακίου της SOE Καϊρου, ταξίαρχου Κεμπλ (Keble) που τήν πήρε μόνος του, χωρίς να έχει έγκριση από το Φόρειν Όφφισ. Ο Κρις έστειλε αμέσως αγγελιαφόρο στη δυτική ακτή όπου ο Έντυ με την ομάδα του περίμεναν την άφιξη του υποβρυχίου, αναγγέλοντάς του τη διαταγή επιστροφής τους.

Λίγο πριν τα μεσάνυχτα της 17 Δεκεμβρίου, ακούστηκε ο βόμβος βαρέος συμμαχικού βομβαρδιστικού πάνω από την περιοχή μας και οι φρουροί στο Μελιγόστ έσπευσαν αμέσως ν' ανάψουν τις φωτιές-σήματα και να καθοδηγήσουν το αεροπλάνο. Βγήκα απ' το καλύβι μου και παρακολούθησα από μακριά τη ρίψη, δεν πέρασε όμως πολλή ώρα που έφθασε ασθμαίνων ένας αντάρτης να με ειδοποιήσει ότι προσγειώθηκε ένας Άγγλος λοχαγός και είχε χτυπήσει άσχημα κατά την πτώση του. Έσπευσα στο καλύβι που είχαν μεταφέρει τον αλεξιπτωτιστή, ο οποίος μου είπε πως λεγόταν Μπιλλ Τζόρνταν (William Jordan) και πως ήταν Νεοζηλανδός. Μου εξήγησε ότι έπεσε με το πλευρό του σ' έναν ογκόλιθο με αποτέλεσμα να σπάσει τα πλευρά του και το δεξί του χέρι το οποίο είχε ήδη πρηστεί. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα πριν τον δει γιατρός, έπρεπε να τον μεταφέρουμε στη Μεγαλόχαρη το πρωί, εφόσον μπορούσε να κινηθεί. Το πρώτο πράγμα που μου είπε ήταν ότι έφερνε νέες εντολές από το Κάιρο σύμφωνα με τις οποίες δεν θα ερχόταν υποβρύχιο να πάρει τον Έντυ με την ομάδα του και έπρεπε να παραμείνουν στην Ελλάδα. Εγώ ξαφνιάστηκα και μη γνωρίζοντας ότι ο Κρις είχε ήδη ειδοποιηθεί σχετικά από τον ασύρματο, του

έστειλα αμέσως δρομέα με τα νέα του Μπιλλ.

Οι αντάρτες κατέκλυσαν τον Μπιλλ με εκατοντάδες ερωτήσεις για την πρόοδο της Ογδόςης Στρατιάς στη Βόρειο Αφρική, για το πότε θα γινόταν απόβαση στην Ελλάδα, καθώς και για το αν η Τουρκία θα έμπαινε στον πόλεμο. Τότε η Τουρκία έπαιζε διπλό παιχνίδι. Ο Μπιλλ μου είπε πως ερχόταν σαν επικεφαλής του τηλεπικοινωνιακού μας συστήματος, με την ευθύνη να εξασφαλίσει αποτελεσματική και απρόσκοπτη σύνδεση της Αποστολής μας με το Κάιρο. Εγώ με τη σειρά μου τον κατατόπισα σχετικά με τις δυσκολίες, ταλαιπωρίες και περιπέτειες που αντιμετώπισε η Χάρλινγκ, καθώς και με τις επιτόπιες συνθήκες, τις διάφορες ανταρτικές ομάδες, τις δραστηριότητές τους, κ.λπ. Λεπτομέρειες για το σταθμό ασυρμάτου και τα προβλήματά του θα του έλεγε ο Λεν. Κατόπιν, πέσαμε να κοιμηθούμε στο έδαφος, σκεπασμένοι με τις χλαίνες μας και μερικά αλεξιπτώτα, γιατί δεν υπήρχαν κουβέρτες εκεί ενώ το κρύο ήταν δυνατό και η υγρασία μεγάλη.

Το πρωί μόλις και μετά βίας μπόρεσε να σηκωθεί ο Μπιλλ, με φοβερούς πόνους σε όλο του το σώμα. Τον βάλαμε σ' ένα μουλάρι στο οποίο τον συμβούλεψα να καθήσει με τα πόδια στην μια πλευρά της ξύλινης σέλας γιατί θα ήταν πιο αναπαυτικά. Στο ταξίδι τον συνόδεψα ο ίδιος. Κάθε σκουντούφλισμα του ζώου τον έκανε να σκούζει από πόνους. Περάσαμε από το μέρος που είχαν συγκεντρωθεί τα υλικά που έριξε το αεροπλάνο αλλά δεν μπορέσαμε να βρούμε τα ατομικά του είδη στα οποία είχε και δύο μπουκάλια ούισκυ. Ήθελε να πει καμιά γουλιά για να συνέλθει και να ζεσταθεί. Είπε πως το ίδιο αεροπλάνο έριξε και το κιβώτιο με τα μπουκάλια ούισκι που είχε υποσχεθεί ο Έντυ στον Ζέρβα, εκ μέρους του Στρατάρχη Αλεξάντερ. Κι αυτό δεν βρέθηκε εκεί. Ανεβαίνοντας τα βουνά, έσπασε ξαφνικά ο ιμάντας της σέλας κάτω από την κοιλιά του μουλαριού και σωριάστηκε ο Μπιλλ στο έδαφος, πάνω στο δεξί του χέρι πάλι που κρεμόταν σαν άχρηστο. Ξαναδέθηκε ο ιμάντας και

συνεχίσαμε την ανάβαση πάνω σε παγωμένο τώρα έδαφος. Λίγες ώρες αργότερα βρήκαμε μπροστά μας ένα αλεξίπτωτο με το κιβώτιο ουσίκι του Ζέρβα. Άλλο ένα δείγμα της διασποράς μερικών από τα δέματα με εφόδια που δεν έφταναν ποτέ στον προορισμό τους γιατί τα μάζευαν χωρικοί ή έπεφταν στα χέρια του εχθρού. Όταν αντικρύσαμε τη Μεγαλόχαρη από μακριά, οκτώ ώρες μετά την αναχώρησή μας, ψιλόβρεχε, και μέχρι να φτάσουμε στο χωριό, μετά μια ώρα, η βροχή είχε ξαναγίνει χιόνι.

Ο Γούντχαουζ μας περίμενε στην πόρτα του σπιτιού του γιατρού Παπαχρήστου, ήταν περίπου 5:30 το απόγευμα. Γνώριζε τον Μπιλλ από τη σχολή S.T.C. 102 της Χάϊφας. Δύο πράγματα έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση στον Μπιλλ, πρώτον ότι όλοι μας της Χάρλινγκ διατηρούσαμε γενειάδα και δεύτερον ότι οι αντάρτες παρ'όλες τις διπλές γραμμές φυσεκλίκια που είχαν ζωσμένα σταυρωτά και την κάτω αγριωπή όψη τους, φαίνονταν κακομοίρηδες και δεν του γέμιζαν το μάτι για μαχητές. Όμως δεν άργησε να διαπιστώσει, όπως εξομολογείται στο βιβλίο του «*Κατάκτηση Χωρίς Νίκη*», τις απaráμιλλες μαχητικές τους ικανότητες αλλά και τα φιλικά μέχρι αδελφικά τους αισθήματα, που επισημαίνει ιδιαίτερω. Ο Κρις σύστησε τον Μπιλλ στο στρατηγό Ζέρβα, ο οποίος τον καλωσόρισε με θερμό χαμόγελο. Η φυσιογνωμία του Ζέρβα εντυπωσίασε τον Μπιλλ ευθύς εξ αρχής. Στο βιβλίο του γράφει πως το πρόσωπο και τα μάτια του Ζέρβα έδειχναν ένα πραγματικό ηγέτη και προσθέτει πιο κάτω ότι κατά τη διάρκεια της δεκαπεντάμηνης παραμονής του στην Ελλάδα κατέληξε πως ο Ζέρβας ήταν ο μέγιστος των Ελλήνων που είχε συναντήσει, και πως αν δεν υπήρχε ο Ζέρβας η Ελλάδα στο τέλος του πολέμου θα βρισκόταν στην άλλη μεριά του Σιδηρού Παραπετάσματος, όπως οι άλλες Βαλκανικές χώρες.

Μετά τις τυπικές φιλοφρονήσεις και τις συστάσεις στους διαφόρους επιτελείς του Ζέρβα, με πρώτο βέβαια τον Κομνηνό Πυρομάγλου που κι αυτού η προσωπικότητα εντυπωσίασε πολύ τον Μπιλλ, ανέλαβε ο Παπαχρήστου να

του προσφέρει τις πρώτες ιατρικές βοήθειες. Εκτός από τα σπασμένα πλευρά, είχε βγει ο βραχίονας από τη θέση του και χτύπησαν τα νεφρά του άσχημα. Ύστερα από τις πρώτες ιατρικές βοήθειες, ο Μπιλλ μας ενημέρωσε για την κατάσταση στη Μέση Ανατολή και τις προόδους των συμμάχων στο μέτωπο. Κατόπιν ο Στρατηγός παρέθεσε μεγάλο δείπνο που τελείωσε με ανέκδοτα και τραγούδια. Ο Μπιλλ, αν και πολύ δύσκολος στο φαγητό του, το επαίνεσε αρκετά, το μόνο που δεν του άρεσε ήταν το βαρύ καλαμποκένιο ψωμί, η μομποτά, που δε μπόρεσε ποτέ να συνηθίσει.

Στη Μεγαλόχαρη, όταν φθάσαμε, βρίσκονταν και δύο ΕΑΜικές ομάδες ανεξάρτητες, με τους καπετάνιους τους Άθω Ρουμελιώτη και Μελά, που είχαν έλθει για συζητήσεις με το Ζέρβα. Επίσης έμαθα ότι προηγουμένως είχε γίνει από τον ΕΔΕΣ δημόσια καταδίκη, μαστίγωση κι αποπομπή από τις τάξεις του ενός ατόμου που πρόδωσε στους Ιταλούς τις θέσεις των ανταρτών. Την επομένη είχαμε κι άλλη δημόσια συγκέντρωση, χαρμόσυνη αυτή τη φορά, για την ορκομωσία νέων ανταρτών, με θερμή πατριωτική ομιλία του Ζέρβα. Εκείνο το πρωί ο Μπιλλ είχε ιδιαίτερη συνομιλία με τον Κρις για να τον κατατοπίσει πάνω στις νέες προοπτικές και τα σχέδια του ταξίαρχου Κεμπλ. Αλλά ο Μπιλλ, σύμφωνα με ρητή εντολή του Κεμπλ, δεν απεκάλυψε στον Κρις όλα όσα τεκταίνονταν στο Κάιρο, ούτε τις προβλεπόμενες εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, πάνω στις οποίες είχε πλήρη ενημέρωση από το Γενικό Στρατηγείο, ακόμη και από τον ίδιο τον αρχιστράτηγο Αλεξάντερ, ούτε του ανέφερε πως είχε φέρει μαζί του έναν απόρρητο φάκελλο για τον Έντυ. Ο λόγος ήταν ότι το Κάιρο δεν εμπιστευόταν τον Ζέρβα και φοβόταν μήπως μας είχε παρασύρει με πονηριές και επηρεάσει τόσο ώστε να ευεργούμε τυφλά εις όφελός του. Φαίνεται ότι οι συκοφάντες εναντίον του Ζέρβα, στο Κάιρο οργιάζαν εκείνη την εποχή, από όλες τις πλευρές και ιδίως, όπως έχω πάλι αναφέρει, από τις εκεί ελληνικές υπηρεσίες

και όσους πήγαιναν στη Μέση Ανατολή από την Ελλάδα.

Ο Μπιλλ ήταν πολύ λεπτολόγος στη δουλειά του και υπερβολικά αυστηρός στα θέματα ασφαλείας, γι' αυτό του έκανε εντύπωση πόσο εύκολα μπεινοέβγαιναν διάφορα άτομα στο οίκημα του αρχηγείου του ΕΔΕΣ. Χειρότερη εντύπωση του έκανε όταν πήγε στο καλύβι που ήταν ο σταθμός του ασυρμάτου όπου βρήκε σκορπισμένα πολλά εμπιστευτικά χαρτιά. Παρατήρησε επίσης πως όποιος αντάρτης ήθελε έμπαινε μέσα οποτεδήποτε, χωρίς να μπορούν να τον σταματήσουν οι ασυρματιστές. Ακόμη και ότι μέλη της Αποστολής ζητούσαν μερικές φορές να ακούσουν τα νέα του BBC, αδυνατίζοντας έτσι τις μπαταρίες του ασυρμάτου. Η πρώτη του ενέργεια ήταν να σταματήσει αυτή την κατάσταση απαγορεύοντας αυστηρά τις άσκοπες επισκέψεις οποιουδήποτε στο σταθμό. Αυτό στην αρχή κακοφάνηκε στους αντάρτες οι οποίοι από τότε τον χαρακτήρισαν πολύ παράξενο και δύστροπο άνθρωπο. Αλλά και σ' εμάς τους συναδέλφους του έδινε την ίδια περίπου εντύπωση. Όμως στη δουλειά του απεδείχθη εξάαιρετος.

Με τη βοήθεια των Λεν και Νταγκ, άρχισε ο Μπιλλ χωρίς χρονοτριβή, παρ' όλη την κακή φυσική του κατάσταση, την εξέταση των προβλημάτων του σταθμού ασυρμάτου με σκοπό την εξασφάλιση αποτελεσματικής λειτουργίας όλων των μηχανημάτων του. Είχε φέρει μαζί του από το Κάιρο διάφορα ανταλλακτικά, βοηθητικά εξαρτήματα και μια ακόμη συσκευή ασυρμάτου που όμως κι αυτή, με την πτώση της, είχε υποστεί ζημιές. Χειρότερη τύχη είχε η μηχανή φορτίσεως μπαταριών η οποία πέφτοντας από το αεροπλάνο καταστράφηκε. Παρ' όλα αυτά, κατόρθωσε ο Μπιλλ μέσα σε λίγες μέρες να αντιμετωπίσει με επιτυχία τα προβλήματα του σταθμού που είχαν ταλαιπωρήσει τόσο την Αποστολή Χάρλινγκ. Η επαφή μας με το Κάιρο αποκαταστάθηκε σύντομα με αποτέλεσμα την αιφνίδια ενεργοποίηση των ασυρμάτων μέχρι σημείου κορεσμού, λόγω της συσσωρεύσεως πολλών

σημάτων κι από τις δύο πλευρές. Μεταξύ αυτών ήταν και προσωπικά για τα μέλη της Αποστολής. Τότε έλαβα κι εγώ για πρώτη φορά (20.12.42) οικογενειακό τηλεγράφημα από το θείο μου Τζων Χρονόπουλο από το Μάντσεστερ της Αγγλίας, με ευχές για τα Χριστούγεννα και το Νέο Χρόνο 1943, που ήλπιζε ότι θα μας έφερνε τη νίκη. Ο ίδιος δε γνώριζε βέβαια πού βρισκόμουν και το είχε στείλει στο Κάϊρο. Από τις 23 Δεκεμβρίου η επικοινωνία μας με το Γενικό Στρατηγείο Μ.Α. ήταν πλέον τακτική, αν και δεν έπαψαν να υπάρχουν ορισμένα προβλήματα, ιδίως της φορτίσεως των μπαταριών που χωρίς αυτές δε μπορούσε να λειτουργήσει ο σταθμός γιατί δεν υπήρχε ηλεκτρικό ρεύμα στις ορεινές περιοχές.

Το πρωί της 20 Δεκεμβρίου ειδοποιηθήκαμε ότι ιταλικές δυνάμεις ανέβαιναν προς το αρχηγείο μας. Ο Ζέρβας κινητοποίησε όλες του τις ομάδες και τις εφεδρικές των γύρω χωριών, και ζήτησε τη συνεργασία του καπετάν Μελά του ΕΑΜ, που βρισκόταν ακόμη εκεί, για την απόκρουση του εχθρού. Ο Ρουμελιώτης είχε φύγει με την ομάδα του. Το ίδιο βράδυ έφθασε η Επιτροπή ΕΑΜ Ηπείρου με τους Μαλτέζο, Ζαλοκώστα και Σταμούλη για να συζητήσουν διάφορα θέματα με τον Ζέρβα. Ο Στρατηγός τους ενημέρωσε για την άνοδο των Ιταλών και ζήτησε τη συνεργασία τους. Κατόπιν αυτού, έφυγαν αφού υποσχέθηκαν ότι θα συγκέντρωναν και τους δικούς τους άνδρες για να βοηθήσουν. Ο Ζέρβας με τους αντάρτες του και τον καπετάν Μελά με τους 15 δικούς του ξεκίνησε το ίδιο βράδυ και κατά τις 4 το πρωί έφθασε στα στενά του Γιαταγάνα όπου και ανέπτυξε τις δυνάμεις του για το χτύπημα των Ιταλών. Ομάδες του ΕΔΕΣ κινήθηκαν κι από άλλες περιοχές. Ο Κρις πήγε μαζί με το Στρατηγό ενώ εγώ παρέμεινα στη Μεγαλόχαρη υπεύθυνος για την ασφάλεια του αρχηγείου μας. Νεώτερες πληροφορίες ανέφεραν πως η κύρια φάλαγγα των Ιταλών είχε κινηθεί προς τη Σκουληκαριά, στην περιοχή της οποίας έκαναν μερικά σπίτια και λεηλάτησαν αποθέματα τροφίμων. Ο Ζέρβας

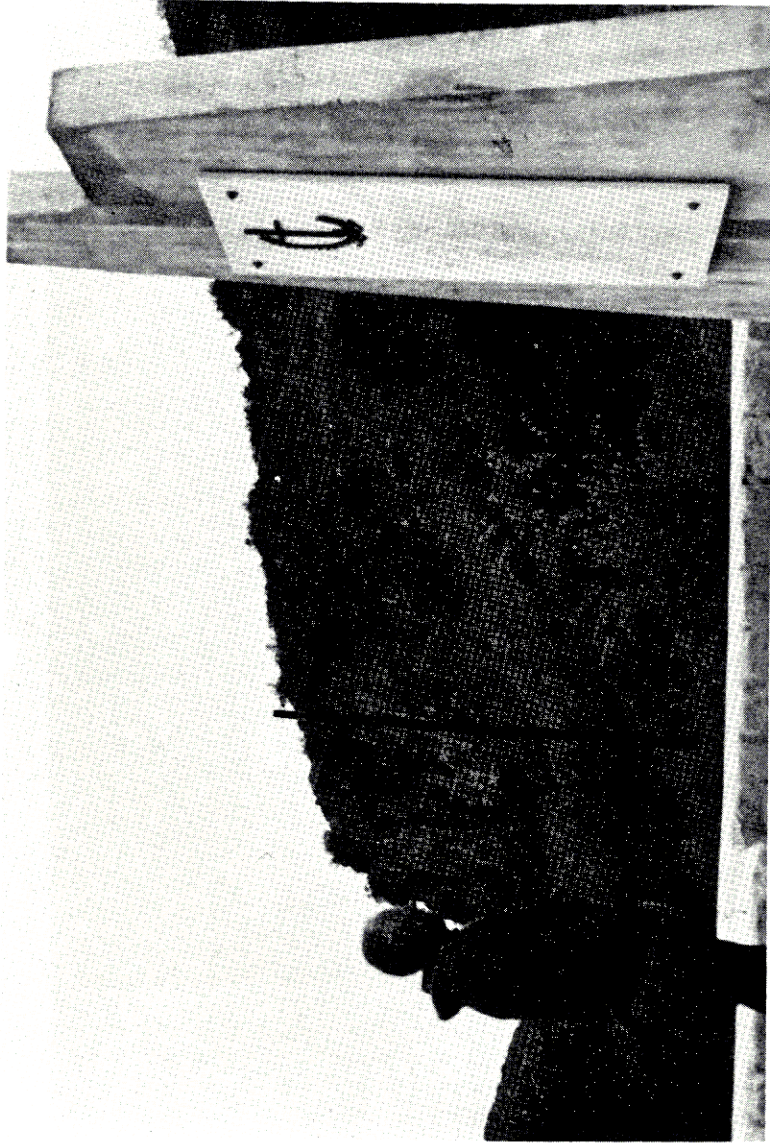
έστειλε ένα από τα τμήματά του μαζί με άνδρες και του καπετάν Μελά, να πιάσουν δεσποζουσες θέσεις στον Ξηρόκαμπο, ενώ ο ίδιος κινήθηκε προς τη Σκουληκαριά.

Η πρώτη σύγκρουση με τους Ιταλούς έγινε στη Γιαταγάνα, ενώ η κύρια επίθεση του εχθρού εκδηλώθηκε στον Ξηρόκαμπο. Κατόπιν αυτού, ο Ζέρβας βάδισε προς τον Ξηρόκαμπο για ενίσχυση των εκεί μαχομένων, που βρέθηκαν προ υπερτέρων δυνάμεων με αποτέλεσμα την άτακτη υποχώρηση της ομάδος Μελά η οποία δημιούργησε πανικό στους άλλους. Η μάχη πάντως συνεχίστηκε και γενικεύτηκε με την άφιξη ενισχύσεων και από τις εφεδρικές δυνάμεις του ΕΔΕΣ από το Κλειδί. Οι ομάδες του ΕΛΑΣ που περίμενε ο Ζέρβας από το Νομό Άρτης, σύμφωνα με την υπόσχεσή τους, δεν εμφανίστηκαν. Τελικά, οι Ιταλοί εγκατέλειψαν την προσπάθειά τους προς τον Ξηρόκαμπο και πήραν κατεύθυνση προς τη Μεγαλόχαρη. Ο Ζέρβας τότε επέστρεψε στη Σκουληκαριά για να οργανώσει πλευροσκόπηση του εχθρού ενώ ο ίδιος στράφηκε προς τα κρίσιμα περάσματα που κρατούσε ο εχθρός. Ξαφνικά όμως εντελώς ανεξήγητα, κατά το απόγευμα, οι Ιταλοί ανέκοψαν την πορεία τους προς Μεγαλόχαρη κι αποσύρθηκαν προς την Άρτα. Ίσως να φοβήθηκαν κύκλωσή τους όταν διαπίστωσαν κινήσεις ανταρτών απ' όλες τις πλευρές.

Την επόμενη μέρα, παραμονή των Χριστουγέννων, επέστρεψε ο Ζέρβας με όλη του τη δύναμη και τον Κρις στη Μεγαλόχαρη. Την ίδια μέρα έφθασε εκεί μια ομάδα του ΕΛΑΣ υπό τους καπετάνιους Ερμή και Καραϊσκάκη για συνομιλίες με τον Στρατηγό, αλλά ξανάφυγε την άλλη μέρα. Αυτές οι κατά καιρούς επισκέψεις ομάδων του ΕΛΑΣ φαίνεται ότι είχαν κατασκοπευτικό μάλλον σκοπό, αλλιώς δεν εξηγείται γιατί έδειχναν πάντα αρνητική στάση. Την ημέρα των Χριστουγέννων περάσαμε πολύ λιτά, θυμάμαι ότι το μεσημέρι καθόμουνα σε μια βρύση με τον Ντίνο Κόκκινο, στενό συνεργάτη του Ζέρβα και γιό του συν/χη μηχανικού Διονυσίου Κόκκινου, τρώγοντας για γεύμα ένα μεγάλο ωμό κρεμμύδι. Εκείνος ήταν φοιτητής της ιατρικής

που μόλις είχε φθάσει από την Αθήνα για να πλαισιώσει το Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων του Αρχηγείου ΕΔΕΣ. Τελικά, αποζημιωθήκαμε το ίδιο βράδυ γιατί ο Ζέρβας έκανε στο αρχηγείο του μεγάλο χριστουγεννιάτικο γλέντι πανηγυρίζοντας τη νίκη κατά των Ιταλών, στο οποίο έρρευσε και το ούισκι του στρατάρχη Αλεξάντερ, με προπόσεις στην υγεία του, στη νίκη των συμμάχων και στη σύντομη απελευθέρωση της Ελλάδος.

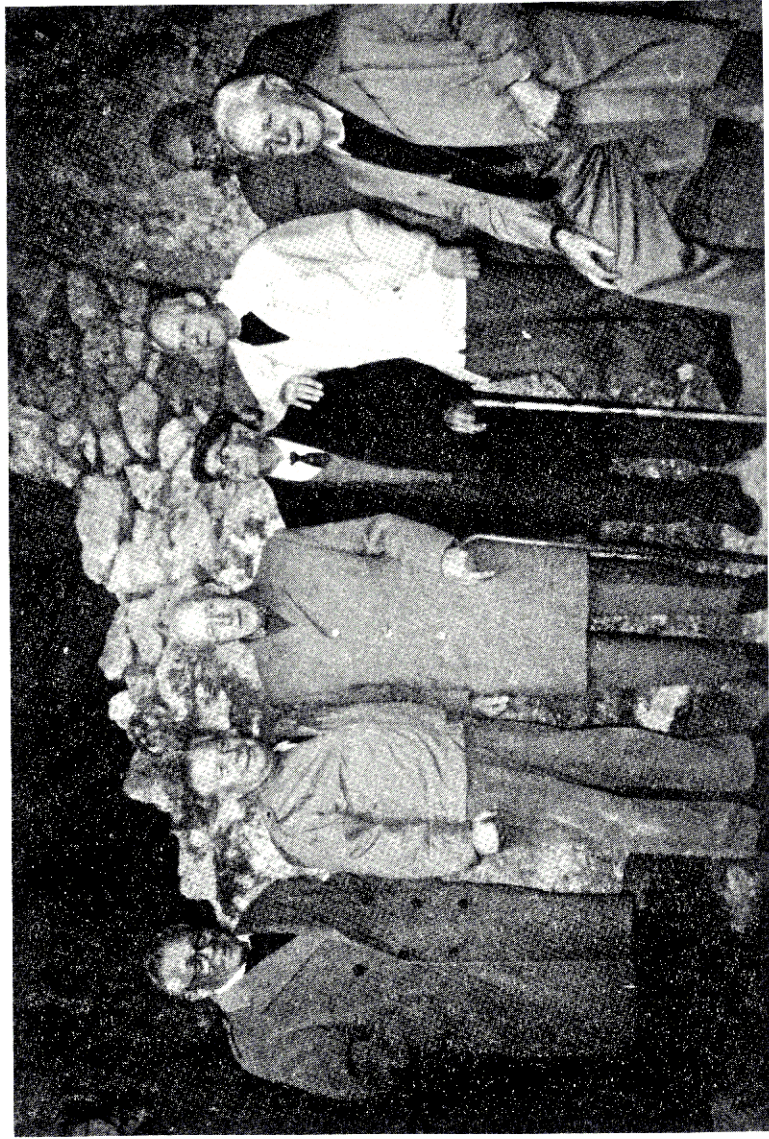
Οι νέες οδηγίες από τη Μέση Ανατολή άνοιγαν τώρα νέες προοπτικές για στενότερη συνεργασία μεταξύ του Γενικού Συμμαχικού Στρατηγείου και των ελληνικών ανταρτικών ομάδων σε όλη τη χώρα. Ο Μπιλλ Τζόρνταν, που ήταν το δέκατο τρίτο και τελευταίο μέλος της Αποστολής Χάρλινγκ, με την άφιξή του έκλεισε το κεφάλαιο της συμμαχικής, περιστασιακής θα έλεγα, αναμίξεως στον ένοπλο αντιστασιακό αγώνα στην Ελλάδα, για ν' ανοίξει όμως ένα άλλο νέο πολύ ευρύτερο και σημαντικώτατο κεφάλαιο της συμμαχικής συμπαράστασως στον αγώνα μας κατά του κοινού εχθρού, που έμελλε να διαρκέσει μέχρι την απελευθέρωση της χώρας, με ιστορικές εποικοδομητικές συνέπειες για το μέλλον της.

Πρόσφατη φωτογραφία του Κρις Γούντχαουζ μπροστά στην αναμνηστική πλάκα που έχει στηθεί δίπλα στη γέφυρα Γοργοποτάμου, με τα ονόματα των εκτελεσθέντων Ελλήνων ομήρων, σε αντίποινα για την Επιχείρηση.

Η αναμνηστική πλάκα που εντοιχίσθηκε έξω από τη σπηλιά της Στρώμνης, όπου η Αποστολή Χάρλινγκ βρήκε καταφύγιο, σχεδίασε και οργάνωσε την επιχείρηση Γοργοποτάμου. Η φωτογραφία πάρθηκε την ημέρα αποκαλύψεως της πλάκας από τον ταξίαρχο Έντν Μάγιερς, κατά τον εορτασμό της 50ης επετείου του επιτεύγματος.

Οι επίζώντες της ομάδας Χάρλινγκ (λείπει ο Λεν) και ο Γιάννης Πιστόλης (ο έμπιστος οδηγός και βοηθός της Αποστολής), κατά την 50η επέτειο της Επιχειρήσεως, έξω από τη σπηλιά της Στρώμνης. Εξ αριστερών προς τα δεξιά: Ίντερ Γκίλλ, Θόμης Μαρίνος, Έντο Μάγιερς, Γιάννης Πιστόλης, Κρις Γούντχαουζ, Μάικ Τσίτης, Άρθουρ Έντμοντς.

Πρόσφατη φωτογραφία του συγγραφέα, στον τόπο του εγχειρήματος. Στο βάθος αριστερά το ύψωμα ακροβολισμού της ομάδας που χτύπησε την ιταλική ενίσχυση.

II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Χάμσον Ντένυς (Denys Hamson): «Πέσαμε μεταξύ Ελλήνων» (We Fell Among Greeks), αγγλικό κείμενο. Jonathan Caps, London 1946.
- Μάγιερς Έντυ (E.C.W. Myers): «Η Ελληνική Περιπλοκή» (Greek Entanglement), αγγλικό κείμενο. Rupert Hart-Davis, London 1955.
- Πυρομάγλου Κομνηνός: «Ο Δούρειος Ίππος». Εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα 1958.
- Μυριδάκη Μιχαήλ: «Αγώνες της Φυλής». Εκδόσεις I. Σιδέρης, Αθήνα 1976.
- Μπέκιος Σπύρος (Λάμπρος): «Σελίδες από την Εθνική Αντίσταση». Εκδόσεις «Βελούχι», Αθήνα 1976.
- Δημητρίου Δημητρίου (Νικηφόρος): «Αντάρτης στα Βουνά της Ρούμελης». Αθήνα, τρίτη έκδοση, Αθήνα 1978.
- Καϊμάρα Γεωργίου: «Εθνική Αντίστασις του 5/42 Συντάγματος Ευζώνων Ψαρού 1941-44». Εκδόσεις ΓΕΣ, Αθήνα 1979.
- Γούντχαουζ Κρις (C.M. Woodhouse): «Κάτι Διακινδυνεύθηκε» (Something Ventured), αγγλικό κείμενο. Granada Publishing Ltd, London 1982.
- Παπαθανασίου Παρμενίων: «Για τον Ελληνικό Βορρά». Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1988.

III. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

1. Έκθεση απόρρητη “Inside Greece” του αρχηγού της Χάρλιγκ, ταξιάρχου Ε. Μάϊερς (E.C.W. Myers) που υπέβαλε αυτοπροσώπως στο Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, στις 30 Δεκεμβρίου 1943, κατά τη μετάβασή του στο Κάϊρο.
2. Προσωπικό Ημερολόγιο Κωτσάκη Παντελή, μονίμου συνοδού ασφαλείας του Ναπολέοντος Ζέρβα.
3. Έκθεση εμπιστευτική τελική (15 Απριλίου 1945) του αντισυνταγματάρχου Τομ Μπαρνς (C.E. Barnes) προς το Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, στο Κάϊρο.
4. Έκθεση-μαρτυρία οπλαρχηγού Ανδρέα Μητάλα (1950), που δημοσιεύθηκε στο βιβλίο «Η Εθνική Αντίσταση 1941-1945» του Κοσμά Αντωνόπουλου, Αθήνα, 1964. Τιμήθηκε με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών την 24.3.65. Η ίδια έκθεση δημοσιεύθηκε μεταγενέστερα στην εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» και στις επαρχιακές εφημερίδες «Στερεοελλαδική Εστία» και «Φωκικός Λαός». Το περιεχόμενό της δεν έχει αντικρουσθεί.
5. Έκθεση-μαρτυρία (ιδιόχειρος, άνευ ημερομηνίας) του Ανδρέα Μητάλα γραμμένη στις αρχές 1983, (αρχείο μου), στην οποία περιγράφονται τα γεγονότα της αρχικής περιόδου των ανταρτικών κινήσεων στις περιοχές Γκιώνας-Παρνασσίδος, μέχρι και της αφίξεως της βρετανικής αποστολής «Χάρλιγκ».
6. Προσωπικές μαρτυρίες Δημητρίου Μπαρδόπουλου, μέλους του επιτελείου του μυστικού βρετανικού σταθμού «Προμηθέας», στην Αθήνα.

IV. ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

- BBC: Ραδιοφωνικός Σταθμός Λονδίνου
ΒΕΣΜΑ: Βασιλικός Ελληνικός Στρατός Μέσης Ανατολής
ΒΣΑ: Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή
ΓΣΜΑ: Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής
WAAF: Womens' Auxiliary Air Force (Αεροπορική Δύναμη Γυναικών Βοηθητική)
ΕΑΜ: Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΑΣ: Ελληνικός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΔΕΣ: Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος
ΕΛΑΣ: Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΣΠΟ: Εθνικοσοσιαλιστική Πολιτική Οργάνωση
ΚΚΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
ΜΟ4: Γραφείο 4 Στρατιωτικών Επιχειρήσεων της SOE
ΠΕΑΝ: Πανελλήνια Οργάνωση Αγωνιζομένων Νέων
ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ: Σταθμός Ασυρμάτου της SOE στην Αθήνα
SIS: Secret Intelligence Service (Μυστική Υπηρεσία Πληροφοριών)
SOE: Special Operations Executive (Διεύθυνση Ειδικών Υπηρεσιών)
STC 102: Special Training Center 102 (Κέντρο Ειδικής Εκπαιδύσεως 102).

V. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Αγγελόπουλος Γεδεών, βλ.
 Αλεξάτος Γεράσιμος ή
 Οδυσσεάς
 Αγία Τριάδα 141
 Άγιος Γεώργιος 50, 52, 53
 Άγιος Συμεών 52
 Αγουρίδης Γεώργιος 54, 48
 Αγουρίδης Λουκάς 48
 Άγραφα 142
 Αγραφιώτης Κωστούλας,
 βλ. Καβρέντζος Κώστας
 Άη-Λιάς, 144
 Άθως, βλ. Ρουμελιώτης
 Αλεξάντερ (Alexander)
 αρχιστράτηγος 15, 35,
 146, 148, 152
 Αλεξάτος Γεράσιμος ή
 Οδυσσεάς 28, 29, 30, 37
 Αμβρακικός 67
 Άμφισσα 50, 52
 Ανδρέας, βλ. παπά-Ανδρέας
 Αντράνοβα 78
 Αρβανίτης Γεώργιος 118
 Αργύρι 92, 93
 Άρης, βλ. Βελουχιώτης
- Άρθουρ, βλ. Έντμοντς
 Άρτα 92, 151
 Ασωπού γέφυρα 16, 32, 55,
 56
 Ατρόμητος 135
 Αυλάκι 142
- Βάλτος 57, 58, 72, 83, 84,
 88, 91, 139, 140, 141
 Βαρδούσια 41, 66, 85
 BBC 130, 149
 Βεγγάλη 15
 Βελεντσικό 144
 Βελότα Ευρυτανίας 73
 Βελούχι 73, 139, 141
 Βελουχιώτης Άρης
 (Θανάσης Κλάρας) 20, 32,
 48, 49, 51, 59, 67, 72-86,
 89-101, 104, 105, 108, 112,
 114, 107, 130, 133, 136-
 140
 ΒΕΣΜΑ 13, 16, 73
 Βίνιανη 94, 142
 Βούλγαρης 118
 Βουτύρου 84

- Βράϊλα 32
 ΒΣΑ (Βρετανική
 Στρατιωτική Αποστολή):
 16-22, 27, 28, 33-39, 47,
 53-58, 61-65, 86-88, 98,
 100, 139, 142-149, 152
- WAAF (Αεροπορική
 Δύναμις Γυναικών
 Βοηθητική) 23
 Γαρδίκι Ομιλέων 94, 141
 Γαυγιατάκης Ελευθέριος 98
 Γαύροβο 143, 144
 Γεράσιμος, βλ. Αλεξάτος
 Γεωργούλας Νικόλαος 118
 Γιάννης, βλ. Ναάφι Τζελάλ
 Γιαταγάνα 150, 151
 Γκέκας Σωκράτης, βλ.
 Ρουμελιώτης Άθως
 Γκιλλ Άντερ (Inder Gill)
 20-25, 43, 45, 61, 62-69,
 71, 111, 120
 Γκιώνα 30-36, 41-43, 47,
 48, 51, 53-55, 56, 57, 66,
 74, 84, 85, 87, 91-95
 Γκλενκόννερ λόρδος (Lord
 Glenconner) 14
 Γονατάς στρατηγός 29
 Γοργοποτάμου γέφυρα 16,
 18, 32-36, 55, 56, 99, 106,
 111, 113, 114, 128-131,
 138, 140
 Γουϊλμοτ Λεν (Len
 Wilmot) 21, 25, 143, 146,
 149
 Γούντχαουζ Κρις (C.M.
 Woodhouse): 14-17, 21,
 25, 33, 36-40, 41, 43, 47-
 58, 63, 72, 83, 84, 86-99,
 104-108, 112, 117, 120,
 121, 124, 129, 130, 133,
 136, 139, 143-148, 150,
 151
 Γραμμένη Οξυά 85
 Γρίβας Νικόλαος 118
 ΓΣΜΑ (Γενικό Στρατηγείο
 Μέσης Ανατολής) 13, 30-
 32, 51, 58, 84, 88, 93,
 129, 145, 148, 150, 152
- Δασκαλάκης 75
 Δημητρίου Δημήτριος, βλ.
 Νικηφόρος
 Διάκος Αθανάσιος 101
 Διαμαντής (Αλεξάνδρου
 Γιάννης) 51, 52, 98, 109
 Δομνίτσα 76
 Δομοκός 135
 Δοξιάδης Κωνσταντίνος 34
 Δράμα 107
- ΕΑΜ 14, 18, 20, 31, 32,
 35-37, 49, 50, 51, 55, 72,
 77, 80, 81, 83, 96-101,
 106, 128, 130, 139, 148,
 150
 ΕΑΣ 31
 ΕΔΕΣ 14, 33, 37, 92-98,
 106-108, 112, 115-118,
 120-123, 130, 133, 135,
 139, 142-144, 148-152
 Ελ Αλαμείν 15, 35

- ΕΛΑΣ 14, 20, 28, 30, 35-37, 49, 51, 52, 67, 72, 77-85, 88, 89, 91, 94-100, 105-113, 116-123, 127, 128, 135-138, 141, 151
- Έντμοντς Άρθουρ (Arthur Edmonds) 18, 25, 98, 106, 111, 112, 119-123, 126, 127
- Έντυ, βλ. Μάγιερς
- Ερμής (Βασίλης Πριόβολος) 82, 141, 151
- ΕΣΠΟ 80
- Ευρυτανία 82, 83, 92, 94, 141
- Ζαγκαβιέρος Γεώργιος 98, 122, 129
- Ζαλοκώστας 150
- Ζάννας Αλέκος 28
- Ζέρβας Αλέκος 112
- Ζέρβας Ναπολέον 15, 29, 33-37, 40, 55, 57, 58, 72, 83, 84, 86, 88, 90-100, 103-106, 109, 112, 114, 117, 122, 127-130, 133, 135, 138-152
- Ζέρβας Νίκος 112, 118, 135
- Ηρακλής (Κώστας Σκαρμούτσος) 111
- Θάνος (Φώτης Μαστροκώστας) 98, 112
- Θέμης, βλ. Μαρίνος
- Ισμαίλια 43, 45, 61, 63
- Ίντερ, βλ. Γκιλλ
- Ισθμός Κορίνθου 36
- Καβρέντζος Κώστας, βλ. Κωστούλας Αγραφιώτης
- Καιμάρας Γεώργιος 31, 52
- Καιμακτσαλάν 21
- Κάιρο 13, 21-23, 28-39, 42, 44, 48, 49, 50, 53, 55, 57, 58, 61-64, 93, 130, 139-150
- Καλαμπαλίκης Γιάννης 118
- Καλοσκοπή, βλ. Κουκουβίστα
- Καννελόπουλος Παναγιώτης 33, 63, 64
- Κάντογκαν Σερ Αλεξάντερ (Sir Alexander Cadogan) 129
- Καπλάνης (Σπύρος Γκούβας) 82
- Καραϊσκάκης (Καφαντάρης) 151
- Καραλίβανος Δήμος 32, 37, 48, 49, 52, 53, 54, 59, 89, 108, 109, 111, 116, 102
- Καρβούνης Νίκος 50, 51, 55
- Καρδίτσα 20, 92
- Καρυών γέφυρα 34
- Καρούτες 47, 48, 49, 52
- Καρπενήσι 69, 70, 82, 83, 141
- Καστανιά 78
- Καστριώτισα 100, 109, 138
- Καταβόθρα 88, 105, 136

- Κατσίμπας Γεώργιος 48,
 49, 52, 53
 Κεμπλ ταξίαρχος (Brig.
 C.M. Keble) 14, 37, 145,
 148
 Κεράσοβο 93
 Κίρρα 50
 ΚΚΕ 14, 36, 50, 74, 80, 81,
 92, 94, 97, 98
 Κλάρας Θανάσης, βλ.
 Βελουχιώτης Άρης
 Κλειδί 151
 Κόκκινος Διονύσιος 151
 Κόκκινος Ντίνος 151
 Κολοκυθιά 94, 97, 141
 Κορούνα 142
 Κουκ Τζων (John Cook)
 18, 21, 25, 40, 42-44, 61,
 63, 65, 67-71, 74, 83, 109,
 110, 123, 133
 Κουκουβίστα (Καλοσκοπή)
 31, 48, 51, 54
 Κούρυ Μάικλ (M. Khoury)
 ή Μιχάλης 86, 89, 111
 Κούτρας Αθανάσιος 31, 52
 Κουτσογιαννόπουλος
 Μπάμπης 28, 29
 Κρήτη 15, 18, 28, 40, 41,
 50, 66
 Κρίκελο 74-76, 79, 85
 Κρις, βλ. Γούντχαουζ
 Κυριακοχώρι 94
 Κωνσταντινούπολις 29
 Κωνσταντόπουλος Κ. 58
 Κωστόπουλος 144
 Κωστούλας Αγραφιώτης
 105, 107, 108, 115, 116
 Κωτσάκης Παντελής 112,
 117, 118, 122
 Λαγκ Ντέρεκ (Dereck
 Lang) 39, 40
 Λαμία 29, 34, 50, 56, 110,
 111, 128, 125, 141
 Λάμπρος (Μπέκιος Σπύρος)
 110, 114, 123, 124, 125,
 126, 127, 128
 Λεν, βλ. Γουϊλμοτ
 Λέτσε (Lecce) 137
 Λεχρ (Loehr) 115
 Λίβανος 36
 Λούης Τιμολέων 30
 Μαάντι 22, 24, 25, 43
 Μάγιερς Έντυ (E.C.W.
 Myers) 16, 17, 21, 22, 40,
 42, 47-49, 52-61, 66, 73,
 84-90, 95, 96, 99-100, 104-
 109, 112-124, 129, 136-146
 Μάικ, βλ. Τσίτης
 Μαλτέζος 150
 Μαργώνης Ευθύμιος 52
 Μαρίνος Θέμης 25, 36, 57
 Μασσαβέτας Νικόλαος 100,
 101
 Μαύρο Λιθάρι 94, 95, 98,
 100, 138, 139-144
 Μεγάλο Χωριό 70
 Μεγαλόχαρη 142-145, 147,
 148
 Μέγδοβα γέφυρα 142
 Μελάς 148, 150, 151
 Μελιγόστ 144, 145

- Μεσόπυργος 142
 Μήταλας Ανδρέας 31, 32,
 33, 35, 36, 48-53, 87
 Μικρό Χωριό 70, 81
 Μιχάλης, βλ. Κούρυ
 ΜΟ4 13, 15, 37, 61, 62
 Μοναστηράκι 142
 Μόρνου γέφυρα 85
 Μουσουνίτσα 100
 Μπακιρτζής Ευριπίδης 27-
 30, 37
 Μπάλφουρ (Balfour) 27
 Μπαρδόπουλος Μίμης 28,
 30, 33, 58
 Μπάρκερ Νατ (Nat Barker)
 20, 21, 23, 25, 42, 86,
 109, 134
 Μπαρνς Τομ (Tom Barnes)
 18, 19, 25, 98, 106, 111,
 112, 119-124, 126, 127
 Μπάρμπα Νίκος ή Μπέης
 54, 91
 Μπάφας Ευθύμιος 48, 51,
 54, 111
 Μπέης, βλ. Μπάρμπα
 Νίκος
 Μπέκιος Σπύρος, βλ.
 Λάμπρος
 Μπώμαν (Bauman) 27
 Μυριδάκης Μιχάλης 92,
 95-101, 105-109, 112-116,
 120-124, 127-130, 134, 135,
 139, 143
 Μυρίσι 71
 Ναάφι Τζελάλ (J. Naafi)
 86, 87, 111
 Νατ, βλ. Μπάρκερ
 Νεράϊδα αεροδρόμιο 20
 Νείλος 40
 Νικηφόρος (Δημήτρης
 Δημητρίου) 52, 67, 71-73,
 76, 79, 83-85, 88, 89, 100,
 105-108, 112, 113, 119,
 135
 Νταγκ, βλ. Φίλλιπς
 Ντεγιάννης Ηλίας 28
 Ντένυς, βλ. Χάμσον
 Ντόντσον Ντέρεκ (Dereck
 Dodson) 66, 67, 68
 Ντούρος Γεώργιος 31, 50,
 51, 52
 Ξηρόκαμπος 151
 Οδυσσεάς, βλ. Αλεξάτος
 Οίτη 54, 57, 103, 104, 122,
 134
 Πάγκαλος 92
 Παληόκαστρο 52
 Παναγιώτης, βλ. Σούγκλι
 Οσμάν
 Πανόπουλος Γιάννης 34
 Παπα-Ανδρέας 59, 86, 90
 Παπαγιάννης Αντώνης 28
 Παπαδάκης Γιάννης 112
 Παπαδιάς γέφυρα 16, 29,
 30, 32, 34, 55, 56, 109
 Παπαθανασίου Παρμενίων
 81
 Παπακώστας Ευάγγελος
 118
 Παπαρούσι 82, 94

- Παπα-Σπύρος 135
 Παπαχρήστου Ηλίας 143, 147
 Παπαχρήστου Σωτήρης 107, 109, 116-119, 129
 Παραστατίδης Σίμος 98
 Πάργα 140, 143
 Παρνασσίδα 31, 48, 54
 ΠΕΑΝ 80
 Πελοπίδας (Διάσκος Παντελής) 84, 89, 112, 127
 Πέρα Κάζη 40
 Περδικάκι, βλ. Σακαρέτσι
 Περικλής (Χουλιάρας Γεώργιος) 74, 98, 112, 117
 Πιστόλης Γιάννης 55
 Πιστόλης Κώστας 56
 Πιστόλης Λεωνίδα 91
 Πετροπουλάκης Λεωνίδα 100, 107, 118
 Πλακωτό 104-106, 114, 133
 Πλαστήρας Νικόλαος 15, 29, 30, 34
 Πολύχρονος Θεοχάρης 48, 51
 Πόουσον Ντέιβιντ (David Rowson) 27, 30
 Πουγκάκι 141
 ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ 27-35, 40, 50, 51, 55, 58, 93, 140
 Προσήλιο 48, 51
 Προυσσός 78
 Προφήτης Ηλίας 32, 35, 49, 51, 87
 Πυρομάγλου Κομνηνός 34, 92-94, 97, 112, 127-129, 134, 147
 Ραφτόπουλο 142
 Ριζοσπάστης 44
 Ρόμμελ Έργουίν (Erwin Rommel) 13, 15, 35
 Ρούμελη 31, 140
 Ρουμελιώτης Άθως (Γκέκας Σωκράτης) 82, 83, 93, 94, 97, 148, 150
 Σακαρέτσι (Περδικάκι) 40, 91, 92, 144
 Σαλμάς Κώστας 107
 Σαμαρίνα 20
 Σαράφης Στέφανος 31
 Σεφεριάδης Αλέκος 30-37, 40, 49, 50, 51
 SIS 14, 28, 34, 36, 50
 Σκουληκαριά 143, 144
 ΣΜΑ, βλ. ΓΣΜΑ
 SOE 13, 14, 16, 27-30, 34-37, 44, 50, 55, 63, 65, 129, 130, 145
 Σούγκλι Οσμάν (O. Shugli) 86, 87, 111
 Σουέζ 22, 44
 Σπερχειός 114, 100, 123
 Σπλάντζα Φαναρίου 143
 Σταμούλης 150
 Στήβενς Τζων (John Savens) 62, 63, 64, 65
 Στρώμνη 54, 55, 57, 59, 84-90, 95

STC 102 (Σχολή Χαΐφας)
13, 16, 36, 147

Τεμπέλης Σπύρος 99

Τζοβάνι 135, 119

Τζόρνταν Μπιλλ (W.
Jordan) 145-149, 152

Τζων, βλ. Κουκ

Τομ, βλ. Μπαρνς

Τομπρούκ 15

Τσάλιας 124

Τσέλλος Επαμεινώνδας 33,
64, 65

Τσιγάντες Γιάννης 28, 34,
36, 49, 50, 55, 58, 87

Τσίτης Μάικ (M. Chittis)
21, 25, 111

Τυμφρυστός 41, 43, 57, 66,
94, 141

Υπάτη 129

Φαγίντ αεροδρόμιο 23, 39,
42, 43, 44, 65

Φιδάκια 81

Φίλλιπς Νταγκ (D. Phillips)
21, 25, 61, 68, 82, 143,
146, 149

Φόρεϊν Όφφισ 29, 34, 129,
130, 145

Φραντζή γέφυρα 111, 123

Φώτης, βλ. Γεωργούλας
Νικόλαος

Χαΐφα 16, 36

Χάμοντ (Hamond)

Χάρλινγκ (Harling), βλ.
ΒΣΑ

Χάμσον Ντένυς (Denis
Hamson) 19, 20, 21, 25,
47, 55, 56, 61, 86, 89,
111, 112, 119, 120, 121,
124, 136, 137

Χατζής Θανάσης 50, 51

Χελιδόνα 78

Χονδρογιάννη υδροπρίονο
103, 134

Χοροστάσι, βλ. Προφήτης
Ηλίας

Χουλιάρας Γεώργιος, βλ.
Περικλής

Χρονόπουλος Τζών 150

Χρυσομάλης 124

Χρυσώ 83

Ψαρρός Δημήτριος 29-36,
48-53, 56, 87

Ωρίων (Μιχόπουλος
Ιωάννης) 141

Η επιτυχία της Α΄ Εκδόσεως

Η εντυπωσιακή επιτυχία που είχε η Α΄ Έκδοση του Βιβλίου Αποστολή Harling 1942 (Επιχείρηση Γοργοπόταμος) του Θέμη Μαρίνου, που χαρακτηρίστηκε από μια αντικειμενική απarıθμηση και αγνώστων μέχρι τώρα περιστατικών του κορυφαίου σαμποτάζ της Κατοχής, αλλά και η ταχύτατη εξάντληση των πρώτων τευχών, δίνει την ευκαιρία στην Εταιρία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, της οποίας ο συγγραφέας είναι εκ των ιδρυτικών μελών και μόνιμο μέλος του Διοικητικού της Συμβουλίου, να προβεί στην επανέκδοση του τεύχους.

Εν τω μεταξύ κατόπιν επιθυμίας της Διασυμμαχικής Λέσχης Καταδρομών του Λονδίνου το Βιβλίο μεταφράστηκε και στα αγγλικά με δική τους δαπάνη και κυκλοφόρησε στην Ελλάδα από την Εταιρία μας και τις εκδόσεις Παπαζήση. Η παρουσίαση αυτής της εκδόσεως έγινε στο Μουσείο Στρατού της Μεγάλης Βρετανίας την 6η Οκτωβρίου 1993 από τον Κρις Γούντχαουζ.

Σημαντική προσθήκη στη Β΄ Έκδοση μπορεί να θεωρηθεί η δημοσίευση προλόγου από τον Έντν Μάγιερς που υπήρξε ο Αρχηγός της Αποστολής Harling και ο οποίος επιβεβαιώνει κατά τον πιο έγκυρο τρόπο τις πολλαπλές κριτικές που εγράφησαν για την αντικειμενικότητα του βιβλίου και την πιστότητα αποδόσεως των γεγονότων.

Στο έγκυρο έντυπο FOREIGN INTELLIGENCE LITERARY SCENE που εκδίδει το Εθνικόν Κέντρον Σπουδών Πληροφοριών των ΗΠΑ στο τεύχος του Νοεμβρίου 1993 αναφέρεται μεταξύ άλλων.

«Το βιβλίο αυτό συνιστάται ιδιαίτερα στους σπουδαστές των Πληροφοριακών Σπουδών και των Ειδικών Παραστρατιωτικών Επιχειρήσεων καθώς και στους επιστήμονες της πολιτικής ιστορίας» και προσθέτει ότι τούτο «είναι ένα εκ των πλέον αποτελεσματικών και με ιδιαίτερη σημασία στο είδος του».

Η Διοίκηση της Εταιρίας Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας θεωρεί ότι η επανέκδοση του τεύχους θα δώσει την ευκαιρία σε πολλαπλάσιο νέο αναγνωστικό κοινό να γνωρίσει το μεγάλο αυτό γεγονός της ελληνικής αντιστάσεως κατά τα τραγικά χρόνια της κατοχής.

Γεράσιμος Κ. Αποστολάτος
Πρόεδρος της Εταιρίας Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ

Έφεδρος αξιωματικός πυροβολικού, καταδρομών και πληροφοριών, αλεξιπτωτιστής. Το 1940-41 πολέμισε στο Ελληνο-Ιταλικό μέτωπο. Έλαβε μέρος στην Μάχη της Κρήτης σαν σύνδεσμος μεταξύ των ελληνικών και βρετανικών δυνάμεων. Συνελήφθει από τους Γερμανούς και αφού δραπέτευσε συνεργάστηκε με αντιστασιακούς στον νομό Ρεθύμνης. Διέφυγε στην Αίγυπτο με υποβρύχιο και κατετάγει στην 1η Ελληνική Ταξιαρχία. Απεσπάσθει στην βρετανική σχολή καταδρομών και μυστικών υπηρεσιών (STC 102) στην Παλαιστίνη. Συμμετείχε σε μυστική αποστολή στην περιοχή Αλεξανδρείας όταν κινδύνευε να καταληφθεί από τον εχθρό.

Το Σεπτέμβριο 1942 επελέγει για την δωδεκαμελή βρετανική ομάδα αλεξιπτωτιστών που προσγειώθηκε στα ελληνικά βουνά και ανατίναξε τη γέφυρα Γοργοποτάμου με τη βοήθεια των Ελλήνων ανταρτών, διακόπτοντας τον εφοδιασμό των Γερμανών στη Β. Αφρική μέσω Ελλάδος. Του απενεμήθει τιμητικά ο βαθμός Βρετανού λοχαγού και αργότερα ταγματάρχου. Παρέμεινε στις ανταρτοκρατούμενες περιοχές σαν σύνδεσμος του Γενικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής και εκπαιδευτής ανατινάξεων. Κατά την απόβαση των συμμάχων στη Σικελία (Ιούλιος 1943) κατεύθυνε τις επιτυχείς επιχειρήσεις παραπλανήσεως του εχθρού στην Αιτωλο-Ακαρνανία. Επέστρεψε στην Αίγυπτο για να αναλάβει (τον Απρίλιο 1944) νέα αποστολή του Γενικού Στρατηγείου στα νησιά του Ιονίου, όπου παρέμεινε μέχρι και μετά την απελευθέρωση της χώρας. Έλαβε πολλές τιμητικές διακρίσεις ελληνικές και ξένες.

Από το 1945 έως το 1949 χρημάτισε μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στην Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου Βουλγαρίας (στην Σόφια) και σύνδεσμος της Ελληνικής Κυβερνήσεως στην Βαλκανική Επιτροπή Παρατηρητών του ΟΗΕ (UNSCOB) κατά την κομμουνιστή ανταρσία.

Στην επαγγελματική του σταδιοδρομία εργάστηκε σαν οικονομική Σύμβουλος στο Υπουργείο Συντονισμού, Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής των ΣΕΚ (Ο-ΣΕ), Γενικός Διευθυντής ΔΕΗ, Σύμβουλος της ΕΤΕΒΑ και Πρόεδρος της Τραπέζης Επενδύσεων. Επίσης υπηρέτησε στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και στην Διεθνή Τράπεζα και συνεργάστηκε με το Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ σε αναπτυξιακά προγράμματα.